

Universiteit Utrecht

Aard en omvang van criminele bestedingen

Eindrapportage

Opdrachtgever: WODC

Utrecht / Rotterdam, 1 oktober 2018

Aard en omvang van criminele bestedingen

Opdrachtgever: WODC

Prof. Dr. Brigitte Unger
Dr. Joras Ferwerda
Dr. Ian Koetsier
Bojken Gjoleka, MSc
Alexander van Saase
Dr. Brigitte Slot
Mr. Drs. Linette de Swart

Utrecht / Rotterdam, 1 oktober 2018

© 2018; Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum. Auteursrechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden veeleelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale verwerking of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het WODC.

Wij bedanken Prof. Dr. Edward Kleemans in zijn rol als expert van dit project. Wij bedanken ook de begeleidingscommissie van dit project: Prof. Dr. Toine Spapens (UvT, voorzitter), Dr. Henk van der Veen (WODC), Mr. Marco Rehorst (MinVenJ), Mr. Jan Glimmerveen (MinFin), Dr. Edwin Kruisbergen (WODC), Dr. Peter Klerks (OM), Mr. dr. T. Jan van Koningsveld (Offshore Kenniscentrum), Robert Springorum (FIU), Prof. Dr. Peter van Bergeijk (EUR) en Mr. Anita van Dis-Setz (FP Amsterdam).

Management samenvatting

Het onderzoek naar de aard en omvang van criminele bestedingen is in 2017 en 2018 uitgevoerd in opdracht van het WODC door de Universiteit Utrecht samen met Ecorys. Doel van het onderzoek is om een bijdrage te leveren aan de discussie over de vraag in welke mate witwassen een ondermijnend effect heeft op de reguliere economie en het financiële stelsel. Dit omvat twee onderdelen: in het eerste deel wordt onderzocht waar crimineel verdiende inkomsten neerslaan in de reguliere economie en het tweede deel schat de omvang van het jaarlijkse bedrag dat in Nederland wordt witgewassen.

Voor dit onderzoek zijn vijf vragen geformuleerd:

Vraag 1. Wat is het bestedingsgedrag van criminelen en op welke punten verschilt het van niet-criminelen?

Vraag 2. Wat is de geschatte omvang van het bedrag dat in 2015 is witgewassen als gevolg van in Nederland gepleegde criminaliteit en wat kan er worden gezegd over de ontwikkeling hiervan sinds de laatste schatting uit 2006?

Vraag 3. Zijn er indicaties dat de relatieve omvang van het zwarte geld dat (via allerlei constructies) Nederland wordt doorgesluist is gewijzigd sinds 2006 en wat zijn de wijzigingen?

Vraag 4. Welke typen van criminelen kunnen door hun bestedings- of witwasgedrag een ondermijnend effect hebben op de reguliere economie en het financiële stelsel?

Vraag 5. In welke mate kan witwassen een ondermijnend effect op de reguliere economie en het financiële stelsel hebben wanneer rekening wordt gehouden met de aard en omvang van de bestedingen die de diverse typen van criminelen doen, de geschatte omvang van de illegale economie van in Nederland gepleegde criminaliteit en de indicatieve aanwijzingen over de totale omvang van het bedrag dat in Nederland wordt witgewassen?

Vraag 1 en 4 worden onderzocht in Deel I van deze studie. Deel I is een bottom-up benadering waarbij op basis van bestaande academische studies, een theoretisch model en interviews met gedetineerden een beeld wordt gevormd van het bestedingsgedrag van criminelen en de wijze waarop de reguliere economie crimineel verdiend geld absorbeert. Dit deel van het onderzoek is verricht door Ecorys Nederland.

Vraag 2 en 3 worden onderzocht in Deel II van deze studie. Schattingen van de omvang van het crimineel verdiende vermogen worden gemaakt op basis van macro-economische statistieken, beschikbare criminaliteitscijfers en een wereldwijd graviteitsmodel (zie Walker, 1999 en Walker en Unger, 2009). Dit schattingsmodel is eerder op Nederland toegepast door Unger et al. (2006) en wordt in deze studie verder verbeterd.

Voor de beantwoording van vraag 5 bouwt het onderzoek uit deel II voort op bevindingen uit deel I. Doordat in Deel I meer kwalitatieve en slechts in beperkte mate kwantitatieve gegevens heeft opgeleverd kan deze vraag maar deels beantwoord worden.

In Deel III worden de resultaten van beide studies samengenomen en aanbevelingen gedaan voor een verder onderzoek.

Deel I - Aard van de criminele bestedingen

In dit deel van het onderzoek wordt ingezoomd op de bestedingen van crimineel verdiende vermogens, waarbij twee van de vijf onderzoeksvragen centraal staan:

Hoe ziet het bestedingsgedrag van criminelen eruit en in hoeverre verschilt dit van niet-criminelen?

Welke categorieën van criminelen kunnen door hun bestedings- of witwasgedrag een ondermijnd effect hebben op de reguliere economie en het financiële stelsel?

Zonder een duidelijk inzicht in het bestedingsgedrag van criminelen, kan niet worden vastgesteld welke criminelen met hun bestedings- en witwasgedrag een ondermijnd effect op de reguliere economie en het financiële stelsel kunnen hebben.

Het onderzoek heeft een exploratief karakter waarbij de vraagstelling vanuit verschillende gezichtspunten is benaderd: literatuurstudie, interviews met experts en interviews met daders.

Literatuurstudie

In Nederland zijn verschillende empirische onderzoeken uitgevoerd naar de bestedingen van crimineel verkregen inkomsten. De meeste van deze onderzoeken zijn gebaseerd op dossieronderzoek, waarbij afgesloten opsporingsonderzoeken en ontnemingsrapporten geanalyseerd worden. Een uitzondering hierop vormt het door Spapens uitgevoerde onderzoek, wat gebaseerd is op de bekentenis van een drugs crimineel.

Naast studies uitgevoerd in Nederland bestaat er een aantal onderzoeken in het buitenland die tot doel hebben inzicht te krijgen in de bestedingen van crimineel geld. Voor onderhavig onderzoek is de studie van de Matrix Knowledge Group het meest relevant. In dit onderzoek zijn ruim 200 veroordeelden gevraagd naar hun bestedingsvoorkeuren en gedrag.

Interviews met gedetineerden

In het kader van het onderzoek naar de aard en omvang van criminele bestedingen zijn in de zomer van 2017 en het voorjaar van 2018, 14 diepte-interviews afgenomen met gedetineerden in twee verschillende penitentiaire inrichtingen (Lelystad en Dordrecht). De onderzoekspopulatie kan als volgt worden gekarakteriseerd: Verschillende culturele achtergronden (Nederland, Turks, Pakistaans, Nederlands-Antilliaans); 13 van de 14 geïnterviewden hebben delict(en) gepleegd om geld te verdienen; verschillende delicten: (huur)moord, heling, handel, drugs (heroïne, cocaïne, wiet), fraude; veroordelingen: zeer uiteenlopend (kort tot levenslang); verdiende inkomsten variëren; levensfasen varieert: begin twintigers tot en met middelbare leeftijd (eind vijftig); merendeel zegt vrouw/vriendin en (financieel afhankelijke) kinderen te hebben; minstens de helft heeft eigen (legale) onderneming.

Twee weken vóór de interviews waren gedetineerden geïnformeerd over het onderzoek middels een flyer waarbij per afdeling één gedetineerde als ambassadeur van het onderzoek is gevraagd op te treden. De interviews vonden plaats op de afdeling, waarbij gedetineerden ter plekke werden uitgenodigd om aan het gesprek met de twee interviewers deel te nemen.

De interviews waren open van opzet, waarbij het eerste doel was om contact te maken en vertrouwen te winnen van de gesprekspartner, zodat een open gesprek kon worden gevoerd over levensstijlen en geld, zonder dat expliciet werd gevraagd voor welk delict men is veroordeeld en hoeveel geld men daarmee heeft verdiend. De gesprekken hadden een duur variërend van 30 tot 90 minuten.

Door de (noodzakelijk) spontane selectie van gesprekpartners en de open opzet van de interviews, zijn de resultaten meer verhalend en kwalitatief van aard, dan dat er sprake is van een systematische verzameling van gegevens. Het is daarom niet mogelijk om aan te geven hoeveel van de gesprekpartners een specifiek antwoord hebben gegeven.

Daarnaast is gedetineerden niet alleen gevraagd hoe zij met hun geld omgaan, maar ook naar wat zij in hun omgeving zien gebeuren. Hoe gaan anderen met hun geld om? Reden voor deze verbreding was om het gesprek met de gedetineerden te vergemakkelijken. Veel gesprekpartners waren niet direct bereid om over hun eigen situatie te vertellen, maar bleken wel bereid om te praten over wat zij in hun omgeving zien gebeuren. Ook het spreken over een 'lifestyle' in plaats van directe bestedingen leverde meer gesprekstof op. De antwoorden zijn in de analyse meegenomen, maar dergelijke antwoorden leveren geen harde cijfers op. Wel dragen zij bij aan de meer beschrijvende en kwalitatieve analyse van criminele bestedingen.

Conceptueel kader

Het onderzoeken van criminele bestedingen is om een aantal redenen interessant, waaronder dat het aanknopingspunten kan bieden voor een gericht anti-witwasbeleid. Hiervoor is het zinvol om niet alleen een goed beeld te hebben van witwas*technieken*, maar ook hoe het in de economie crimineel verdiende geld wordt besteed en waar het wordt geïnvesteerd. Om dit te onderzoeken moet allereerst een zinvolle onderverdeling worden gemaakt in typen bestedings- en investeringscategorieën.

Bestedingen en bezittingen in Nederland

In het rapport 'Welvaart in Nederland 2016' presenteert het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) de nieuwste gegevens over inkomen, bestedingen en vermogen van huishoudens en personen in Nederland. Voor wat betreft de bestedingen maakt het CBS onderscheid tussen diverse categorieën. Wanneer we een aantal categorieën groeperen dan blijkt dat Nederlandse huishoudens gemiddeld genomen 38 procent uitgeven aan dagelijkse consumptieve uitgaven en 30 procent aan huisvesting.

Naast cijfers omtrent de bestedingen publiceert het CBS gegevens over de bezittingen van Nederlandse huishoudens.¹ Deze vallen uiteen in financiële bezittingen, onroerend goed, roerende zaken en ondernemingsvermogen. Onroerend goed is veruit de grootste vermogenscategorie, gevolgd door financiële bezittingen. Het aandeel roerende zaken en ondernemingsvermogen is klein (gemiddeld 4 procent).

Beide CBS-indelingen geven een ruwe indicatie van verschillende typen bestedings- en vermogenscategorieën onder de Nederlandse huishoudens. De vraag is in hoeverre bestedingen en investeringen (bezittingen) van crimineel verdiend geld van dit algemene beeld afwijken. Daarvoor is het ook belangrijk om zicht te hebben op de beweegredenen achter bestedings- en investeringsbeslissingen.

---

¹ Het CBS definieert vermogen als verschillen tussen de bezittingen en de schulden (Bezittingen – schulden = vermogen)

Aard van criminele bestedingen en CBS-bestedingscategorieën

Op basis van de bestaande literatuur en de gesprekken die zijn gevoerd in het kader van dit onderzoek ontstaat het volgende beeld:

Dagelijkse consumptieve bestedingen

Uit de interviews met gedetineerden komt naar voren dat voorziening in dagelijkse levensbehoeften een belangrijke drijfveer is voor het plegen van delicten. Het gaat hierbij niet alleen om de eigen levensbehoeften, maar ook om die van het eigen gezin - kinderen en vrouw(en) – en andere naaste familie. Criminele activiteiten worden gezien als een manier om in korte tijd veel geld te verdienen. Een geïnterviewde zei expliciet niet zoals zijn vader een werkzaam leven te willen dat wordt gekenmerkt als ‘veel werken voor weinig geld’. Kanttekening hierbij is dat uit een aantal gesprekken bleek dat criminele inkomsten niet hoog en stabiel genoeg zijn om de criminaliteit te verlaten. Crimineel verdiende gelden worden ook gebruikt voor het voorzien in levensonderhoud binnen de gevangenis.

Uit de CBS-cijfers blijkt dat bestedingen aan dagelijkse consumptieve bestedingen een grote uitgavencategorie voor niet-criminelen is. Alhoewel niet met harde cijfers te staven, lijken op basis van de gesprekken ook voor criminelen dagelijkse consumptieve bestedingen een belangrijke bestedingscategorie te zijn. Met andere woorden, veel crimineel geld verdampst rechtstreeks in de reguliere economie.

Luxe consumptie

Uit de gesprekken kwam naar voren dat het besteden van geld aan vakanties, ontspanning en luxegoederen (kleding en sieraden) ook kan worden ingegeven door het feit dat het moeilijk is om contant geld op een andere manier ongemerkt te besteden. Dit werd weerlegd door anderen die aangaven dat alles met contant geld te koop is, zolang men bereid is een hogere prijs te betalen (een premie van 10 tot 20 procent werd genoemd). De meningen over de vraag in hoeverre het verstandig is om crimineel geld aan luxegoederen te besteden liepen uiteen. Volgens sommigen zijn het vooral de kleine criminelen die het niet kunnen laten om het geld te laten rollen, waardoor ze opvallen en sneller bij politie en justitie in beeld zijn. Het beeld ontstaat dat de meer ervaren criminelen zich meer bewust zijn van de risico's die zij lopen. Het uitgavenpatroon lijkt ook afhankelijk te zijn van de levensfase waarin de crimineel zich bevindt.

De CBS-cijfers laten zien dat luxe consumptiegoederen een rol spelen, maar niet de belangrijkste bestedingscategorie zijn. Voor hoge inkomens zijn met name bestedingen aan vrije tijd belangrijk. Voor criminelen lijkt deze categorie eveneens van groot belang.

Onroerend goed

In de interviews voor dit onderzoek was opvallend dat onroerend goed beleggingen (land, woningen, hotels) buiten Nederland veelvuldig werden genoemd als bestemming van crimineel verkregen geld door de geïnterviewden en hun bekenden uit het criminele milieu. Als bestemmingen werden herhaaldelijk genoemd: Turkije, Marokko (Tanger en Marrakesh) en Spanje (Marbella). Genoemde motieven voor de buitenlandse onroerend goed investeringen waren het ter plaatse kunnen genieten van de oude dag, en investeringen als een bron van legale inkomsten (hotels). Bezit van onroerend goed wordt ook gebruikt om legaal met illegaal geld te vermengen.

De CBS-cijfers geven weer dat onroerend goed het grootste vermogensbestanddeel is voor Nederlandse huishoudens in het algemeen. Ook voor criminelen is dit een belangrijk vermogensbestanddeel, met name onroerend goed in het buitenland lijkt een belangrijk bezit.

Investerings

Uit de gesprekken kwam vooral naar voren dat veel geïnterviewden naast hun criminele activiteiten een of meerdere legale bedrijven bezitten, zowel op eigen naam als op naam van anderen (kledingwinkel, horeca, kringloopwinkel, schoonheidssalon, shisha lounge). In veel gevallen zijn deze ondernemingen bedoeld om zowel crimineel geld te investeren als om crimineel geld wit te wassen. De bedrijven die als dekmantel dienen worden veelal gevoerd door personen (uit de eigen kring) zonder strafblad. Samenwerking geschiedt op basis van vertrouwen, maar als het vertrouwen wordt geschonden zal een vergelding plaatsvinden. In andere gevallen kan er al sprake zijn van een legaal bedrijf waarnaast criminele activiteiten worden ontplooid, die het voortbestaan van het legale bedrijf in gevaar brengen.

Rol van het buitenland

In de CBS-cijfers naar bestedingen en bezittingen in Nederland wordt geen onderscheid gemaakt tussen binnen- en buitenland. Uit data van onder meer Meloen e.a. blijkt dat er relatief veel crimineel geld weglekt naar het buitenland. In de interviews werd investering in het buitenland (zie hierboven) veelvuldig genoemd als een belangrijke bestedingscategorie. Daarbij werd bovendien gedetailleerd aangegeven hoe het crimineel verdiende contante geld in het buitenland terecht komt. Het internationale netwerk van ondergrondse bankiers (hawala) werd genoemd als dé methode om op eenvoudige en veilige wijze grote sommen geld naar het buitenland te verplaatsen.

Daarnaast werd genoemd het overboeken van een serie van kleine bedragen (smurfen) door verschillende personen (vrienden en familie) via legale money transfers. Ten slotte wordt geld in contanten naar het buitenland gebracht. Geld wordt meegegeven aan anderen of gesmokkeld in de bagage of de auto (bijvoorbeeld naar Tanger). Verder werd erop gewezen dat de echt grote criminelen die een centrale rol spelen in het netwerk zich vaak in het buitenland bevinden.

Ondermijning van het reguliere economische stelsel

Rechtstreekse bestedingen in de reguliere economie

Er lijkt een scherpe grens te bestaan tussen de contante en girale wereld. Contanten op de bank krijgen is moeilijk, dus wie contant heeft geeft het contant uit. Wie giraal heeft, geeft giraal uit. Er lijken weinig pogingen gedaan te worden om de grens te overschrijden. Geïnterviewden gaven aan dat het in Nederland steeds moeilijker is om onopgemerkt contant geld uit te geven, maar niet onmogelijk, mits men daarvoor bereid is een premie te betalen.

Plaatsen in het financiële stelsel

Pogingen om contant geld rechtstreeks op een bankrekening te zetten, werd in geen van de interviews genoemd als een gebruikelijke praktijk. Geld dat contant verdiend is, blijft contant en dus buiten het zicht van de autoriteiten. Hierbij wordt hulp ingeroepen van financiële experts die in de bovenwereld actief zijn en bereid zijn om witwasconstructies op te zetten. Er lijkt geen gebrek aan dergelijke financiële experts te zijn.

Rechtstreeks naar het buitenland

Besteding (consumptie, investering) buiten Nederland komt veelvuldig voor. Vermoedelijk gaat het hier om grote bedragen, maar hiervoor kan geen bewijs uit de interviews worden gedestilleerd. Populaire landen lijken Spanje, Turkije, Marokko en Verenigde Arabische Emiraten (Dubai) te zijn. Om geld richting het buitenland te krijgen wordt gebruik gemaakt van ondergrondse banken (hawala).

Slotbeschouwing

De criminele economie is, voor zover het commune delicten betreft, nog steeds een grotendeels contant-geld economie. Geld dat wordt verdiend in contanten, wordt in contanten uitgegeven of

naar het buitenland gebracht. In hoeverre er sprake is van ondermijning van de reguliere economie en het financiële stelsel hangt in belangrijke mate af van de criminele inkomensverdeling.

Bij een zeer scheve criminele inkomensverdeling (velen schuiven weinig en weinigen schuiven veel) kan het zo zijn dat een groot deel van de contante inkomsten uit criminaliteit, simpelweg in de reguliere economie 'verdamp't', omdat het met name is besteed aan dagelijkse levensbehoeften, luxe consumptie, vakantie en uitgaan. De curve van de criminele inkomensverdeling is tot op heden niet empirisch vastgesteld (en de vraag is of dit mogelijk is). Dus niet alleen de omvang van de criminele economie, maar ook de inkomensverdeling is bepalend voor de wijze waarop de reguliere economie wordt aangetast.

Wat verder opvalt is dat het buitenland zo dichtbij is. Het lijkt makkelijk om grote sommen geld naar het buitenland te verplaatsen. De huidige generatie criminele grootverdieners lijkt zich (veel) in het buitenland op te houden, maar ook criminelen uit de midden-categorie hebben zoveel geld dat zij bezittingen in het buitenland (willen) opbouwen.

Dit alles zou mogelijk kunnen verklaren waarom er zo'n groot gat bestaat tussen de (vermeende) omvang van de criminele economie in Nederland en de vermogens die in opsporingsonderzoeken daadwerkelijk worden aangetroffen – en dus in theorie zouden kunnen worden afgenomen. Een andere verklaring is dat de opsporing makkelijker zicht krijgt op kleinverdieners dan grootverdieners. Hetzelfde geldt voor criminelen die vooral op Nederlands grondgebied actief zijn en criminelen die vooral in het buitenland verblijven en besteden.

Deel II - Omvang van de criminele bestedingen

Hoeveel geld wordt er jaarlijks in Nederland wit gewassen? Witwassen kan per definitie niet gemeten worden. Het doel van witwassers is immers dat het witwassen ongezien blijft voor de buitenwereld, en zeker voor de autoriteiten. Daarom zal de omvang van het witwassen altijd geschat moeten worden. Er zijn in de literatuur slechts enkele schattingsmethoden voor witwassen te vinden (zie Ferwerda (2012) voor een overzicht).

In dit onderzoek hebben we ervoor gekozen om het Walker-model (zie Walker, 1999 en Walker en Unger, 2009) toe te passen. Dit schattingsmodel is eerder op Nederland toegepast door Unger et al. (2006). We nemen deze methode als uitgangspunt.²

Wij hebben de schattingen kunnen uitbreiden en verscherpen. De belangrijkste verbeteringen ten opzichte van de meest recente witwasschattingen voor Nederland (zie Unger et al., 2006) zijn het schatten over een langere tijdperiode (niet één jaar maar elf jaar), met betere data en voor veel meer witwasstromen (niet 20 witwasstromen van de top 20 landen, maar 360 duizend witwasstromen tussen alle landen over 11 jaar). Daarbij hebben we de schattingen transparanter en replicerbaar gemaakt. We zouden het schattingsmodel nog meer kunnen verbeteren als we met micro-economische en kwalitatieve onderzoeksmethoden meer te weten komen over het gedrag van witwassers.

Aangezien witwasgeld uit alle landen van de wereld naar Nederland kan komen, kunnen wij niet volstaan met het enkel verzamelen van data uit Nederland. We zullen de hele wereld mee moeten nemen in onze berekeningen en data moeten verzamelen voor alle landen in de wereld. We maken uiteindelijk voor alle landen in de wereld een schatting van het misdadgeld dat gegenereerd wordt

² Paragraaf 3.2.6 geeft een gedetailleerd overzicht van de aannames en beperkingen en hoofdstuk 5 bevat een reflectie van dit schattingsmodel en de gevolgen voor de uitkomsten.

en moet worden witgewassen en waar dit geld allemaal heen stroomt, waarmee we de omvang van witwassen in elk land kunnen schatten. We hebben hiervoor de relevante data verzameld over de periode 2004 tot 2014 – het laatste jaar waarvoor de benodigde data beschikbaar was ten tijde van het onderzoek. Dit betekent dat we data hebben verzameld voor meer dan 32 duizend landencombinaties – van 181 landen in de wereld naar 181 landen in de wereld³ – voor alle variabelen voor de jaren 2004 tot en met 2014. Onze totale dataset bevat dan ook meer dan 20 miljoen observaties.

Om deze bijna 2000 (181 landen voor 11 jaar) nationale witwasschattingen te kunnen maken, moeten we een groot aantal databronnen aanboren en een groot aantal berekeningen doen. Zo moeten we voor elk land weten wat de witwasbehoefte is in elk jaar, gedefinieerd als hoeveel geld die criminelen uit een bepaald land willen witwassen. Dit geld kan dan vervolgens in het land zelf worden witgewassen of naar een ander land worden gestuurd om het geld daar wit te wassen. We volgen de berekening langs de volgende vier stappen:

1. Schatting van de witwasbehoefte uit Nederlandse criminaliteit
2. Schatting van de witwasbehoefte voor alle andere landen in de wereld
3. Met het graviteitsmodel schatten waar het crimineel gegenereerde geld in de wereld (de witwasbehoefte) witgewassen wordt
4. De stromen naar Nederland optellen om tot een omvangschatting voor witwassen in Nederland te komen.

Om een schatting te maken van de witwasbehoefte uit Nederlandse criminaliteit gebruiken we twee gegevens: het aantal geregistreerde misdrijven (uitgesplitst per type) en de gemiddelde witwasbehoefte per geregistreerd misdrijf (uitgesplitst per type). We gebruiken misdaaddata van het UNODC omdat deze internationaal vergelijkbaar zijn. Helaas is voor fraude geen internationaal vergelijkbare data beschikbaar, waardoor wij deze hebben moeten schatten. Het aantal geregistreerde druggerelateerde misdrijven in Nederland is redelijk constant over de periode 2004-2014. Het aantal geregistreerde gevallen van fraude neemt toe. Alle andere misdrijven (diefstal, inbraak, geweld, beroving en moord) laten een (sterk) dalende trend zien over de periode 2004-2014.

Tabel 0.1 Het aantal geregistreerde misdaden in Nederland in de periode 2004-2014

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Diefstal	790.300	758.045	711.085	684.870	682.495	681.465	662.105	669.680	652.250	644.725	587.210
Inbraak	313.708	307.770	300.815	295.380	287.645	283.785	292.585	304.045	300.025	291.295	254.330
Fraude*	81.691	81.046	89.945	92.769	99.532	99.880	106.493	96.685	99.227	99.843	101.011
<i>Waarvan:</i>											
<i>Fiscale fraude</i>	15.143	15.440	17.098	18.179	15.022	14.530	14.921	16.307	16.051	16.655	16.987
<i>Beleggingsfraude</i>	9.563	9.802	10.047	10.298	10.555	10.818	11.090	11.366	11.649	11.941	12.240
<i>Acquisitiefraude</i>	8.740	8.959	9.183	9.412	9.647	9.888	10.136	10.388	10.648	10.914	11.187
Geweld	62.511	74.345	76.325	78.090	79.500	75.935	69.890	68.620	66.180	61.180	58.300
Drugs	15.700	15.305	16.361	16.284	16.206	16.129	16.051	15.974	15.897	15.819	15.742
Beroving	18.300	16.445	14.485	13.660	13.175	16.265	16.125	15.390	14.765	13.120	10.320
Moord	191	174	128	143	150	154	144	143	145	125	123

Bron: UNODC, CBS (2017) en eigen berekeningen. * Voor fraude is geen internationaal vergelijkbare data beschikbaar. Het totaal aantal geregistreerde fraudegevallen is dan ook een schatting.

³ Voor een aantal (vooral zeer kleine) landen was onvoldoende data beschikbaar waardoor onze uiteindelijke database 181 landen bevat.

Deze misdaadcijfers vermenigvuldigen we met de door ons geschatte gemiddelde winst per geregistreerd misdrijf dat witgewassen moet worden. Tabel 0.2 laat voor elk jaar en elk type misdrijf deze gemiddelde witwasbehoefte zien. Er zijn grote verschillen in witwasbehoefte tussen de verschillende misdaden. Drugs levert de grootste witwasbehoefte op, waar geweld slechts een beperkte witwasbehoefte heeft.

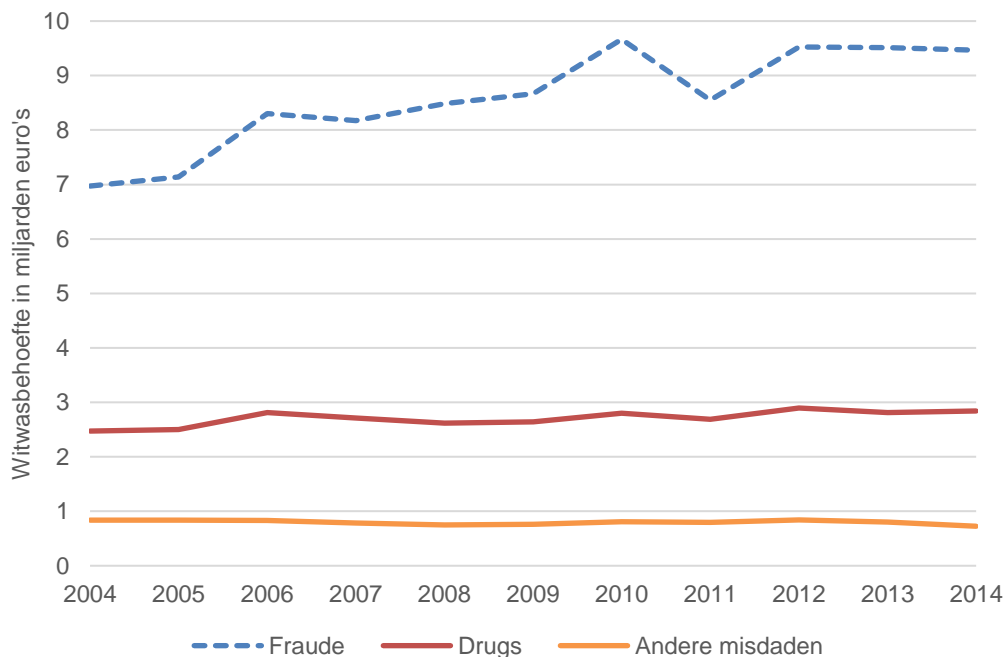
Tabel 0.2 Witwasbehoefte per geregistreerde misdaad in euro's voor Nederland over de periode 2004-2014

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Drugs	157.508	163.497	171.779	166.570	161.553	163.673	174.556	168.377	182.173	177.896	180.385
Fraude	78.754	81.748	85.889	83.285	80.777	81.837	87.278	84.189	91.087	88.948	90.193
Beroving	2.205	2.289	2.405	2.332	2.262	2.291	2.444	2.357	2.550	2.491	2.525
Inbraak	945	981	1.031	999	969	982	1.047	1.010	1.093	1.067	1.082
Diefstal	630	654	687	666	646	655	698	674	729	712	722
Moord	354	368	387	375	363	368	393	379	410	400	406
Geweld	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4

Bron: eigen berekeningen met cijfers van Walker (1995) en Wereld Bank-data.

Door het aantal geregistreerde misdrijven te vermenigvuldigen met de gemiddelde witwasbehoefte kunnen wij voor Nederland berekenen hoeveel geld van Nederlandse criminelen witgewassen moet worden. In onze schattingen zijn drugs en fraude samen verantwoordelijk zijn voor meer dan 90 procent van de witwasbehoefte.

Figuur 0.1 De ontwikkeling van de witwasbehoefte voor drugs, fraude en andere misdaden in Nederland voor de periode 2004-2014, x miljard euro

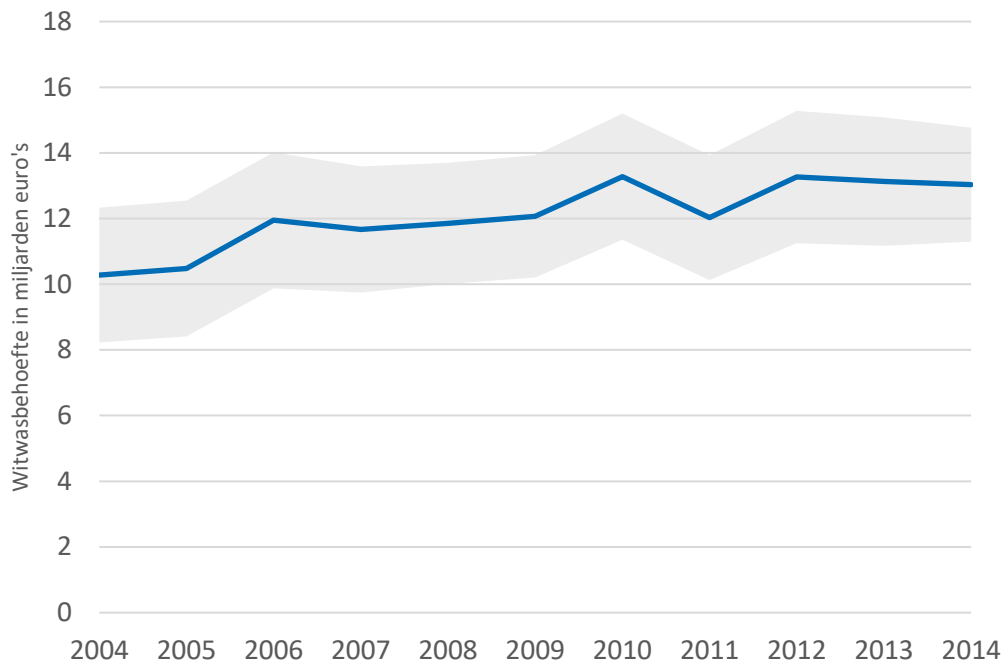

Bron: eigen berekeningen gebaseerd op Walker (1995), Wereldbank en UNODC-data

Figuur 0.1 laat zien dat in onze schattingen fraude het belangrijkste is. Helaas is het juist de fraude data die we zelf hebben moeten schatten, omdat hiervoor geen goede volledige data voorhanden is. We hebben fraude daarom met een stippellijn in plaats van een vaste lijn getekend. Om de gevoeligheid van de schatting voor fraude zichtbaar te maken gebruiken we een bandbreedte. (In de figuren hieronder maken we dit zichtbaar met een grijze zone om de witwasschattinglijnen).

De totale binnenlandse witwasbehoefte per jaar in Nederland is in onze schattingen gestegen van 10,3 naar 13 miljard in de periode 2004-2014. Dit komt neer op ongeveer 2 procent van het Nederlandse bbp over de gehele periode. Daarbij moet worden aangemerkt dat het door de gevoeligheid van de fraudeschattingen (zie de bandbreedte in Figuur 0.2) moeilijk is om een duidelijke trend aan te geven.

Figuur 0.2 De ontwikkeling van de binnenlandse witwasbehoefte in Nederland voor de periode 2004-2014, x miljard euro

Bron: eigen berekeningen gebaseerd op Walker (1995), Wereldbank en UNODC-data (2004-2014)

Wij gebruiken dezelfde methode om ook voor de andere 181 landen in de wereld een schatting te maken van hoeveel geld daar met misdaad verdiend wordt dat moet worden witgewassen. De tabel hieronder laat de top 20 landen zien met de meeste witwasbehoefte in 2014. Nederland staat hierbij op plaats 14.

Tabel 0.3 Top 20 landen met witwasbehoefte per land in miljarden euro's in 2014

Rang	Land	Witwasbehoefte
1	Verenigde Staten	185.8
2	Duitsland	72.4
3	Verenigd Koninkrijk	50.3
4	Frankrijk	35.7
5	Australië	33.2
6	China	26.8
7	Canada	26.5
8	Italië	19.3
9	Zwitserland	18.3
10	Zweden	18.2
11	Noorwegen	16.3
12	Rusland	14.1
13	Brazilië	13.9
14	Nederland	13.0
15	Japan	11.9

16	België	11.7
17	Spanje	7.9
18	Denemarken	7.2
19	Mexico	6.3
20	Israël	5.6
Totaal van alle landen		677.6

De totale binnenlandse witwasbehoefte geeft aan hoeveel geld er moet worden witgewassen door criminelen uit dat land. In de hele wereld was er in 2014 een witwasbehoefte van 677.6 miljard Euro. Echter, het is nog niet duidelijk waar het witwassen gaat plaatsvinden. Om dit te bepalen gebruiken wij een graviteitsmodel.

Een belangrijk ingrediënt van ons graviteitsmodel is de zogeheten attractiviteitsindex. Deze index schat in hoe aantrekkelijk elk land is voor witwassers. In ons model is Nederland relatief aantrekkelijk voor witwassers en schommelt rond de 8e plek op de wereld. Dit kan met name komen door de hoge welvaart, de goed ontwikkelde financiële markten, lage corruptie (corruptie kost de witwasser geld) en een stabiele economie. Nummer één qua attractiviteit is Luxemburg over de hele periode. Noorwegen, een rijk land met olie, blijkt in ons model meer witwassers aan te trekken dan de meesten van ons verwachten.

Tabel 0.4 Top-10 Unger attractiviteitsindex

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg
2	San Marino	Bermuda	Noorwegen	Noorwegen	Noorwegen	Noorwegen	Noorwegen	Noorwegen	Noorwegen	Zwitserland	Noorwegen
3	Bermuda	Noorwegen	Bermuda	Bermuda	San Marino	Bermuda	Zwitserland	Zwitserland	Zwitserland	Noorwegen	Zwitserland
4	Noorwegen	San Marino	San Marino	San Marino	Bermuda	Zwitserland	Bermuda	Qatar	Qatar	Qatar	Qatar
5	Zwitserland	Zwitserland	Zwitserland	IJsland	Qatar	San Marino	Qatar	Bermuda	Bermuda	Bermuda	Bermuda
6	Ierland	IJsland	Qatar	Zwitserland	Zwitserland	Qatar	San Marino	Australië	Australië	Australië	Australië
7	IJsland	Ierland	Ierland	Qatar	Nederland	Nederland	Nederland	San Marino	Zweden	België	België
8	Nederland	Qatar	IJsland	Ierland	Ierland	Ierland	Australië	Nederland	Nederland	Zweden	Nederland
9	Finland	Nederland	Nederland	Nederland	Finland	Finland	Finland	Zweden	België	Nederland	Zweden
10	Qatar	Finland	Finland	Finland	België	België	België	Finland	Canada	Canada	Canada

Geld kan worden witgewassen in het land waar het is verdiend (met binnenlandse criminele activiteiten) of het kan naar een ander land worden gestuurd en daar worden witgewassen. Wij gebruiken naast de attractiviteitsindex ook de culturele afstand tussen landen om de stromen van elk land in de wereld naar elk land in de wereld te schatten.

Tabel 0.5 Schatting witwasgeld dat naar Nederland stroomt, 2004 en 2014, x miljoen euro

		2004		2014		
	Land van herkomst	Omvang instroom	procent van totale instroom	Land van herkomst	Omvang instroom	procent van totale instroom
1	VS	1.889	26 procent	VS	2.217	24 procent
2	Duitsland	860	12 procent	Duitsland	969	11 procent
3	VK	727	10 procent	VK	804	9 procent
4	Frankrijk	408	6 procent	China	531	6 procent
5	Italië	250	3 procent	Frankrijk	497	5 procent
6	Canada	221	3 procent	Rusland	313	3 procent
7	België	181	3 procent	Italië	289	3 procent
8	India	170	2 procent	Canada	266	3 procent

9	Zweden	162	2 procent	Brazilië	236	3 procent
10	Australië	157	2 procent	Zweden	227	2 procent
11	Mexico	152	2 procent	Australië	208	2 procent
12	Japan	152	2 procent	België	196	2 procent
13	China	149	2 procent	Zwitserland	178	2 procent
14	Zwitserland	149	2 procent	Noorwegen	154	2 procent
15	Spanje	134	2 procent	Spanje	136	1 procent
16	Noorwegen	121	2 procent	Japan	130	1 procent
17	Rusland	117	2 procent	Mexico	115	1 procent
18	Oostenrijk	91	1 procent	Polen	105	1 procent
19	Brazilië	82	1 procent	Denemarken	95	1 procent
20	Denemarken	76	1 procent	Israël	94	1 procent
Totaal van alle 181 landen		7.153	100 procent	Totaal van alle 181 landen	9.122	100 procent

Bron: eigen berekeningen met Walker (1995). Alle tussenliggende jaren zijn ook berekend, maar zijn omwille van de lay-out hier niet weer gegeven.⁴

Tabel 0.5 laat zien dat de VS meer dan twee keer zoveel witwasgeld naar Nederland stuurt als de nummer 2, Duitsland. We zien het duidelijke patroon dat de instroom van witwasgeld voornamelijk komt uit ofwel de zeer grote landen (in termen van witwasbehoefte: VS, Canada, China) ofwel de landen die dicht bij ons staan (Duitsland, VK, Frankrijk België). China, Rusland en Brazilië zijn duidelijk opgekomen in de periode 2004-2014. In totaal stroomt er vanuit andere landen 9,1 miljard euro naar Nederland in 2014, 2 miljard euro meer dan in 2004.

Tabel 0.6 Schatting witwasgeld dat Nederland uit stroomt, 2004-2014, x miljoen euro

		2004		2014		
	Bestemming	Omvang uitstroom	Procent van totale uitstroom	Bestemming	Omvang uitstroom	Procent van totale uitstroom
1	Luxemburg	299	7 procent	Luxemburg	385	6 procent
2	San Marino	190	4 procent	Noorwegen	266	4 procent
3	België	184	4 procent	Zwitserland	254	4 procent
4	Zwitserland	174	4 procent	België	244	4 procent
5	Noorwegen	174	4 procent	Qatar	193	3 procent
6	Ierland	148	3 procent	Bermuda	169	3 procent
7	Bermuda	139	3 procent	Zweden	159	3 procent
8	Frankrijk	132	3 procent	Ierland	157	3 procent
9	IJsland	127	3 procent	Duitsland	156	3 procent
10	Finland	126	3 procent	Denemarken	154	3 procent
11	Zweden	125	3 procent	San Marino	145	2 procent
12	Duitsland	125	3 procent	Frankrijk	140	2 procent
13	Denemarken	116	3 procent	Oostenrijk	139	2 procent
14	Oostenrijk	106	2 procent	IJsland	135	2 procent

⁴ De opvallende daling van India heeft te maken met een gebrek aan data.

15	Andorra	104	2 procent	Finland	131	2 procent
16	Qatar	101	2 procent	Canada	117	2 procent
17	VK	87	2 procent	Groenland	109	2 procent
18	Italië	87	2 procent	Italië	102	2 procent
19	VAE	82	2 procent	Andorra	98	2 procent
20	Canada	77	2 procent	VK	97	2 procent
Totaal voor alle 180 landen		4.503	100 procent	Totaal voor alle 180 landen	6.095	100 procent

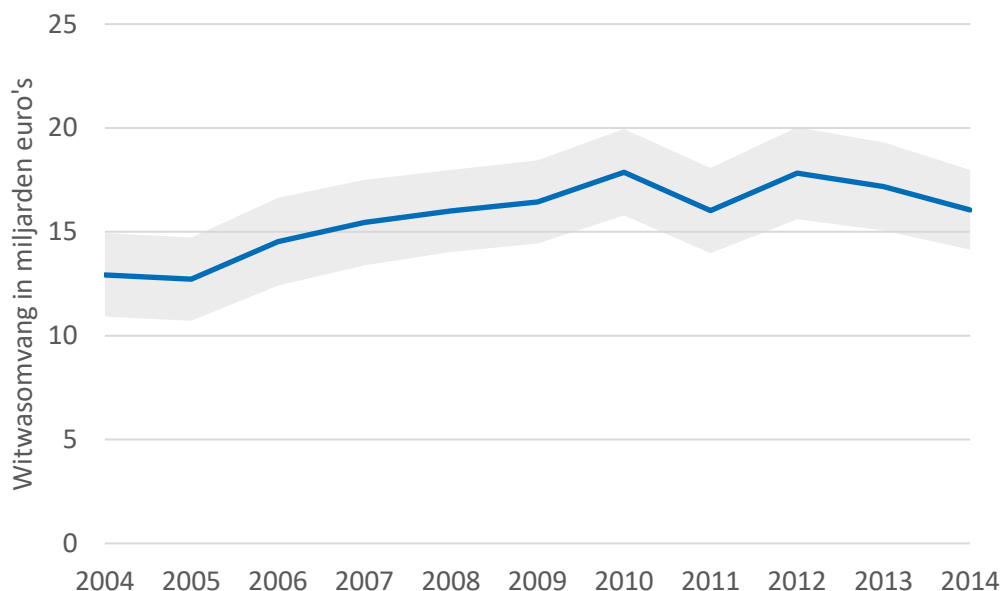
Bron: eigen berekeningen met Walker (1995). Alle tussenliggende jaren zijn ook berekend, maar zijn omwille van de lay-out hier niet weer gegeven.

Tabel 0.6 laat zien hoeveel door Nederlandse criminelen verdiend witwasgeld Nederland uitstroomt. Het geld stroomt voornamelijk van Nederland naar Luxemburg, Noorwegen en Zwitserland. In totaal stroomt er 6,1 miljard euro Nederland uit in 2014, 1,5 miljard meer dan in 2004.

In het totaal schatten wij de omvang van witwassen in Nederland in 2014 op 16 miljard euro (zie figuur 0.3). Dit bedrag bestaat uit binnenlands crimineel verkregen geld dat in Nederland wordt witgewassen (6,9 miljard in 2014) en de instroom van witwasgeld uit andere landen (9,1 miljard in 2014). Dit betekent dat het meeste witwasgeld in Nederland een internationaal karakter heeft.

Onze schattingen komen redelijk overeen met de eerdere schattingen in Unger et al. (2006). Doordat wij gebruik maken van nauwkeurigere data over (Nederlandse) criminaliteit zijn de huidige schattingen iets lager dan de 18,5 miljard die in Unger et al. (2006) geschat werd. Als wij het witwassen uitdrukken in termen van het bbp, dan maakt witwassen 2,5 procent van het bbp uit. Dit blijft over de periode 2004-2014 ongeveer constant.

Figuur 0.3 Witwassen in Nederland in miljarden euro's

Bron: eigen berekeningen gebaseerd op Walker (1995), Wereld Bank en UNODC-data

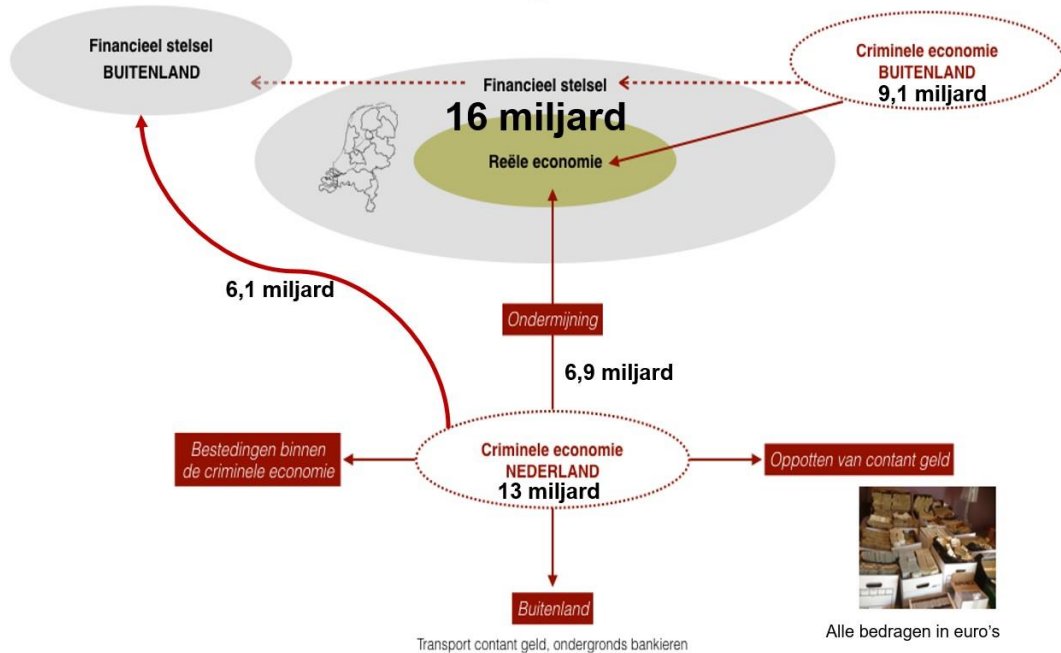
We schatten ook de totale witwasomvang voor de gehele wereld. Wij schatten voor witwassen in de wereld een omvang van 677 miljard euro in 2014, oftewel 1,2 procent van het wereld bbp.

Zoals bij alle schattingen, zijn ook onze schattingen gebaseerd op aannames en zijn hierbij beperkingen. Dit geldt zowel voor ons onderzoek als het voorgaand onderzoek waarop wij ons

baseren. Deze worden gedetailleerd beschreven en bediscussieerd in respectievelijk paragraaf 3.2.6 en hoofdstuk 5.

Figuur 0.4 geeft een samenvatting van alle witwasstromen voor Nederland in 2014.

Figuur 0.4 Samenvatting van alle witwasstromen in Nederland in 2014

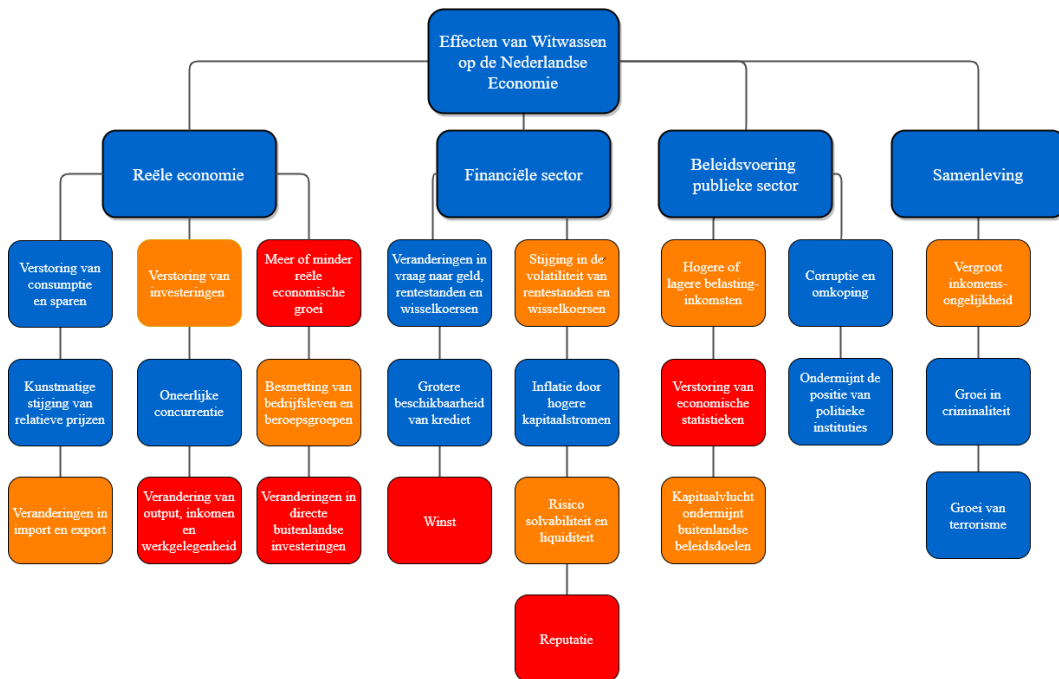
Bron: gemaakt door de auteurs

In de literatuur vinden we 24 verschillende effecten van witwassen. Onze schattingen maken het mogelijk om in de toekomst meer onderzoek te doen naar – en een empirische onderbouwing te geven voor – deze effecten van witwassen. Op dit moment kunnen we slechts een tipje van de sluier oplichten en zijn er onvoldoende resultaten om algemene conclusies te trekken over de effecten van witwassen. Niet alle effecten van witwassen zijn per se meetbaar met internationaal vergelijkbare data. Er is nog veel toekomstig onderzoek nodig om goed vast te kunnen stellen welke effecten witwassen heeft en in hoeverre deze effecten optreden in Nederland

We hebben de 24 effecten onderverdeeld in vier categorieën: Reële economie, Financiële sector, Beleidsvoering publieke sector, en Samenleving. Op basis van expertmeningen hebben wij voor elk van deze effecten kunnen aangeven of ze voor Nederland als meest relevant (rood), minder relevant (oranje) of minst relevant (blauw) gezien worden. De figuur hieronder geeft ons overzicht van de mogelijke effecten van witwassen die in de literatuur zijn genoemd. Voor Nederland zijn de reputatie en winst van de financiële sector, de verandering van output en werkgelegenheid, de verandering van buitenlandse investeringen, groei en de verstoring van economische statistieken de belangrijkste effecten. Als belangrijke handelsnatie moet Nederland ook letten op verstoringen in import en export en de besmetting van bedrijfsleven en beroepsgroepen door witwassers.

Figuur 0.5 De 24 effecten van witwassen

Bron: de auteurs. Deze indeling is gemaakt op basis van de expertmeningen van de auteurs en met argumentatie voorgelegd aan de begeleidingscommissie van dit onderzoek. Legenda: de effecten in rode boxen worden als meest relevant beschouwd, de oranje boxen als minder relevant en de blauwe boxen worden gezien als minst relevant voor Nederland.

Deel III – Aanbevelingen

Aanbevelingen: beleid

- Een gedifferentieerd anti-witwasbeleid moet uitgaan van het onderscheid tussen verschillende soorten criminaliteit en verschillende bestedingscategorieën. Voor witwassen zijn fraude en drugs de belangrijkste gronddelicten met heel verschillende effecten voor de samenleving. Aangezien fraude steeds belangrijker wordt is een gedifferentieerde aanpak steeds relevanter. Ook zien we verschillen op een spectrum van veelverdieners tot kleinverdieners. Zo richt de patseraanpak zich vooral op bepaalde kleinere criminelen en criminelen in het middensegment.
- In beide delen van dit onderzoek komt het belang van de internationale dimensie van witwassen naar voren. Kennis over en inzetten op aanpak grensoverschrijdende criminele geldstromen is een noodzakelijk gevolg van een relatief succesvol Nederlands anti-witwasbeleid. Het sluit ook aan op het grensoverschrijdende karakter van veel van de criminaliteit in Nederland en de banden die sommige (groepen) criminelen hebben met het land van herkomst of dat van hun familie. Als Nederlandse criminelen veel over de grens kijken, zal de opsporing moeten volgen.
- Het opzetten van bedrijfsconstructies is belangrijk voor het opzetten van witwasconstructies binnen Nederland. Hiervoor zijn adviseurs uit de bovenwereld actief. Voldoende financieel-economische kennis binnen de opsporing is nodig om het gebruik van bedrijfsconstructies te doorgronden en aan te pakken. Uit interviews komt naar boven dat er geen gebrek is aan deze financiële dienstverlening voor criminelen. Een stringenter beleid ten aanzien van deze dienstverleners is dan ook cruciaal om ondermijning van de bovenwereld door criminelen te kunnen beperken.

Aanbevelingen: onderzoek

Een verdere verbetering van het Walker-graviteitsmodel kan worden bereikt door een zwaarder gewicht toe te kennen aan relaties met landen van herkomst van grote groepen migranten. Dit wordt verklaard door onder andere de sociale gelegenheidsstructuur (door banden met een herkomstland, die ook door andere criminelen kunnen worden gebruikt). Ook zijn er 'criminele hotspots' in de wereld, waar criminelen zich meer dan gemiddeld plegen op te houden om een deel van het jaar te verblijven of als vakantiebestemming (bijvoorbeeld Marbella in Spanje, Dubai, Marrakesh). Hiervoor kunnen correcties in het model worden opgenomen. De aanwezigheid van informele financiële kanalen (zoals hawala), is veelal verbonden met migrantenstromen, maar kan nader worden onderzocht en tot eventuele aanpassingen in het model leiden.

Uit de interviews komt naar voren dat het overbrengen van contant geld naar andere landen (vooral buiten Europa) een belangrijke optie is voor criminelen die tot nu toe in onderzoek onderbelicht is gebleven. Dit zou uitvoeriger onderzocht kunnen worden op basis van interviews, opsporingsinformatie en informatie op basis van controleacties (bijvoorbeeld op luchthavens in Nederland en omliggende landen).

Verder onderzoek kan worden gedaan naar de prijs van witwassen. Reuter en Soudijn (2016) geven aan dat de 'total cost of service' voor het smokkelen van contant geld naar Colombia 10 tot 17 procent van de totale geldsom bedraagt. In interviews met gedetineerden werden cijfers van 10 tot 20 procent genoemd voor het besteden van grote sommen illegaal verkregen contant geld. Dergelijke bedragen kunnen een indicatie zijn van hoe moeilijk of makkelijk het is om geld wit te wassen.

English Summary

Utrecht University and Ecorys jointly performed this study into the nature and extent of criminal behavior for the Research and Documentation Centre (WODC) in 2017/2018. The aim of the research is to find out the extent to which money laundering has an undermining effect on the regular economy and the financial system. The study consists of two parts: the first part examines where criminally earned revenues are placed in the regular economy, the second part estimates the annual amount that is laundered in the Netherlands.

This research wants to answer five main questions:

Question 1. What is the spending behavior of criminals and how does it differ from non-criminals?

Question 2. What is the estimated amount laundered in 2015 as a result of crime committed in the Netherlands and how has this developed since the last estimate in 2006?

Question 3. Are there indications that the relative size of the dirty money flowing through the Netherlands (via various constructions) changed since 2006 and what are these changes?

Question 4. What types of criminals can have an undermining effect on the regular economy and the financial system through their spending or money laundering?

Question 5. To what extent can money laundering have an undermining effect on the regular economy and the financial system when taking into account the nature and scope of spending of various types of criminals, of the estimated size of the illegal economy from crime committed in the Netherlands, and the estimates of the total amount of money laundered in the Netherlands?

Part I of this study examines questions 1 and 4. Part I is a bottom-up approach that, based on existing academic studies, a theoretical model and interviews with detainees, constructs a picture of the spending behavior of criminals and the way in which the regular economy absorbs criminally earned money. Ecorys Nederland did this part of the study.

Part II of this study examines questions 2 and 3. Estimates of the size of the criminally earned assets are made on the basis of macroeconomic statistics, available crime data and a worldwide gravity model (see Walker, 1999; Walker and Unger, 2009). Unger et al. (2006) applied this estimation model to the Netherlands and this study further improves this model.

To answer question 5, the research from Part II builds on findings from Part I. Since Part I provided more qualitative data and only a limited amount of quantitative data, we can answer this question only partly.

Part III combines the results of both studies and recommends further research.

Part I - Nature of criminal spending

This part of the study focuses on the spending of criminally earned money, with two of the five research questions being central:

**What is the spending behavior of criminals and how does it differ from non-criminals?
What types of criminals can have an undermining effect on the regular economy and the financial system through their spending or money laundering?**

To determine which criminals have a subversive effect on the regular economy and the financial system with their spending and money laundering behavior we need to have a clear insight in the spending habits of these criminals.

The research has an explorative character in which the questions are approached from different perspectives: literature study, interviews with experts and interviews with perpetrators.

Literature study

In the Netherlands, various empirical studies have been conducted into the expenditure of criminally obtained income. Most of these studies are based on case studies, which analyze closed criminal investigations and forfeiture reports. An exception to this is the research carried out by Spapens, which is based on the confession of a drug criminal.

In addition to studies conducted in the Netherlands there a number of studies abroad on the spending of dirty money. The study of the Matrix Knowledge Group is the most relevant for this study. This study asked more than 200 convicts about their spending preferences and behavior.

Interviews with detainees

In the context of the investigation into the nature and extent of criminal spending, 14 detainees were interviewed in the summer of 2017 and the spring of 2018 in two different penitentiary institutions (Lelystad and Dordrecht). The research population can be characterized as follows: different cultural backgrounds (Dutch, Turkish, Pakistani, Dutch Antillean); 13 of the 14 interviewees committed the offense(s) to earn money. Various offenses were covered: contract killing, murder, fencing, drug trafficking (heroin, cocaine, cannabis), fraud; Convictions were very diverse (short to lifelong). The earned income and life stages vary as well: ages range from early twenties to late fifties. Most detainees indicated to have a wife/girlfriend and (financially dependent) children; at least half of them have their own (legal) company.

The detainees were informed about the study through a flyer two weeks before the interviews. From each ward one detainee was asked to acts as a representative of the study. On the days of the interviews detainees were asked to participate in an interview with the two interviewers.

The interviews were open, with the first aim to make contact and win trust from the discussion partner, so that an open discussion could be held about lifestyles and money, without explicitly asking the inmates what they were convicted for and how much money they earned. The interviews were between 30 and 90 minutes.

Due to the (necessary) spontaneous selection of discussion partners and the open structure of the interviews, the results are more narrative and qualitative in nature than that there is a systematic collection of data. It is therefore not possible to indicate how many of the discussion partners have given a specific answer.

Detainees were asked not only how they handle their own money, but also what they see happening in their environment. How do others deal with their money? The reason for this broadening was to facilitate the conversation with the detainees. Many discussion partners were not immediately prepared to tell about their own situation, but were willing to talk about what they see happening in their environment. Speaking about a 'lifestyle' instead of directly about spending also generated more conversation material. The answers have been included in the analysis, but such

answers do not provide hard figures. They do, however, contribute to the more descriptive and qualitative analysis of criminal spending.

Conceptual framework

Investigating criminal spending can provide starting points for a targeted anti-money laundering policy. For this it makes sense not only to have a good idea of money laundering *methods*, but also of how the money earned is being spent and where it is invested. In order to investigate this, a meaningful subdivision must first be made in types of spending and investment categories.

Spending and assets in the Netherlands

In the report 'Prosperity in the Netherlands 2016', Statistics Netherlands (CBS) presents the latest data on income, expenditure and wealth of households and persons in the Netherlands. With regard to spending, Statistics Netherlands distinguishes between various categories. When we group a number of categories, it appears that Dutch households on average spend 38 percent on daily consumption expenditures and 30 percent on housing.

In addition to figures on spending, Statistics Netherlands publishes data on the assets/wealth of Dutch households.⁵ These are divided into financial assets, real estate, movable property and corporate assets. Real estate is by far the largest asset class, followed by financial assets. The share of movable property and business assets is small (4 percent on average).

Both CBS formats give a rough indication of different types of expenditure and asset categories among Dutch households. The question is to what extent spending and investments of criminally earned money deviate from this general picture. For that it is also important to have insight into the motives behind spending and investment decisions.

Nature of criminal spending and CBS spending categories

The following picture emerges based on the existing literature and the interviews in the context of this research:

Daily consumption expenditure

The interviews with detainees show that the provision of daily living needs is an important motive for committing crimes. This does not only concern one's own needs, but also those of one's family – children and wives – and other close family members. Criminal activities are seen as a way to earn a lot of money in a short time. One interviewee explicitly said he did not want a working life like his father, which he characterized as 'a lot of work for little money'. A note here is that a number of interviews showed that criminal proceeds are not high and stable enough to leave crime. Criminally earned funds are also used to provide for living expenses within the prison.

The CBS figures show that daily consumption expenditure is a large category of expenditure for non-criminals. Although it cannot be substantiated with hard data, based on the interviews, daily consumption expenditures also appear to be an important spending category for criminals. In other words, a lot of criminal money directly returns to the regular economy.

Luxury consumption

The interviews revealed that spending money on holidays, relaxation and luxury goods (clothing and jewelry) can also be motivated by the fact that it is difficult to spend cash in a different way without being noticed. Others refuted this by saying that everything can be bought with cash, as long as one is willing to pay a higher price (a premium of 10 to 20 percent was mentioned). The opinions differed on the extent to which it is sensible to spend criminal money on luxury goods.

---

⁵ Statistics Netherlands defines wealth as the difference between assets and liabilities (assets – liabilities = wealth)

According to some, it is mainly the small criminals who cannot refrain from spending a lot, making them stand out more and get noticed by law enforcement. The image emerges that the more experienced criminals are more aware of the risks they run. The spending pattern also appears to be dependent on the stage of life in which the criminal finds himself.

The CBS figures show that luxury consumer goods play a role, but are not the major spending category. In particular, spending on leisure is important for high incomes. This category also seems to be of great importance to criminals.

Real estate

It was striking that real estate investments (land, houses, hotels) outside the Netherlands were frequently mentioned as the destination of criminally obtained money by the interviewees and their criminal acquaintances. Repeatedly mentioned were Turkey, Morocco (Tangier and Marrakesh) and Spain (Marbella). Motives mentioned for the foreign real estate investments were to retire to these countries, and that investments could be a source of legal income (hotels). Ownership of real estate is also used to mix legal and illegal money.

CBS figures show that real estate is the most important asset class for Dutch households in general. This is also an important asset for criminals, especially real estate abroad seems to be important.

Business investments

The interviews showed that many interviewees own one or more legal companies, in addition to their criminal activities. This includes companies registered in their own name and in the name of others (clothing store, catering, thrift store, beauty salon, shisha lounge). In many cases these companies are meant both to invest and to launder money. The companies that serve as a cover are usually led by people (from their own ranks) without a criminal record. Cooperation is based on mutual trust, but if this trust is violated there will be retaliation. In other cases, there may already be a legal company in which criminal activities are developed, which endangers the continued existence of the legal company.

Role of foreign countries

The CBS makes no distinction between the Netherlands and abroad in its figures on expenditures and assets in the Netherlands. From data from Meloen et al. (2003), it seems that a relatively large amount of criminal money is sent abroad. Investments abroad (see above) were frequently mentioned as an important spending category in the interviews. In addition, interviewees gave detailed information on how criminally earned cash ends up abroad. The international network of underground banking (hawala) was named as the main method to safely and easily move large sums of money abroad.

In addition, the transfer of a series of small amounts (smurfing) by different persons (friends and family) via legal money transfers was mentioned. Finally, money is brought abroad in cash. Money is given to others or smuggled in the baggage or car (for example to Tangier). Furthermore, it was pointed out that the really big criminals who play a central role in the network often find themselves abroad.

Undermining the regular economic system

Direct spending in the regular economy

There seems to be a sharp boundary between cash and digital money. Getting cash in a bank account is difficult, so whoever has cash spends it in cash. Whoever has money on a bank account, spends it with credit or debit cards. There seem to be few attempts to cross the boundary between

cash and bank money. Interviewees indicated that it is increasingly difficult in the Netherlands to spend illegally obtained cash, but not impossible, provided they are willing to pay a premium.

Transferring money into the financial system

Attempts to deposit cash directly into a bank account was not mentioned in any of the interviews as common practice. Cash that is earned in cash remains cash and therefore out of the sight of the authorities. This involves the assistance of financial experts who are active in the legal economy and who are prepared to set up money laundering constructions. There seems to be no shortage of such financial experts.

Spending directly abroad

Spending (consumption, investment) outside the Netherlands is a frequent occurrence. Presumably these are large amounts, but the interviews provide no evidence for this. Popular countries seem to be Spain, Turkey, Morocco and the United Arab Emirates (Dubai). In order to get money abroad, underground banks (hawala) are frequently used.

Final consideration

The criminal economy is, as far as general offenses are concerned, still a largely cash-based economy. Money earned in cash is spent in cash or taken abroad. The extent to which there is an undermining of the regular economy and the financial system depends to a large extent on the criminal income distribution.

With a very skewed criminal distribution of income (many criminals earn a little and a few earn a lot), it is possible that a large part of the cash income from crime simply 'evaporates' in the regular economy, because it is mainly spent on daily necessities, luxury consumption, holidays and leisure. So far, there has not been any empirical research into this skewness of the criminal income distribution and the question is whether this is possible at all. Not only the size of the criminal economy, but also the income distribution determine how the regular economy is affected.

Another striking fact is that as countries abroad are so close, it seems easy to move large sums of money abroad. The current generation of the criminal's biggest earners seems to be abroad often, but criminals from the middle category also have so much money that they want to build up assets abroad.

All of this could possibly explain why there is such a big gap between the (alleged) size of the criminal economy in the Netherlands and the amount of wealth that is actually found in criminal investigations (and could in theory be forfeited). Another explanation is that it is easier for the police to focus on small-time criminals than on big earners. The same applies to criminals who are mainly active on Dutch territory and criminals who mainly stay and spend abroad.

Part II – Scope of criminal spending

How much money is laundered annually in the Netherlands? By definition, money laundering cannot be measured. After all, the goal of money launderers is that money laundering remains unseen for the outside world, and certainly for law enforcement. Therefore, the extent of money laundering will always have to be estimated. There are only a few estimation methods for money laundering to be found in the literature (see Ferwerda, 2012 for an overview).

In this study we chose to apply the Walker model (see Walker, 1999; Walker and Unger, 2009). Unger et al. previously applied this model to the Netherlands in 2006. We take this method as a starting point.⁶

We have been able to expand and improve the estimates. The most important improvements compared to the most recent money laundering estimates for the Netherlands (see Unger et al., 2006) are estimating over a longer period of time (eleven years instead of one year), with better data and much more money laundering flows (not 20 money laundering flows of the top 20 countries, but 360 thousand money laundering flows between all countries over 11 years). In addition, we made the estimates more transparent and replicable. We could improve the estimation model even further if we learn more about the behavior of money launderers using microeconomic and qualitative research methods.

Since criminal money from all over the world can flow into the Netherlands, we cannot restrict ourselves to collecting only Dutch data. We will have to include the whole globe in our calculations and collect data for all countries in the world. We ultimately make an estimate of the total amount of criminal money that is being generated and needs to be laundered and of where all this money is flowing to, allowing us to estimate the extent of money laundering in each country. We have collected the relevant data for the period 2004 to 2014 – the last year for which the required data was available at the time of the study. This means that we have collected data for more than 32 thousand country pairs combinations – from 181 countries to 181 countries⁷ – for all variables for the years 2004 through 2014. Our total dataset therefore contains more than 20 million observations.

In order to be able to make these nearly 2000 (181 countries for 11 years) national money laundering estimates, we have to tap a large number of data sources and make a large number of calculations. For example, we need to know for each country what the money laundering need is in each year, defined as how much money criminals from a certain country want to launder. This money can then be laundered in the country itself or sent to another country to launder the money there. We follow the calculation along the following four steps:

1. Estimation of the money laundering need for Dutch crime.
2. Estimation of the money laundering needs for all other countries in the world.
3. Using the gravity model to estimate where the criminally generated money in the world (the money laundering need) is laundered.
4. Take the sum of the flows to the Netherlands in order to arrive at a scale estimate for money laundering in the Netherlands.

To make an estimate of the money laundering need from Dutch crime, we use two types of data: the number of registered crimes (broken down by type) and the average money laundering need per registered crime (broken down by type). We use crime data from UNODC because they are internationally comparable. Unfortunately, no internationally comparable data are available for fraud, which is why we had to estimate this. The number of registered drug-related crimes in the Netherlands is fairly constant over the period 2004-2014. The number of registered cases of fraud is increasing. All other crimes (theft, burglary, violence, robbery and murder) show a decreasing trend over the period 2004-2014.

---

⁶ Section 3.2.6 (in Dutch) gives a detailed overview of the underlying assumptions and limitations. Chapter 5 (also in Dutch) contains a reflection on these assumptions and their effect on the results of the model.

⁷ For a few – mostly very small – countries there was not enough data available so that our final database contained 181 countries.

Table 0.7 The number of registered crimes in the Netherlands in the period 2004-2014

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Theft	790,300	758,045	711,085	684,870	682,495	681,465	662,105	669,680	652,250	644,725	587,210
Burglary	313,708	307,770	300,815	295,380	287,645	283,785	292,585	304,045	300,025	291,295	254,330
Fraud*	81,691	81,046	89,945	92,769	99,532	99,880	106,493	96,685	99,227	99,843	101,011
<i>Of which:</i>											
<i>Fiscal fraud</i>	15,143	15,440	17,098	18,179	15,022	14,530	14,921	16,307	16,051	16,655	16,987
<i>Investment fraud</i>	9,563	9,802	10,047	10,298	10,555	10,818	11,090	11,366	11,649	11,941	12,240
<i>Acquisition fraud</i>	8,740	8,959	9,183	9,412	9,647	9,888	10,136	10,388	10,648	10,914	11,187
Violence	62,511	74,345	76,325	78,090	79,500	75,935	69,890	68,620	66,180	61,180	58,300
Drug crime	15,700	15,305	16,361	16,284	16,206	16,129	16,051	15,974	15,897	15,819	15,742
Robbery	18,300	16,445	14,485	13,660	13,175	16,265	16,125	15,390	14,765	13,120	10,320
Murder	191	174	128	143	150	154	144	143	145	125	123

Source: UNODC, CBS (2017) and own calculations. * There is no internationally comparable fraud data available. Therefore, the number of fraud cases is an estimation.

We multiply these crime figures by the average profit per registered crime that needs to be laundered. Table 0.8 shows this average money laundering need for each year and every type of crime. There are big differences in money laundering between the various crimes. Drugs yield the greatest amount of money that needs to be laundered, where violence has only a limited money laundering need.

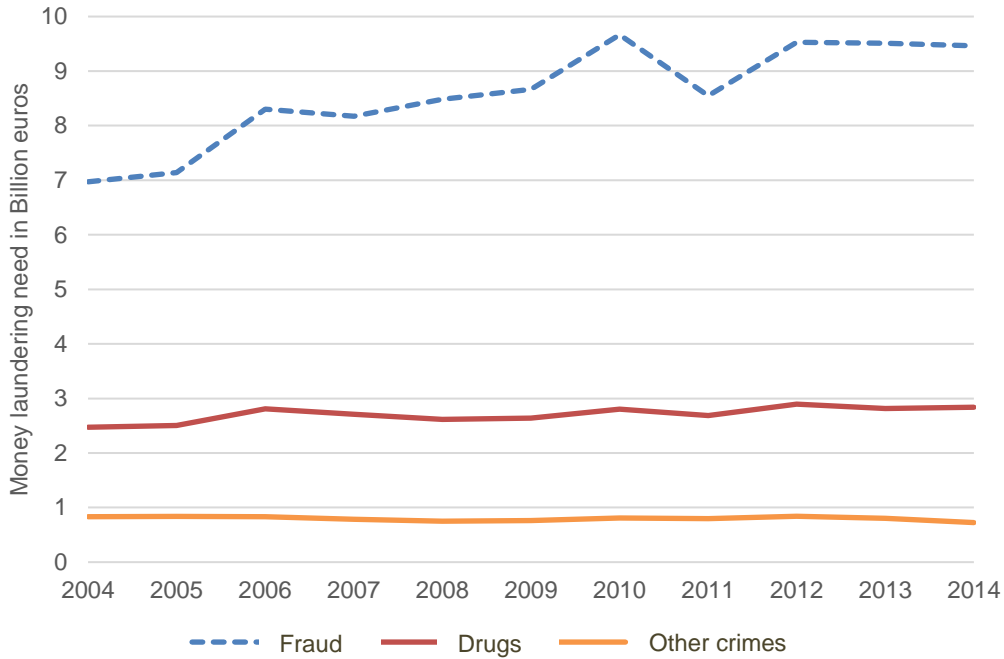
Table 0.8 Money laundering need per registered crime in euros for the Netherlands in the period 2004-2014

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Drug crimes	157,508	163,497	171,779	166,570	161,553	163,673	174,556	168,377	182,173	177,896	180,385
Fraud	78,754	81,748	85,889	83,285	80,777	81,837	87,278	84,189	91,087	88,948	90,193
Robbery	2,205	2,289	2,405	2,332	2,262	2,291	2,444	2,357	2,550	2,491	2,525
Burglary	945	981	1,031	999	969	982	1,047	1,010	1,093	1,067	1,082
Theft	630	654	687	666	646	655	698	674	729	712	722
Murder	354	368	387	375	363	368	393	379	410	400	406
Violence	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4

Source: own calculations with data from Walker (1995) and World Bank data.

By multiplying the number of registered crimes by the average money laundering need, we can calculate for the Netherlands how much money Dutch criminals must launder. In our estimates, drug crimes and fraud together are responsible for more than 90 percent of the money laundering need.

Figure 0.6 The development of money laundering for drugs, fraud and other crimes in the Netherlands for the period 2004-2014, x billion

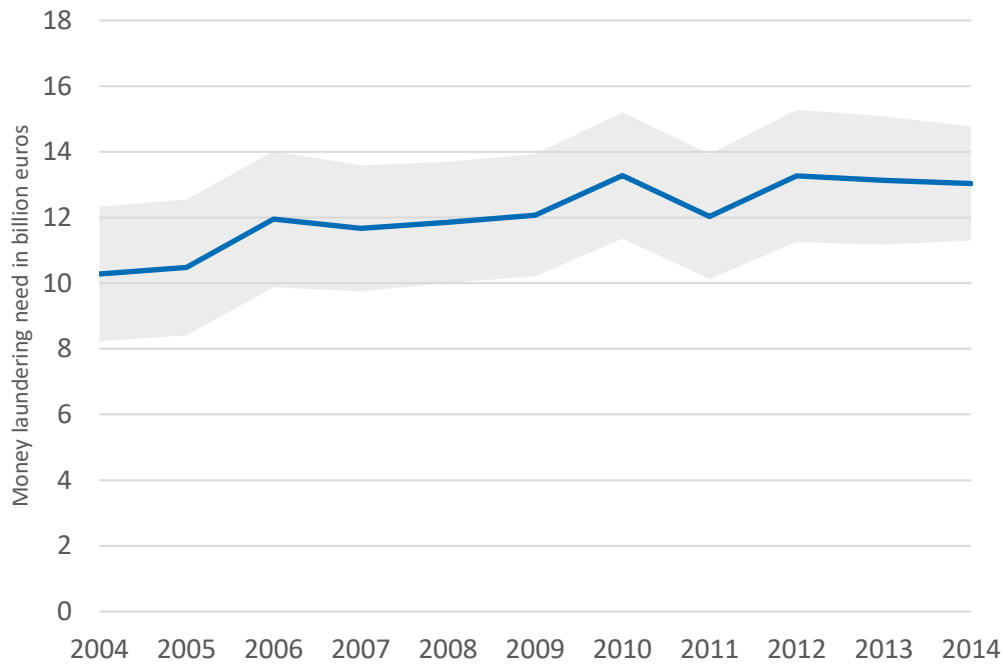

Source: own calculations based on Walker (1995), World Bank and UNODC data

Figure 0.6 shows that fraud is the most important crime in our estimates. Unfortunately, it is precisely the fraud data that we had to estimate ourselves, because no complete data is available. We therefore used a dotted line in the figure above to depict the development of fraud. To make the sensitivity of the estimation for fraud visible, we use a bandwidth around our estimates. In the figures below, we show this with a grey area around the estimate of the money laundering line.

We estimate that the total domestic money laundering need in the Netherlands has increased from 10.3 to 13 billion euros in the period 2004-2014. This amounts to approximately 2 percent of Dutch GDP over the entire period. It should be noted that it is difficult to indicate a clear trend due to the sensitivity of the fraud estimates (see the bandwidth in Figure 0.7).

Figure 0.7 The development of domestic money laundering need in the Netherlands for the period 2004-2014, in billion euros

Source: own calculations based on Walker (1995), World Bank and UNODC data (2004-2014)

For the other 180 countries in the world we use the same method to estimate the amount of criminal money that needs to be laundered. The Table 0.9 shows the top 20 countries with the highest money laundering need in 2014, with the Netherlands in the 14th place.

Table 0.9 Top 20 countries with money laundering need per country in billion euros in 2014

Rank	Country	Money laundering need
1	United States	185.8
2	Germany	72.4
3	United Kingdom	50.3
4	France	35.7
5	Australia	33.2
6	China	26.8
7	Canada	26.5
8	Italy	19.3
9	Switzerland	18.3
10	Sweden	18.2
11	Norway	16.3
12	Russia	14.1
13	Brazil	13.9
14	The Netherlands	13.0
15	Japan	11.9
16	Belgium	11.7
17	Spain	7.9
18	Denmark	7.2
19	Mexico	6.3
20	Israel	5.6
Total for all countries		677.6

The total domestic money laundering need indicates how much money has to be laundered by criminals from that country. Worldwide, the total money laundering need was 677.6 billion euros in 2014. However, it is not yet clear where the money laundering will take place. To determine this we use a gravity model.

An important ingredient of our gravity model is the so-called attractiveness index. This index estimates how attractive each country is for money launderers. In our model, the Netherlands is relatively attractive to money launderers, as it ranks number 8 in the world. This can be due in particular to high prosperity, well-developed financial markets, low corruption (corruption is costly for money launderers) and a stable economy. Luxembourg has the highest attractiveness index over the entire period. Norway, a rich country with oil, appears to be more attractive to money launderers in our model than most of us expect.

Table 0.10 Top-10 Unger attractiveness index

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Luxembourg	Luxembourg	Luxembourg	Luxembourg	Luxembourg	Luxembourg	Luxembourg	Luxembourg	Luxembourg	Luxembourg	Luxembourg
2	San Marino	Bermuda	Norway	Norway	Norway	Norway	Norway	Norway	Norway	Switzerland	Norway
3	Bermuda	Norway	Bermuda	Bermuda	San Marino	Bermuda	Switzerland	Switzerland	Switzerland	Norway	Switzerland
4	Norway	San Marino	San Marino	San Marino	Bermuda	Switzerland	Bermuda	Qatar	Qatar	Qatar	Qatar
5	Switzerland	Switzerland	Switzerland	Iceland	Qatar	San Marino	Qatar	Bermuda	Bermuda	Bermuda	Bermuda
6	Ireland	Iceland	Qatar	Switzerland	Switzerland	Qatar	San Marino	Australia	Australia	Australia	Australia
7	Iceland	Ireland	Ireland	Qatar	The Netherlands	The Netherlands	The Netherlands	San Marino	Sweden	Belgium	Belgium
8	The Netherlands	Qatar	Iceland	Ireland	Ireland	Ireland	Australia	The Netherlands	The Netherlands	Sweden	The Netherlands
9	Finland	The Netherlands	The Netherlands	The Netherlands	Finland	Finland	Finland	Sweden	Belgium	The Netherlands	Sweden
10	Qatar	Finland	Finland	Finland	Belgium	Belgium	Belgium	Finland	Canada	Canada	Canada

Money can be laundered in the country where it is earned (with criminal activities) or it can be sent to another country and laundered there. In addition to the attractiveness index, we also use the cultural distance between countries to estimate the flows of each country in the world to each country in the world.

Table 0.11 Estimation of money laundering that flows to the Netherlands, 2004 and 2014, x million euros

	2004			2014		
	Country of origin	Inflow amount	Percent of total inflow	Country of origin	Inflow amount	Percent of total inflow
1	US	1,889	26 percent	US	2,217	24 percent
2	Germany	860	12 percent	Germany	969	11 percent
3	VK	727	10 percent	VK	804	9 percent
4	France	408	6 percent	China	531	6 percent
5	Italy	250	3 percent	France	497	5 percent
6	Canada	221	3 percent	Russia	313	3 percent
7	Belgium	181	3 percent	Italy	289	3 percent
8	India	170	2 percent	Canada	266	3 percent
9	Sweden	162	2 percent	Brazil	236	3 percent
10	Australia	157	2 percent	Sweden	227	2 percent
11	Mexico	152	2 percent	Australia	208	2 percent
12	Japan	152	2 percent	Belgium	196	2 percent
13	China	149	2 percent	Switzerland	178	2 percent
14	Switzerland	149	2 percent	Norway	154	2 percent

15	Spain	134	2 percent	Spain	136	1 percent
16	Norway	121	2 percent	Japan	130	1 percent
17	Russia	117	2 percent	Mexico	115	1 percent
18	Austria	91	1 percent	Poland	105	1 percent
19	Brazil	82	1 percent	Denmark	95	1 percent
20	Denmark	76	1 percent	Israel	94	1 percent
Total of all 181 countries		7.153	100 percent	Total of all 181 countries	9.122	100 percent

Source: own calculations with Walker (1995). We also estimated the years 2005-2013, but they are not shown here because of the layout.⁸

Table 0.11 shows that the US sends more than twice as much criminal money to the Netherlands to be laundered than the number 2, Germany. We see the clear pattern that the inflow of money laundering mainly comes from either very large countries (in terms of money laundering: US, Canada, China) or from countries close to the Netherlands (Germany, United Kingdom, France, Belgium). China, Russia and Brazil are emerging in the period 2004-2014. In total, 9.1 billion euros from other countries are flowing to the Netherlands in 2014, 2 billion euros more than in 2004.

Table 0.12 Estimation of money laundering money from the Netherlands, 2004-2014, x million euros

		2004		2014		
	Destination country	Outflow amount	Percent of total outflow	Destination country	Outflow amount	Percent of total outflow
1	Luxembourg	299	7 percent	Luxembourg	385	6 percent
2	San Marino	190	4 percent	Norway	266	4 percent
3	Belgium	184	4 percent	Switzerland	254	4 percent
4	Switzerland	174	4 percent	Belgium	244	4 percent
5	Norway	174	4 percent	Qatar	193	3 percent
6	Ireland	148	3 percent	Bermuda	169	3 percent
7	Bermuda	139	3 percent	Sweden	159	3 percent
8	France	132	3 percent	Ireland	157	3 percent
9	Iceland	127	3 percent	Germany	156	3 percent
10	Finland	126	3 percent	Denmark	154	3 percent
11	Sweden	125	3 percent	San Marino	145	2 percent
12	Germany	125	3 percent	France	140	2 percent
13	Denmark	116	3 percent	Austria	139	2 percent
14	Austria	106	2 percent	Iceland	135	2 percent
15	Andorra	104	2 percent	Finland	131	2 percent
16	Qatar	101	2 percent	Canada	117	2 percent
17	VK	87	2 percent	Greenland	109	2 percent
18	Italy	87	2 percent	Italy	102	2 percent
19	UAE	82	2 percent	Andorra	98	2 percent
20	Canada	77	2 percent	VK	97	2 percent
Total for all 180 countries		4.503	100 percent	Total for all 180 countries	6.095	100 percent

Source: own calculations with Walker (1995). We also estimated the years 2005-2013, but they are not shown here because of the layout

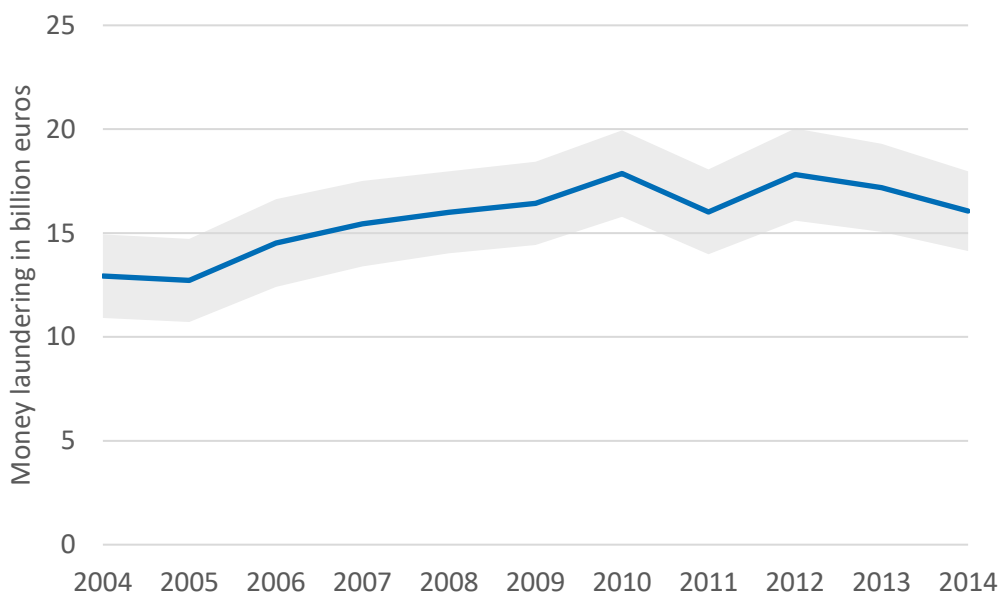
⁸ The marked decline of India in our estimates is due to a lack of data

Table 0.12 shows the amount of Dutch criminal money that flows to other countries to be laundered. The money mainly flows to Luxembourg, Norway and Switzerland. In total, 6.1 billion euros of criminal money leaves the Netherlands in 2014, 1.5 billion euros more than in 2004.

In total, we estimate the scale of money laundering in the Netherlands in 2014 at 16 billion euros (see Figure 0.8). This amount consists of domestic criminal money that is laundered in the Netherlands (6.9 billion in 2014) and the influx of money laundering from other countries (9.1 billion in 2014). This illustrates that money laundering in the Netherlands is of an international nature.

Our estimates are reasonably in line with previous estimates in Unger et al. (2006). Because we use more accurate data on (Dutch) crime, the current estimates are slightly lower than the 18.5 billion estimated in Unger et al. (2006). If we express money laundering in terms of GDP, money laundering accounts for 2.5% of GDP. This remains approximately constant over the period 2004-2014.

Figure 0.8 Money laundering the in the Netherlands in billion euros

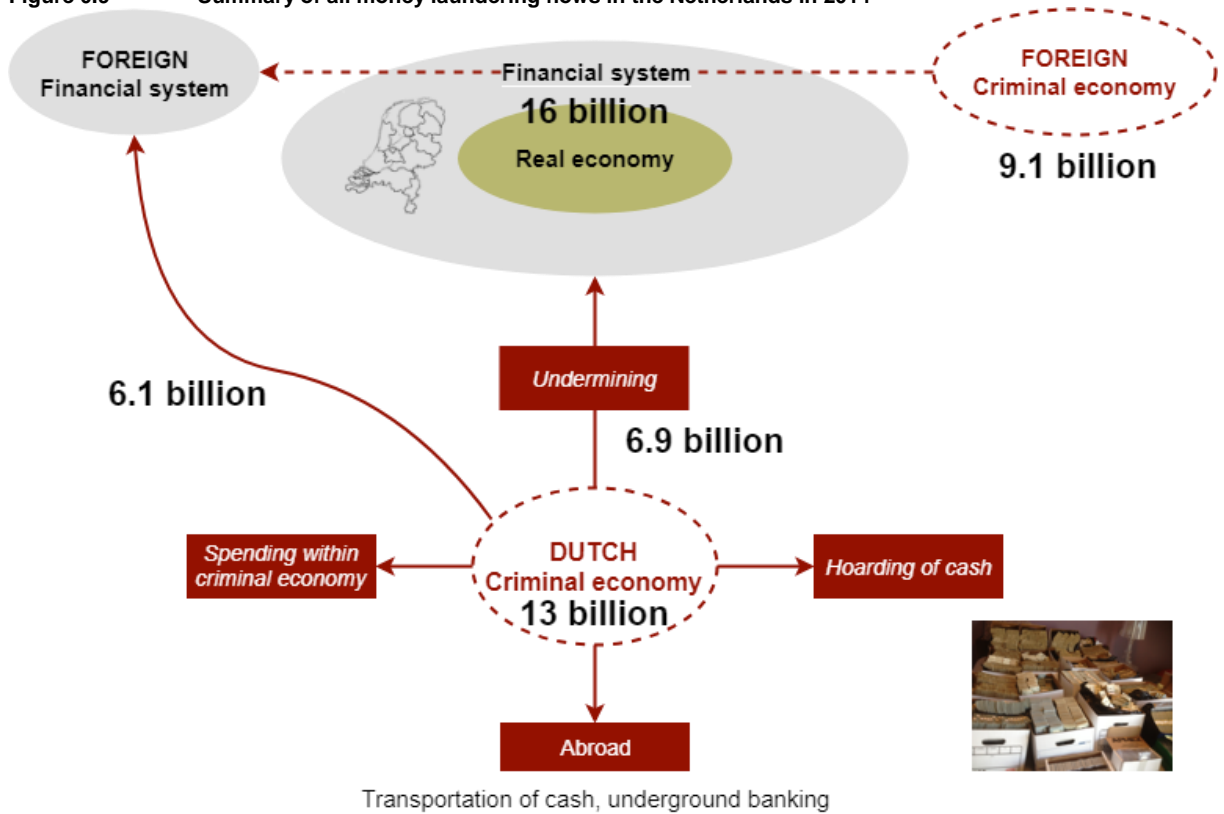

Source: own calculations based on Walker (1995), World Bank and UNODC data

We also estimate the total amount of money laundering for the entire world. We estimate the extent of money laundering in the world at an amount of 677 billion euros in 2014, or 1.2 percent of the world's GDP.

As with all estimates, our estimates are based on assumptions and are subject to limitations. This applies to both our research and the previous research on which we base ourselves. These are described in detail and discussed in sections 3.2.6 and 5, respectively.

Figure 0.9 Summary of all money laundering flows in the Netherlands in 2014

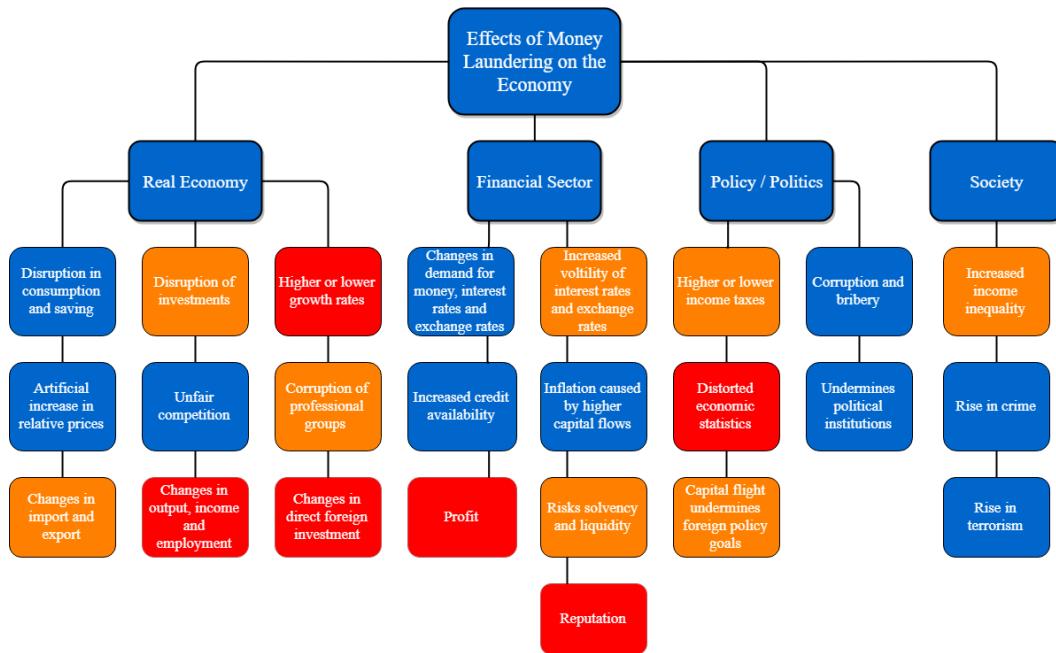
All amounts are in euros

Source: made by the authors

In the literature we find 24 different effects of money laundering. Our estimates make it possible to carry out more research into – and provide empirical evidence for – these effects of money laundering in the future. At the moment we can only lift a tip of the veil and there are insufficient results to draw general conclusions about the effects of money laundering. Furthermore, not all effects of money laundering are necessarily measurable with internationally comparable data. A lot of future research is needed to be able to establish the effects of money laundering and the extent to which these effects occur in the Netherlands.

We have subdivided the 24 effects into four categories: Real economy, Financial sector, Public sector policy, and Society. Based on expert opinions, we have been able to indicate for each of these effects whether they are considered the most relevant (red), less relevant (orange) or least relevant (blue) for the Netherlands. The figure below gives an overview of the possible effects of money laundering mentioned in the literature. For the Netherlands, the reputation and profit of the financial sector, the change of output and employment, the change of foreign investments, growth and the disruption of economic statistics are the most important effects. As an important trading nation, the Netherlands must also pay attention to disruptions in imports and exports and the contamination of business and professional groups by money launderers.

Figure 0.10 The 24 effects of money laundering

Source: the authors. This classification is made based on the expert opinions of the authors and presented with argumentation to the supervisory committee of this study. Legend: the effects in red boxes are considered most relevant, the orange boxes as less relevant and the blue boxes are seen as least relevant to the Netherlands.

Part III – Recommendations

Recommendations: policy

- A differentiated anti-money laundering policy must be based on the distinction between different types of crime and different spending categories. For money laundering, fraud and drugs are the main offenses with very different effects for society. Since fraud is becoming increasingly important, a differentiated approach is becoming increasingly relevant.
- Both parts of this study point at the importance of the international dimension of money laundering. Knowledge about and commitment to tackling cross-border criminal money flows is a necessary precondition for a successful Dutch anti-money laundering policy. It also links up with the cross-border nature of much of the crime in the Netherlands and the ties that some (groups of) criminals have with the country of origin or that of their family. If Dutch criminals look far across the border, law enforcement will have to do so as well.
- Setting up legal businesses is important for facilitating money laundering in the Netherlands. Advisors that are normally active in legitimate business are actively helping criminals as well. Sufficient financial and economic knowledge within law enforcement agencies is necessary to understand and tackle the use of businesses for criminal behavior. Interviews show that there is no shortage of supply of this financial service for criminals. A stricter policy with regard to these service providers is therefore crucial in order to limit the undermining of our society by criminals.

Recommendations: research

The Walker gravity model can be further improved by assigning a heavier weight to relations with countries of origin of large groups of migrants. This is explained by, among other things, the social opportunity structure (due to ties with a country of origin, which can also be used by other criminals). Furthermore, there are 'criminal hotspots', where criminals usually choose to stay for part of the year or as a holiday destination (e.g. Marbella in Spain, Dubai, Marrakesh). The model can be adjusted to account for this. The presence of informal financial channels (such as hawala) is

often linked to migrant flows, but can be further investigated and lead to possible adjustments in the model.

The interviews show that the transfer of cash to other countries (especially outside of Europe) is an important option for criminals and has not been sufficiently researched so far. This could be researched in more detail on the basis of interviews, information from criminal investigations and information based on security checks (for example at airports in the Netherlands and neighboring countries).

Further research can also be done into the price of money laundering. Reuter and Soudijn (2016) indicate that the "total cost of service" for smuggling cash to Colombia ranges from 10 to 17 percent of the total amounts. In interviews with detainees figures of 10 to 20 percent were mentioned for spending large sums of illegally obtained cash. Such costs can be an indication of how difficult or easy it is to launder money and could be used for international comparison

Inhoudsopgave

Management samenvatting	2
Deel I - Aard van de criminele bestedingen	3
Deel II - Omvang van de criminele bestedingen	7
Deel III – Aanbevelingen	15
English Summary	17
Part I - Nature of criminal spending	17
Part II – Scope of criminal spending	21
Part III – Recommendations	30
1 Inleiding	37
1.1 Achtergrond: Tien jaar witwasonderzoek	37
1.2 Doelstelling van het onderzoek	37
1.3 Structuur van dit rapport	37
Deel I – Aard van de criminele bestedingen	39
2 Bestedingsgedrag van criminelen	41
2.1 Inleiding	41
2.2 Onderzoeksaanpak	41
2.3 Conceptueel kader	45
2.4 Onderzoekresultaten	47
2.5 Aard van criminele bestedingen en CBS-bestedingscategorieën	56
2.6 Ondernijning	60
2.7 Slotbeschouwing	62
Deel II – Omvang van de criminele bestedingen	64
3 De omvang van witwassen	65
3.1 Inleiding	65
3.2 Het schattingsmodel voor witwassen	66
3.2.1 Witwasbehoefte uit Nederlandse criminaliteit	67
3.2.2 Witwasbehoefte voor alle andere landen in de wereld berekenen	77
3.2.3 Graviteitsmodel om witwasstromen te schatten	80
3.2.4 Schattingen voor witwassen in Nederland	89
3.2.5 Witwassen in de wereld	90
3.2.6 Overzicht van aannames en beperkingen	91
4 De effecten van witwassen	93
4.1 Achtergrond literatuurstudie	93
4.2 Reële economie	94
4.2.1 Effecten op consumptie en sparen	94

4.2.2	Verstorings van investeringen	94
4.2.3	Kunstmatige stijging van relatieve prijzen	95
4.2.4	Oneerlijke concurrentie	95
4.2.5	Veranderingen in import en export	95
4.2.6	Veranderingen van output, inkomen en werkgelegenheid	96
4.2.7	Meer of minder reële economische groei	96
4.2.8	Besmetting van bedrijfsleven en beroepsgroepen	96
4.2.9	Veranderingen in directe buitenlandse investeringen	97
4.3	Financiële sector	97
4.3.1	Veranderingen geldvraag, rentestanden en wisselkoersen	97
4.3.2	Verhoogde volatiliteit van rentestanden en wisselkoersen	98
4.3.3	Hogere inflatie door grotere kapitaalstromen	98
4.3.4	Grotere beschikbaarheid van krediet	98
4.3.5	Risico's solvabiliteit en liquiditeit	98
4.3.6	Winsten van financiële instellingen	99
4.3.7	Reputatie	99
4.4	Beleidsvoering en politiek	99
4.4.1	Hogere of lagere belastingopbrengsten	99
4.4.2	Verstorings van economische statistieken	100
4.4.3	Corruptie en omkoping	100
4.4.4	Ondermijnt de posities van politieke instituties	100
4.4.5	Kapitaalvlucht ondermijnt buitenlandse beleidsdoelen	101
4.5	Samenleving	101
4.5.1	Vergroot inkomensongelijkheid	101
4.5.2	Toename van criminaliteit	101
4.5.3	Terrorismedinanciering	101
4.6	Conclusie	102
5	Discussie omvang witwassen	103
	Deel III – Conclusies en aanbevelingen	106
6	Conclusies en aanbevelingen	107
7	Literatuurlijst	113
Bijlage I	Aanpak interviews	119
	Interviews met criminelen	119
	Interviews met personen in de omgeving van criminelen	120
	Ontnemingsrapporten	120
Bijlage II	Flyer	123
Bijlage III	Sensitiviteitsanalyse van het Unger et al. (2006) model	125
Bijlage IV	Alternatieve graviteitsvergelijking	129

1 Inleiding

1.1 Achtergrond: Tien jaar witwasonderzoek

Ongeveer tien jaar geleden, in 2006, is in Nederland voor de eerste keer de aard en omvang van witwassen geschat (Unger et al., 2006). Nederland heeft ook vroeg bestedingen van criminelen onderzocht (Meloan et al., 2003). Daarmee was Nederland met deze onderwerpen een pionier in Europa en heeft het internationaal de reputatie opgebouwd van een land dat onderzoek naar witwassen serieus neemt.

Terwijl Nederland binnen de EU één van de landen met het meest effectieve anti-witwasbeleid is (zie Unger et al., 2014) krijgt het toch nog regelmatig kritiek. Zowel van binnen, waar de Algemene Rekenkamer (2014) de effectiviteit van de anti-witwasketen, het lage aantal veroordelingen en gebrek aan afpakomvang bekritiseert, als ook van buiten (zie bv. FATF 2014 en de Panama Papers), waarbij het beeld ontstaat dat Nederland geldt als een doorstroomband van witwasgeld en als belastingparadijs, zowel voor grote bedrijven als ook voor corrupte politieke leiders.

Met dit onderzoek naar de aard en omvang van criminele bestedingen in Nederland willen wij bijdragen aan het verkrijgen van een beter beeld over witwassen in Nederland.

1.2 Doelstelling van het onderzoek

Doel van het onderzoek is om inzicht te bieden in waar geld wordt besteed en hoeveel er jaarlijks in Nederland witgewassen wordt. Hierbij moet rekening worden gehouden met a) de aard en omvang van de bestedingen van uit criminaliteit verkregen inkomsten die (de diverse categorieën) criminelen doen, b) de wijze waarop en de plaatsen waar deze inkomsten neerslaan in de economie en c) de geschatte omvang van het bedrag dat in Nederland is witgewassen als gevolg van in Nederland gepleegde criminaliteit. Daarnaast zal d) indicatief worden nagegaan in welke mate de relatieve omvang van het witwasgeld dat in de Nederlandse economie wordt ingebracht vanuit het buitenland is gewijzigd sinds de laatste schatting uit 2006 en e) in welke mate dat bedrag ook in Nederland neerslaat.

1.3 Structuur van dit rapport

Dit onderzoek richt zich op drie domeinen: het bestedingsgedrag van criminelen, de omvang van witwassen en de effecten van witwassen. Hoofdstuk 2 behandelt het eerste domein – het bestedingsgedrag van criminelen – om na te kunnen gaan waar het criminele geld in de economie neerslaat en in hoeverre verschillende type criminelen geld moeten witwassen. Hoofdstuk 3 beschrijft een omvangschatting van witwassen in Nederland. Deze schatting zal worden toegepast op de periode 2004-2014, waardoor ook inzicht verkregen wordt over hoe witwassen in Nederland zich heeft ontwikkeld. Hoofdstuk 4 behandelt de effecten van witwassen en beschrijft in hoeverre deze effecten belangrijk zijn voor Nederland. Het laatste hoofdstuk geeft de conclusies van dit onderzoeksproject.

Deel I – Aard van de criminele bestedingen

2 Bestedingsgedrag van criminelen

2.1 Inleiding

Dit deel van het onderzoek behandelt de bestedingen van crimineel verdiende vermogens. Hierbij staan twee van de vijf onderzoeksvragen centraal:

Vraag 1. Hoe ziet het bestedingsgedrag van criminelen eruit en in hoeverre verschilt dit van niet-criminelen?

Vraag 4. Welke categorieën van criminelen kunnen door hun bestedings- of witwasgedrag een ondermijnend effect hebben op de reguliere economie en het financiële stelsel?

Dit deel van het onderzoek richt zich op de bestedingen van geld dat op illegale wijze *binnen Nederland* is verdiend: dat kan contant geld zijn of geld dat zich binnen het financiële stelsel bevindt (bijvoorbeeld bij verschillende vormen van fraude).

Onderzoek naar de bestedingen van crimineel verdiend inkomen is om drie redenen relevant. In de eerste plaats kan het concrete aanknopingspunten bieden voor gericht anti-witwasbeleid (gedifferentieerde aanpak per bestedingscategorie). In de tweede plaats kan kennis over het bestedingsgedrag inzichten geven die nuttig zijn voor het beleid om criminele vermogens af te pakken (waar in de economie bevindt het geld zich?). Ten slotte kunnen inzichten over criminele bestedingen zinvol zijn in het kader van de ontwikkeling van de 'National Risk Assessment' witwassen.

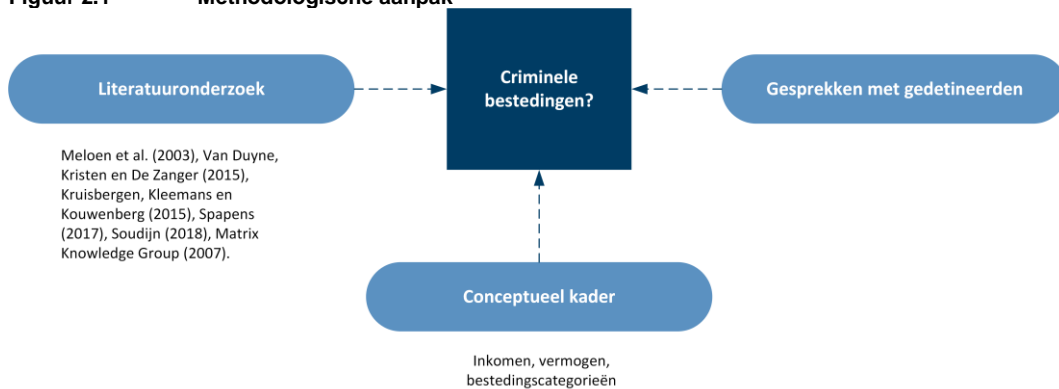
2.2 Onderzoeksaanpak

Het onderzoek vond plaats in de periode van begin 2017 tot en met april 2018. Het onderzoek heeft een exploratief karakter waarbij de vraagstelling vanuit verschillende gezichtspunten is benaderd:

- Literatuurstudie
- Interviews met experts
- Ontwikkeling van een conceptueel kader
- Gesprekken met gedetineerden

De onderstaande figuur geeft de methodologische aanpak weer. De twee onderzoeksvragen worden primair vanuit twee invalshoeken bestudeerd: literatuurstudie op basis van casuïstiek en gesprekken met gedetineerden.

Figuur 2.1 Methodologische aanpak

Vraag 1 (bestedingsgedrag) is vóór aanvang van dit onderzoek gespecificeerd in een aantal sub-vragen: In hoeverre wordt crimineel verdiend vermogen besteed aan eerste levensbehoeften (voeding, kleding en gezondheid), luxe producten (huisvesting, transport, vakantie, kunst etc.), investeringen in Nederland of in het buitenland, of opgepot? Voor wie zijn de bestedingen (zichzelf, familie, anderen) en waar wordt het besteed (Nederland of buitenland)? Zijn er verschillen in het bestedingsgedrag te zien bij plegers van verschillende vormen van criminaliteit? Verschilt het bestedingsgedrag van plegers van georganiseerde criminaliteit van dat van plegers van niet-georganiseerde criminaliteit? Indien ja, wat zijn de verschillen? Houden criminelen bij de besteding van hun inkomsten rekening met anti-witwasbeleid? Indien ja, hoe dan?

Alvorens de resultaten van het onderzoek te presenteren, zal kort worden ingegaan op de gevolgde onderzoeksmethoden en enkele uitdagingen die gedurende het onderzoek naar voren zijn gekomen.

Literatuurstudie

In Nederland zijn verschillende empirische onderzoeken uitgevoerd naar de bestedingen van crimineel verkregen inkomsten. Van Duyne heeft sinds het einde van de jaren negentig een reeks empirische onderzoeken gedaan naar criminele inkomsten en bestedingen. Zie onder andere: Van Duyne en De Miranda (1999), Van Duyne en Soudijn (2010), Van Duyne, Kristen en De Zanger (2015).

Het eerste grote empirische onderzoek op basis van ontnemingsgegevens is verricht door Meloën e.a. (2003) waarin van 52 ontnemingszaken over de periode 1993 tot en met 1999 de bestedingen van het illegaal verkregen vermogen is geanalyseerd. Recent hebben Kruisbergen, Kleemans en Kouwenberg (2015) onderzoek gedaan naar de bezittingen van daders van verschillende vormen van criminaliteit aan de hand van 150 zaken uit de Monitor Georganiseerde Criminaliteit.⁹

Buiten Nederland is met name in Italië onderzoek gedaan naar criminele bestedingen en investeringen. Riccardi (2013) heeft de investeringen van 2.000 Maffia-ondernemingen onderzocht en een analyse gemaakt van de achtergronden van deze investeringen (witwassen, winstmaximalisatie, macht, sociale conventies, psychologische motieven). Savona en Riccardi (2015) hebben in het recent afgesloten OCP Project – Organised Crime Portfolio (www.ocportfolio.eu) - een vergelijkend onderzoek gedaan naar criminele inkomsten en bestedingen in zeven Europese landen (Finland, Frankrijk, Ierland, Italië, Nederland, Spanje en Verenigd Koninkrijk). Buiten Europa zijn onder meer studies verricht door het Center for the Study of Democracy (2015) en is bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar het misbruik van rechtspersonen

⁹ Het gaat hier om afgeronde opsporingsonderzoeken in de periode 1996-2011, met een brede variatie naar type delict: drugs, mensenhandel, mensensmokkel, wapenhandel, witwassen en fraude.

voor het verplaatsen en investeren van crimineel verkregen vermogens (Sharman 2011, Van der Does et al. 2011, Findely et al. 2014).

Onderzoek naar criminele bestedingen is tot dusverre voornamelijk gebaseerd op afgesloten opsporingsonderzoeken en ontnemingsrapporten. Een uitzondering hierop is het onderzoek van de Matrix Knowledge Group (2007) onder 222 Britse gedetineerden die veroordeeld waren voor zware drugsdelicten. Het onderzoek bracht aan het licht dat een aanzienlijk deel van het illegaal verdiende inkomen onder deze groep criminelen, besteed werd aan het dagelijks levensonderhoud. Het onderzoek was veel breder van opzet en had als doel om inzicht te krijgen in de werkwijze van drugscriminelen en de organisatie van markten voor illegale drugs. Verder heeft in Nederland Spapens (2017) een artikel gepubliceerd over bestedingen van crimineel verdiend geld, gebaseerd op de bekentenis van een crimineel uit het Tilburgse drugsmilieu.

In dit hoofdstuk zullen de belangrijkste bevindingen uit de literatuur worden gekoppeld aan de resultaten van de interviews met experts en met de gedetineerden. Hierbij zijn de volgende studies meegenomen: Meloen et al. (2003), 'Buit en Besteding, Een empirisch onderzoek naar de omvang, de kenmerken en de besteding van misdadaadgeld'; Kruisbergen, Kleemans en Kouwenberg, R. F. (2015), 'Wat doen daders met hun geld? Uitkomsten van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit'; Van Duyn, Kristen en De Zanger, (2015), 'Belust op misdadaadgeld: de werkelijkheid van voordeelsontneming'; Spapens, (2017), 'Cannabis cultivation in the Tilburg area: How much money is involved and where does it go?'; Soudijn, (2018), 'Using Police Reports to Monitor Money Laundering Developments. Continuity and Change in 12 Years of Dutch Money Laundering Crime Pattern Analyses'; Matrix Knowledge Group (2007), 'The illicit drug trade in the United Kingdom'.

Interviews met experts

Om de bevindingen uit de literatuur te toetsen, en ter voorbereiding van de gesprekken met gedetineerden, is een aantal interviews met deskundigen uitgevoerd. In april 2017 is in het kader van dit onderzoek samen met de FIU-Nederland een workshop georganiseerd. Hierbij waren naast de onderzoekers en vertegenwoordigers van de FIU-Nederland, het Openbaar Ministerie, het Anti-Money Laundering Centre (AMLC) van de FIOD en de infobox Crimineel en Onverklaarbaar Vermogen (iCOV) aanwezig. Daarnaast zijn in het najaar van 2017 interviews uitgevoerd met compliance managers van twee grote banken (Rabobank en ABN-AMRO).

Uit deze gesprekken kwam een aantal methodologische aandachtspunten naar voren:

- Een aandachtspunt is dat in de gesprekken met gedetineerden mogelijk verschillende soorten criminaliteit, met verschillende verdienmodellen en verschillende bestedingspatronen door elkaar lopen.
- Volgens de deskundigen praten criminelen niet graag over hun geld. Met name zou dit gelden voor plegers van commune delicten. Voor plegers van (grote) fraude ligt dat weer iets anders: die laten graag zien dat het allemaal volstrekt legaal is wat ze hebben gedaan.
- Gebruik valt lang niet altijd samen met bezit.¹⁰ Er zijn allerlei constructies om bestedingen afgeschermd te doen.
- Gevaar is dat het onderzoek bevestigt wat we al weten: er zijn voorbeelden van soms bizarre uitgavenpatronen van crimineel geld.
- Criminelen hebben vaak veel meer dan ze besteden. Een groot deel van de inkomsten wordt opgepot (in cash of op rekeningen).
- Criminelen hebben soms als het ware een 'aandeel' in het samenwerkingsverband, waar (veel) geld in zit. Als ze worden opgepakt wordt dit aandeel door anderen overgenomen.
- Er is beperkt zicht op crimineel geld dat naar het buitenland verdwijnt.

¹⁰ Dit betekent dat degene die het geld uitgeeft het vaak niet fysiek in zijn bezit heeft.

Gesprekken met gedetineerden

De kern van dataverzameling voor het onderzoek naar de criminele bestedingen is het voeren van gesprekken met mensen die geld hebben verdiend met criminele activiteiten. De aanvankelijke opzet was om ongeveer 25 gedetineerden te interviewen. Het zou hierbij gaan om gedetineerden die veroordeeld zijn voor delicten die gepleegd zijn met het oogmerk om financieel gewin te behalen. Een veroordeling voor witwassen is daarbij niet noodzakelijk. De interviewpopulatie zou heterogeen zijn naar de aard van de delicten (commune delicten en ook fraude) en naar de hoogte van de veroordelingen (wat een proxy zou kunnen zijn voor de hoogte van de inkomsten). Het onderzoek zou zich uitsluitend richten op mannen.

Om bij de gedetineerden te komen was toestemming van Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) van het Ministerie van Justitie en Veiligheid nodig. In september 2017 hebben (deels bij wijze van pilot) twee gesprekken plaatsgevonden in één penitentiare inrichting (PI) (Lelystad). De interviews gaven interessante inzichten en mede op basis daarvan zijn (via DJI) andere PI's benaderd. De tweede serie van totaal 12 gesprekken heeft in maart 2018 plaatsgevonden gedurende twee dagen op twee afdelingen van de PI Dordrecht.¹¹

Het onderzoek heeft daarmee een meer exploratief karakter. De interviews zijn uitgevoerd in september 2017 en maart 2018. De onderzoekspopulatie kan als volgt worden gekarakteriseerd:

- Verschillende culturele achtergronden (Nederlands, Turks, Pakistaans, Nederlands-Antilliaans)
- 13 van de 14 geïnterviewden hebben delict(en) gepleegd om geld te verdienen. De 14^e was veroordeeld voor moord (zonder financieel voordeel).
- Verschillende delicten: (huur)moord, heling, handel, drugs (heroïne, cocaïne, wiet), fraude
- Veroordelingen: zeer uiteenlopend (kort tot levenslang)
- Verdiende inkomsten variëren¹²
- Levensfasen variëren: begin twintigers tot en met middelbare leeftijd (eind vijftig)
- Merendeel zegt vrouw/vriendin en (financieel afhankelijke) kinderen te hebben
- Minstens de helft heeft eigen (legale) onderneming

Twee weken vóór de interviews waren gedetineerden geïnformeerd over het onderzoek middels een flyer (zie Bijlage II) waarbij per afdeling één gedetineerde als ambassadeur van het onderzoek is gevraagd op te treden.¹³ De interviews vonden plaats op de afdeling, waarbij gedetineerden ter plekke werden uitgenodigd om aan het gesprek met de twee interviewers deel te nemen.

De interviews waren open van opzet, waarbij het eerste doel was om contact te maken en vertrouwen te winnen van de gesprekspartner, zodat een open gesprek kon worden gevoerd over levensstijlen en geld, zonder dat expliciet werd gevraagd voor welk delict men is veroordeeld en hoeveel geld men daarmee heeft verdiend. De gesprekken hadden een duur variërend van 30 tot 90 minuten.

Door de (noodzakelijk) spontane selectie van gesprekpartners en de open opzet van de interviews, zijn de resultaten meer verhalend en kwalitatief van aard, dan dat er sprake is van een systematische verzameling van gegevens. De representativiteit van de resultaten is dus onzeker. Ook is het niet mogelijk om precies aan te geven hoeveel van de gesprekpartners een specifiek antwoord hebben gegeven op specifieke vragen.¹⁴

¹¹ Zie Bijlage I voor meer details over de gevolgde aanpak.

¹² We hebben hierover geen harde gegevens, maar de indruk bestaat (op basis van de lengte van de gevangenisstraffen en de type delicten, voor zover de geïnterviewden daar open over waren) dat de geïnterviewden met name behoren tot de categorie 'middenverdieners'. Tegelijk gaven enkele geïnterviewden aan 'de echt grote jongens' bij justitie buiten beeld en buiten schot blijven.

¹³ In Lelystad warden de gedetineerden rechtstreeks benaderd door de directeur van de gevangenis.

¹⁴ Bijvoorbeeld '75% van de gesprekpartners geeft aan dat...'

Daarnaast is gedetineerden niet alleen gevraagd hoe zij met hun geld omgaan, maar ook naar wat zij in hun omgeving zien gebeuren. Hoe gaan anderen met hun geld om? Reden voor deze verbreding was om het gesprek met de gedetineerden te vergemakkelijken. Veel gesprekpartners waren niet direct bereid om over hun eigen situatie te vertellen, maar bleken wel bereid om te praten over wat zij in hun omgeving zien gebeuren. Ook het spreken over een 'lifestyle' in plaats van directe bestedingen leverde meer gesprekstof op. De antwoorden zijn in de analyse meegenomen, maar dergelijke antwoorden leveren geen harde cijfers op. Wel dragen zij bij aan de meer beschrijvende en kwalitatieve analyse van criminele bestedingen.

2.3 Conceptueel kader

In het onderzoek wordt gesproken van crimineel inkomen en crimineel vermogen. Crimineel inkomen is het geld dat met illegale activiteiten is verdiend. Crimineel vermogen is het totaal aan bezittingen dat met criminele activiteiten is verdiend. Deze kunnen bestaan uit (duurzame) consumptiegoederen, contant geld, andere financiële bezittingen (banktegoeden en effecten), onroerend goed en ondernemingsvermogen. Verder wordt uitgegaan van het economische begrip besteding, waaronder zowel consumptieve bestedingen als investeringen vallen.

Bestedingen en bezittingen in Nederland

In het rapport 'Welvaart in Nederland 2016' presenteert het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) de nieuwste gegevens over inkomen, bestedingen en vermogen van huishoudens en personen in Nederland. Het CBS maakt onderscheid tussen de volgende bestedingscategorieën: Voedings- en genotmiddelen; Stoffering en huishoudelijke apparaten; Kleding en schoeisel; Vervoer en communicatie; Hotels, cafés, restaurants; Recreatie en cultuur; Consumptie-gebonden belastingen overheidsdiensten; Overige bestedingen (zie laatste kolom in de onderstaande tabel). Wanneer we een aantal categorieën groeperen dan blijkt dat Nederlandse huishoudens gemiddeld genomen 38% uitgeven aan dagelijkse consumptieve uitgaven en 30% aan huisvesting. Het verschil tussen huishoudens met de 20% laagste inkomen en huishoudens met de 20% hoogste inkomen is niet uitzonderlijk groot. Bij de laagste inkomens gaat in totaal 73% op aan dagelijkse behoeften en wonen. Bij de hoogste inkomens is dat 64%.

Tabel 2.1 Gemiddelde bestedingen per huishouden van het besteedbaar inkomen (2013)

Hoofdcategorie	Gemiddeld	Laagste 20%	Hoogste 20%	CBS sub-indeling
Dagelijkse consumptieve bestedingen	38%	34%	40%	Voedings- en genotmiddelen, stoffering en huishoudelijke apparaten, kleding en schoeisel, vervoer en communicatie
Huisvesting, water, energie	30%	39%	24%	-
Vrije tijd	18%	14%	22%	Hotels, cafés, restaurants Recreatie en cultuur
Overig	14%	13%	14%	Consumptie-gebonden belastingen overheidsdiensten, overige bestedingen
Totaal	100%	100%	100%	

Bron: CBS (2016)

Naast cijfers omtrent de bestedingen publiceert het CBS gegevens over de bezittingen van Nederlandse huishoudens.¹⁵ Deze vallen uiteen in financiële bezittingen, onroerend goed, roerende zaken en ondernemingsvermogen (Tabel 2.2). Onroerend goed is veruit de grootste vermogenscategorie, gevolgd door financiële bezittingen. Het aandeel roerende zaken en ondernemingsvermogen is klein (gemiddeld 4%).

De verhouding tussen de vermogensbestanddelen van de 20% laagste inkomens verschilt enigszins van die van de 20% hoogste inkomens. Het aandeel van roerende zaken bij de lagere inkomens is hoger dan het gemiddelde (6% ten opzichte van 2%). Deze groep heeft nagenoeg geen ondernemingsvermogen. Bij de 20% hoogste inkomens is dit aandeel hoger dan gemiddeld (6% ten opzichte van 2%). Ook het aandeel financiële bezittingen is hoger dan gemiddeld.

Tabel 2.2 Gemiddelde bezittingen per huishouden (2013)

Hoofdcategorie	Gemiddeld	Laagste 20%	Hoogste 20%	CBS sub-indeling
Financiële bezittingen	33%	30%	40%	Bank- en spaartegoeden, obligaties en aandelen
Onroerend goed	63%	64%	54%	Eigen woning, overig onroerend goed
Roerende zaken	2%	6%	2%	
Ondernemingsvermogen	2%	-	4%	
Totaal	100%	100%	100%	

Bron: CBS (2016)

Beide tabellen geven een ruwe indicatie van verschillende typen bestedings- en vermogenscategorieën onder de Nederlandse huishoudens. De vraag is in hoeverre bestedingen en investeringen (bezittingen) van crimineel verdiend geld van dit algemene beeld afwijken. Daarvoor is het ook belangrijk om zicht te hebben op de beweegredenen achter bestedings- en investeringsbeslissingen.

Gedrag

Over de beweegredenen achter bestedingen en investeringsbeslissingen van criminelen bestaan in de literatuur verschillende hypothesen.

Sociale status

Criminelen kunnen in hun bestedings- en investeringsgedrag gemotiveerd zijn door de wens om hun welvaart uit te stralen door het kopen van dure huizen, boten, auto's, sieraden enzovoort als zogeheten 'badges of wealth' (Romani, 2016; Kruisbergen, Kleemans & Kouwenberg, 2015). Bij criminelen is uitbundige consumptie vaak de enige manier om hun rijkdom en macht uit te stralen (Van Duyne en Soudijn, 2010).

Uit de FATF-studie (2009) naar witwassen in de voetbalsector kwam naar voren dat investeringen van criminelen in voetbalclubs worden ingegeven door de wens om sociaal aanzien en erkenning te krijgen.

Volgens van Duyne (2003) hangt de mate van deze uitbundige consumptie echter ook af van de sociale omgeving, het verwachte nut en de risico's die daarbij worden genomen. Bij uitbundige consumptie, valt men immers niet alleen op bij leden binnen het criminele circuit, maar ook bij opsporingsdiensten. Het niet willen opvallen kan daarentegen een motief zijn om de consumptie-

¹⁵ Het CBS definieert vermogen als het verschil tussen de bezittingen en de schulden (Bezittingen – schulden = vermogen)

uitgaven, voor zover deze zichtbaar zijn, juist bescheiden te houden (Zaitch, 2002; Van Duynes, 2003).

Korte termijn gerichtheid

De onzekerheid die onlosmakelijk verbonden is met het zakendoen in het criminele circuit kan ook van invloed zijn op het uitgavenpatroon (Naylor, 2002). Naylor constateert dat criminelen doorgaans minder gericht zijn op een lange termijnplanning. Om die reden kan de neiging bestaan om, zolang men in rijkdom leeft, hiervan ten volste te genieten. Dit kan leiden tot een hoger en meer uitbundig consumptiepatroon dan gebruikelijk is.

Het bestedingsgedrag van criminelen zou met 'windfall profits' van consumenten kunnen overeenkomen. De experimentele economie constateert dat mensen met een plotselinge winst ('windfall profit') anders omgaan dan met regelmatig hard verdiend geld ('easy come, easy go'). Ook zijn bijvoorbeeld bij het bestedingsgedrag van consumenten niet-rationele impulsen en vergelijking met de 'peer groep' van groot belang.¹⁶

Investeringsbeslissingen

De investeringsbeslissingen van criminelen en criminele netwerken worden door verschillende overwegingen ingegeven. Zo kan er worden gestreefd naar winstmaximalisatie ('economische benadering') of wil men een positie opbouwen in de bovenwereld (criminele infiltratie hypothese).¹⁷ Uit onderzoek van Kruisbergen, Kleemans en Kouwenberg blijkt echter vooral de nabijheid en de bekendheid van investeringsmogelijkheden een rol te spelen: daders investeren doorgaans 'dichtbij huis', in landen van herkomst (of herkomst van de familie) en in bedrijfssectoren waarmee zij bekend zijn (nabijheid hypothese). Een belangrijke rol is dus weggelegd voor nabijheid van sociale contacten en bestaande sociale structuren waardoor men elkaar kent, elkaar in het verleden heeft ontmoet en in de toekomst zal blijven ontmoeten (sociale gelegenheidsstructuur hypothese).

Bestedingscategorieën

De bovenstaande theorieën, gekoppeld aan de indelingen van het CBS roepen een aantal vragen op voor dit onderzoek: Hoeveel crimineel besteedbaar inkomen verdampt er aan dagelijks levensonderhoud? Hoeveel crimineel besteedbaar inkomen wordt besteed aan luxe consumptiegoederen en een luxe levensstijl? En in hoeverre wijkt dit af van consumptie op basis van niet-crimineel besteedbaar inkomen? Waarin wordt crimineel besteedbaar inkomen geïnvesteerd? En wat is de rol van het buitenland in consumptie en besteding van crimineel besteedbaar inkomen?

Onder crimineel besteedbaar inkomen verstaan we het inkomen minus de kosten die met de criminele activiteiten gepaard gaan (zoals investeringen in goederen, kosten van mislukte transacties, betalingen aan relaties, bijvoorbeeld als zwijggeld, of ten behoeve van de verzorging van familieleden tijdens detentie).¹⁸

2.4 Onderzoeksresultaten

In deze paragraaf worden allereerst de bevindingen van de interviews gekoppeld aan de resultaten van enkele empirische onderzoeken naar criminele vermogens. Vervolgens worden aan de hand van de belangrijkste bestedingscategorieën, een aantal algemene bevindingen geschetst van de interviews met de gedetineerden, interviews met deskundigen en het literatuuronderzoek.

¹⁶ Van Winden & Ash (2012)

¹⁷ Kleemans & de Poot 2008; Kruisbergen, Kleemans & Kouwenberg, 2015, Beckert & Wehinger, 2013

¹⁸ Kleemans, Kruisbergen en Kouwenberg, 2015.

Meloen e.a. (2003)

Het eerste en meest uitgebreide onderzoek naar bestedingen van crimineel verkregen inkomsten tot op heden is van Meloen e.a. (2003). Meloen e.a. maakt onderscheid tussen drie hoofdcategorieën: consumeren, bewaren en beleggen.

Meloen e.a. baseert zich op 52 ontnemingsrapporten en komt daarbij tot een volgende onderverdeling van de categorie 'consumeren': een luxe levensstijl, aanschaf van luxegoederen, sieraden, kunst of muziekinstrumenten, voertuigen en vlieg- en vaartuigen. Door de gevolgde onderzoeksmethode hebben Meloen en Landman geen zicht op bestedingen aan meer dagelijkse levensbehoeften.

Deze vijf categorieën gaan echter voorbij aan de consumptie van basisbehoeften, zoals voeding, verzorging en andere dagelijkse behoeften. Deze laatste categorie komt niet naar voren uit de 52 ondernemingszaken waarop Meloen e.a. zich baseren. Het is dus niet bekend hoe groot het aandeel van deze categorie is in het totale bestedingspatroon.

Het tweede type besteding is bewaren ('bufferen') van crimineel verdiend geld. Van Duyne (2003) omschrijft dit in zijn artikelen als 'sparen', waarbij hij verwijst naar het gegeven dat een crimineel zelf verantwoordelijk is voor zijn pensioen. Bewaren, bufferen of achter de hand houden biedt echter een betere omschrijving van de werkelijkheid. Volgens Meloen e.a. zou de crimineel cash geld bewaren, zodat hij indien dit nodig is, snel en gemakkelijk bij het geld kan. In sommige gevallen is het verdiende inkomen zo hoog dat het geld simpelweg niet uitgegeven kan worden, zonder dat dit opvalt.

Voor de categorie beleggen maken Meloen e.a. onderscheid tussen conventioneel beleggen en (irreguliere) bedrijfsinvesteringen. Onder conventioneel beleggen wordt verstaan: het beleggen van geld op een bankrekening (Nederland en buitenland), beleggingen in onroerend goed (Nederland en buitenland), beleggingen in effecten en beleggingen in overige waardepapieren. Met irreguliere bedrijfsinvesteringen doelen Meloen e.a. op investeringen die veelal verbonden zijn met de belangen van de criminelen zelf.

Uit de 52 zaken die Meloen e.a. hebben onderzocht komt de volgende omvangschatting naar voren:

		Miljoen gulden	% van totaal	Top-5
Consumeren	Luxe levensstijl	1,8		
	Luxe goederen	0,9		
	Sieraden, kunst muziekinstrumenten	2,5		
	Voertuigen	7,5		
	Vaar-en vliegtuigen	6,8		
Subtotaal		19	9%	
Bewaren	Nederlands contant geld	10		
	Buitenlands contant geld	5		
Subtotaal		15	7%	
Conventioneel beleggen	Banksaldi Nederland	11		
	Banksaldi buitenland	41		1
	Onroerend goed Nederland	25		3
	Onroerend goed buitenland	27		2

		Miljoen gulden	% van totaal	Top-5
	Effecten	13		
	Overige waardepapieren	10		
Subtotaal		127	57%	
Irreguliere bedrijfsinvesteringen	Investeren in Nederland	21		4
	Investeringen in buitenland	20		5
	Herinvesteren	10		
Subtotaal		51	23%	
Totaal		222	100%	

Wat opvalt is dat het merendeel van de vermogens uit deze 52 zaken valt in de categorie conventioneel beleggen. Binnen deze grote categorie vormen het saldo op buitenlandse bankrekeningen, onroerend goed in Nederland en het buitenland belangrijke vermogensbestanddelen.

Het onderzoek van Meloen e.a. is gebaseerd op gegevens van voor de invoering van de euro en in een periode dat het anti-witwasbeleid aan het begin van de ontwikkeling stond. Desondanks geeft het een eerste gevoel bij de aard van de vermogensbestanddelen en de relatieve onderlinge orde van grootte. Omdat het onderzoek is gebaseerd op ontnemingsrapporten kunnen geen uitspraken worden gedaan over de consumptieve bestedingen van crimineel geld, behalve dat (luxe) consumptiegoederen 9% van de totaal ontnomen waarde vertegenwoordigen. Verder valt op dat het buitenland belangrijk is (zie categorieën buitenlands contant geld, banksaldi buitenland, onroerend goed buitenland en investeringen buitenland). Dit komt overeen met het beeld uit de interviews waarin veelvuldig werd aangegeven dat bestedingen en investeringen buiten Nederland veelvuldig voorkomen.

Kruisbergen, Kleemans en Kouwenberg (2015)

In 2015 hebben Kruisbergen, Kleemans en Kouwenberg onderzoek gedaan naar de bezittingen van daders van verschillende vormen van criminaliteit aan de hand van 150 zaken uit de Monitor Georganiseerde Criminaliteit (afgeronde opsporingsonderzoeken in de periode 1996-2011, met een brede variatie naar type delict: drugs, mensenhandel, mensensmokkel, wapenhandel, witwassen en fraude). In deze zaken gaat een uitbundige consumptie (dure auto's, boten, juwelen, vakanties en uitgaven aan een vriendin) samen met investeringen in onroerend goed en bedrijven. Belangrijke motieven om in vastgoed te investeren zijn: (i) vastgoed is een relatief 'veilige investering', (ii) vastgoed absorbeert veel geld, (iii) de totstandkoming van prijzen op de vastgoedmarkt is niet transparant, (iv) de werkelijke eigendom kan verborgen gehouden worden en (v) criminelen moeten ook ergens wonen.

De studie concludeert dat over het algemeen genomen ruim 35% van het vastgoed bedoeld is voor eigen bewoning. Investeringen variëren van zeer bescheiden woningen tot zeer luxueuze villa's. Naast vastgoed voor eigen bewoning, worden veel bedrijfspanden aangekocht (bijna 42%).

Tabel 2.3 Verdeling vastgoed per overtreder (georganiseerde misdaad)

	Drugs en overige misdrijven	Fraude en witwassen	Totaal
Woningen	44,9%	24,5%	35,6%
Bedrijfspanden	18,1%	69,6%	41,6%
Land zonder bebouwing	11,5%	0%	6,3%
Onbekend	25,5%	5,9%	16,6%

	Drugs en overige misdrijven	Fraude en witwassen	Totaal
Total	100%	100%	100%

Bron: Kruisbergen, Kleemans en Kouwenberg (2015)

Het door Kruisbergen, Kleemans en Kouwenberg geschetste beeld komt ook naar voren uit de gesprekken met gedetineerden. Nagenoeg alle geïnterviewden gaven aan een eigen woning te bezitten. Deze woning wordt doorgaans met contant geld betaald of via een vriendin/vrouw die een legaal inkomen verdient. Aangegeven wordt dat, hoewel het lastig kan zijn, er voldoende mogelijkheden in Nederland bestaan om een woning contant te betalen. Kanttekening is wel dat de koopprijs hoger zal liggen dan bij eenzelfde, legaal gekochte, woning. Een aantal geïnterviewden gaf aan ook in bedrijfspanden geïnvesteerd te hebben. Hierbij moet worden opgemerkt dat het vaak om één of enkele bedrijfspanden gaat. Het pand wordt voornamelijk gebruikt voor de uitvoering van een bedrijf dat dient om legale inkomsten te genereren. Deze inkomsten worden gebruikt om het vuile met het schone geld te mengen.

Uit het onderzoek van Kruisbergen, Kleemans en Kouwenberg komt naar voren dat in een gedeelte van de zaken, illegaal geld geïnvesteerd was in onbebouwde grond, doorgaans in het buitenland.

Dit beeld wordt gedeeltelijk bevestigd door de interviews. Gesprekspartners gaven aan dat geld inderdaad gebruikt wordt om grond in het buitenland te kopen. Vaak is het wel de bedoeling om de grond te bebouwen; met een eigen woning, een appartementencomplex voor verhuur of een hotel. Gesprekspartners gaven aan dat buitenlands vastgoed aantrekkelijker is dan Nederlands vastgoed, omdat alleen de aanschafprijs betaald hoeft te worden (geen belastingen) en er geen of nauwelijks onderzoek wordt gedaan naar de herkomst van het geld. Met name werden Turkije, Marokko (Tanger, Marrakesh) en Spanje (Marbella) genoemd als plaatsen waar wordt geïnvesteerd.

Het onderzoek van Kruisbergen e.a. laat ook zien dat in het merendeel van de zaken (113 van de 150) investeringen in bedrijven waren gedaan. De investeerder was doorgaans wel zelf bij het bedrijf betrokken (direct of indirect) en de bedrijven staan ten dienste van de illegale activiteiten. Een indeling naar economische sectoren liet zien dat veel investeringen gedaan worden in 'Exploitatie van en handel in onroerend goed' (31,4%), 'Groot- en detailhandel; reparatie van auto's en motorfietsen' (23,3%), 'Financiële activiteiten en verzekeringen' (17,5%) en 'Hotels en restaurants' (10,4%). Bij de groot- en detailhandel kan gedacht worden aan een kledingwinkel, garages en coffeeshops. In gevallen waarin de investeringen gebruikt worden voor fraude en witwassen concludeerden de onderzoekers dat investeringsportfolio's vaak vastgoed, holdings en managementbedrijven bevatten.

Tabel 2.4   **Investerings (of andere betrokkenheid) door daders in Nederlandse bedrijven (NACE 2002, 1 digit)**

Economische sector	Drugs en overige misdrijven	Fraude en witwassen	Totaal
A/B Landbouw, jagen en visserij	0	0	0
C Mijnbouw en delfstoffenwinning	0	0	0
D Industrie	1,9%	1,1%	1,4%
E Elektriciteit, gas en water	0	0	0
F Bouw	1,5%	4,4%	3,3%
G Groot- en detailhandel, reparatie	44,2%	11,5%	23,3%
H Horeca	14,1%	8,2%	10,4%
I Transport, opslag en communicatie	8,7%	4,4%	6,0%
J Financiële dienstverlening	5,3%	24,5%	17,5%

Economische sector	Drugs en overige misdrijven	Fraude en witwassen	Totaal
K Onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening	10,7%	43,1%	31,4%
O Overige dienstverlening	13,6%	2,7%	6,7%
Totaal	100%	100%	100%

Bron: Kruisbergen, Kleemans en Kouwenberg (2015)

De resultaten worden gedeeltelijk bevestigd door gesprekspartners. Investerings in bedrijven staan veelal ten dienste van de uitvoering van criminele activiteiten. Bedoeling is om een legale inkomstenstroom te genereren die gebruikt kan worden om met de illegale inkomsten te vermengen. Het bedrijf zorgt ook voor een 'coverstory', een aantoonbare, legale bron van inkomsten die mogelijke uitgaven kan rechtvaardigen. Genoemde economische sectoren zijn horeca, hotels (met name in het buitenland), vastgoed voor verhuur aan derden, kledingzaken en garages. De bevinding dat criminelen een gedifferentieerde investeringsportefeuille zouden hebben, werd in de interviews noch bevestigd noch ontkracht. Wel werd aangegeven dat iedere bedrijfsvorm gebruikt kan worden om gelden wit te wassen, omdat het door de vermenging die optreedt, lastig is om te onderscheiden waar het geld precies vandaan komt.

Kruisbergen, Kleemans en Kouwenberg constateren dat veel criminelen investeren in het land van herkomst en sommigen in het land waar zij wonen. Zij merken op dat voor Nederlanders geldt dat zij doorgaans in Nederland investeren, Turken in Turkije enzovoorts. In een klein aantal zaken is ook geïnvesteerd in landen die noch het land van herkomst noch het verblijfsland zijn. Geconcludeerd wordt dat de geografische scope redelijk beperkt is en de logica volgt van de sociale contacten en de activiteiten van de betrokkenen.

De interviews bevestigen dit beeld min of meer. Veelvuldig is aangegeven dat geïnvesteerd wordt in het land van herkomst. Een aantal gesprekspartners gaf aan dat investeren in eigen land makkelijker is, omdat er minder toezicht is en/of er eenvoudiger met contanten betaald kan worden. Ook werd aangegeven dat er in het land van herkomst geïnvesteerd wordt, omdat men hoopt daar na de criminele carrière van het 'pensioen' te kunnen genieten. Opvallend is wel dat meerdere gesprekspartners aangeven dat Nederlandse criminelen vaak in het buitenland investeren in plaats van in Nederland. Veel genoemde landen waar Nederlanders investeren zijn Spanje (rondom Marbella) en Turkije.

Tabel 2.5 Investerings door daders in onroerend goed en bedrijven: land van investering

Land van investering	Totaal aantal bezittingen
Land van herkomst	62,5%
Woonland	19,6%
Ander land	17,9%
Totaal	100%

Bron: Kruisbergen, Kleemans en Kouwenberg (2015)

Van Duyne, Kristen en de Zanger (2015)

Van Duyne, Kristen en de Zanger (2015) rekenen in hun onderzoek naar ontnemingszaken af met het beeld van de 'criminele grootverdiener'. Volgens Van Duyne geldt dat 'velen weinig schuiven en weinigen veel schuiven.' Met andere woorden, er is sprake van een (sterk) scheve criminele inkomensverdeling.

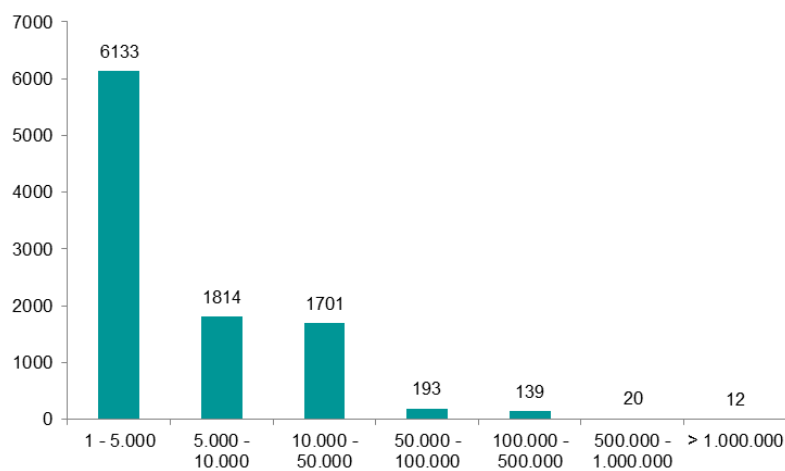
In het onderzoek is een groot aantal ontnemingszaken (periode 1 januari 1995 en 3 april 2012) geanalyseerd. Het gaat zowel om afgedane als lopende zaken. Voor de lopende zaken is een

drempelwaarde van € 10.000,- ingesteld en zijn in totaal 2.746 zaken bekeken. Het totale ontnemingsbedrag in deze 2.746 zaken bedraagt € 292.189.425,-. Hiervan stond ten tijde van het onderzoek nog € 228.858.324,- open, oftewel 78% van het bedrag was nog niet geïnd.

Voor afgedane zaken werd geen drempelwaarde gehanteerd en zijn 10.012 zaken meegenomen. De afgedane zaken zijn verdeeld naar verschillende categorieën ontnemingsbedragen (zie onderstaande figuur). Zoals de figuur laat zien betreft de grootste groep ontnemingsvorderingen, relatief kleine vorderingen met een maximale hoogte van € 5.000,-, gevolgd door vorderingen tussen de € 5.000 en € 10.000,- en € 10.000 en € 50.000,-. Het aantal zaken met hogere ontnemingsvorderingen is vele malen lager. Deze verdeling vormt een onderbouwing voor van Duyne's eerdere stelling 'vele schuiven weinig en weinigen schuiven veel'. Overigens geldt deze stelling strikt genomen alleen voor de populatie geanalyseerde ontnemingszaken, waarvan niet duidelijk is hoe deze zich verhoudt tot de werkelijke inkomensverdeling van criminelen.

Figuur 2.2   **Scheve 'ontnemingsverdeling'**

Frequenties van intervallen van ontnemingsbedragen in afgedane zaken (1995-2012, n=10.012)

Bron: Van Duyne, Kristen en De Zanger (2015)

De populatie van de geïnterviewden is te klein en de selectie van te veel toevalligheden afhankelijk om te kunnen onderzoeken in hoeverre de stelling van Van Duyne klopt. Bovendien is het de vraag in hoeverre percepties over de inkomensverdeling juist zijn. Een klein aantal gesprekspartners had wel het idee dat de rijkere criminelen rijker worden en dat het voor kleinere criminelen lastiger wordt om geld te verdienen en te behouden, maar uit de interviews komt geen consistent beeld naar voren.

Wel werd duidelijk dat vaak de loopjongens en (kleinere) tussenpersonen door Justitie opgespoord en vervolgd worden. De 'echt grote' jongens blijven, volgens de gesprekspartners, vaak lang buiten beeld van Justitie. Ook zijn zij volgens de geïnterviewden relatief moeilijk aan de hand van hun uitgavenpatroon te identificeren, omdat zij ervoor zorgen dat zij geen opvallende uitgaven doen. Daarnaast hebben de 'echt grote jongens' volgens de gesprekspartners vaak bezittingen in het buitenland, met name in landen waar het voor Justitie lastig is om achter eigendom te komen. Ook werd aangegeven dat de echt vermogende criminelen zich waarschijnlijk niet fysiek in Nederland bevinden, maar zich in landen ophouden in landen waarvan zij weten dat Nederland moeilijk beslag kan leggen.

In het onderzoek wordt geconcludeerd dat het clichébeeld van de rijke misdadiger die altijd een stap voorligt op Justitie amper voorkomt. Het merendeel van de criminelen maakt geen gebruik van

ingewikkelde witwasconstructies en slechts een klein deel van de populatie heeft een slim misdadageldbeheer.

Eenzelfde beeld lijkt naar voren te komen uit de interviews. Het merendeel lijkt weinig ervaring met (ingewikkelde) witwasconstructies te hebben. Wel wordt vuil met schoon geld gemengd om het verdiende geld regulier uit te kunnen geven en wordt her en der financieel advies ingewonnen hoe dit kan worden vormgegeven.

Van Duyne beschrijft dat een veel gebruikte methode om aan goederen zelf te bezitten het op naam van een ander zetten is.

Het gebruik van deze methode werd tijdens de verschillende gesprekken bevestigd. Enkele gesprekspartners bevestigden deze methode zelf te gebruiken. Belangrijkste reden is dat Justitie minder makkelijk beslag op het geld kan leggen, waardoor vermogen beschikbaar blijft, ook op momenten dat de overtreder zelf in de gevangenis zit. Een familielid (met een eigen inkomen) of een andere bekende heeft dan als taak om het geld te beheren. Belangrijk is dat degene op wiens naam de goederen staan, betrouwbaar is. Uit de gesprekken kwam naar voren dat goede afspraken gemaakt moeten worden en dat duidelijk moet zijn hoe er met het geld wordt omgegaan. Indien het vertrouwen wordt geschonden, is er sprake van repercussies. Bij een gebrek aan vertrouwen worden dure goederen ook wel op eigen naam gezet, maar op basis van de interviews lijkt dit relatief weinig voor te komen.

Spapens (2017)

Het door Spapens (2017) uitgevoerde onderzoek is gebaseerd op de bekentenis van een voormalige drugsdineel die ten overstaan van de politie heeft verklaard over de organisatie van de Tilburgse wietteeltindustrie, de inkomsten uit drugsdelicten en het uitgavenpatroon van criminelen. In de studie wordt aandacht besteed aan de belangrijkste categorieën van uitgaven. Naar voren komt dat wiettelers een groot gedeelte van het geld uitgeven aan 'living the good life', dus aan uitgaan, dure designkleding, vakanties, designmeubelen en luxueuze etentjes in restaurants met Michelin-sterren.

Dit beeld wordt gedeeltelijk bevestigd door de gesprekspartners. Velen herkennen het geschetste beeld, maar geven ook diverse nuanceringen aan. Aangegeven wordt dat vaak overtreders laag in de criminele hiërarchie, relatief veel geld besteden aan dure kleding, schoenen, auto's en uitgaan. Criminelen hoger in de hiërarchie (vaak degenen met meer ervaring) hebben een meer voorzichtig uitgavenpatroon. Ze leven goed van het verdiende inkomen, maar zijn er wel op bedacht niet te veel op te vallen. Hoe opvallender je bent, hoe makkelijker je opgemerkt wordt door Justitie, is de gedachte. Ook werd aangegeven dat het voor de zakenrelaties in de onderwereld vaak verstandiger is om niet te dure kleding en een te dure auto te hebben, omdat dit een verkeerd beeld kan geven. Ook hier geldt dat matiging belangrijk wordt geacht.

Uit het onderzoek kwam naar voren dat buitenlandse vakanties een essentieel onderdeel vormen van het uitgavenpatroon, omdat in het buitenland veel uitgaven met contanten gedaan kunnen worden en mensen in de directe omgeving niet zien dat er veel geld wordt uitgegeven. Veel criminelen reizen via luchthavens in België en Duitsland, omdat daar minder streng gelet wordt op het meenemen van grote sommen contant geld.

In de interviews werden buitenlandse vakanties veelvuldig genoemd als uitgavencategorie. Het is tijdens vakanties in het buitenland makkelijk om met contant geld te betalen – en dit wordt ook gezien als een van de belangrijkste redenen om veelvuldig op vakantie te gaan. In andere landen is gebruik van contant geld gebruikelijker waardoor er minder vragen gesteld worden. Ook grotere

bedragen vormen geen probleem. Een aantal gesprekspartners gaf aan dat via Belgische of Duitse luchthavens wordt gereisd, omdat de controles op contant geld minder streng zijn, waardoor het risico om te worden gepakt kleiner is. Accommodatie en activiteiten worden doorgaans pas op de vakantiebestemming geregeld, zodat boekingen niet te herleiden zijn.

Om problemen met contant geld te vermijden komt het ook voor dat geld wordt gestort op een anonieme creditcard. Met behulp van deze kaart kunnen kosten in het buitenland worden bekostigd.

Een andere belangrijke uitgavecategorie is de aanschaf van auto's, motoren en boten. Uit de studie blijkt dat drugscriminelen vaak voorzichtig zijn met het soort auto dat zij aanschaffen, omdat een te dure auto aandacht kan trekken. Favoriete merken zijn Citroën, Fiat en Toyota. Alhoewel deze merken minder opvallend zijn dan bijvoorbeeld een BMW of een Audi, wordt doorgaans wel gekozen voor uitvoeringen met veel extra's. Om de auto te kunnen afrekenen wordt de auto op naam van een ander gekocht (iemand met een legaal inkomen) en deze persoon wordt in contanten terugbetaald. Een andere manier is het leasen of huren van een auto.

Het door Spapens geschetste beeld werd grotendeels bevestigd in de interviews. Met name de meer ervaren criminelen rijden (ook) in auto's die niet opvallen. Jongere criminelen geven doorgaans wel de voorkeur aan een duurdere auto, zoals een Volkswagen of Mercedes. Zij komen bij Justitie vaak ook via zo'n auto in het vizier en raken de auto doorgaans snel weer kwijt. Auto's worden ook contant betaald, vaak bij een bekende die bereid is om de contanten te accepteren. Auto's worden veelal op naam van een ander gezet. Huur- of leaseconstructies zijn niet genoemd tijdens de gesprekken.

Net als Kruisbergen, Kleemans en Kouwenberg stelt ook Spapens dat criminelen investeren in bedrijven. Deze bedrijven worden van buitenaf gezien beheerd door mensen zonder strafblad. In werkelijkheid vormen zij slechts een façade voor wat er werkelijk gebeurt. Spapens stelt dat het onduidelijk is in hoeverre criminelen het bedrijf enkel gebruiken om legitiem inkomen te verdienen. Doorgaans worden de bedrijven gebruikt om legaal inkomen te vermengen met criminele inkomsten. Met andere woorden, de bedrijven worden voornamelijk gebruikt om zwart geld wit te wassen.

Deze constatering lijkt bevestigd te worden door de gesprekspartners. Minstens de helft van hen was eigenaar van één of meerdere bedrijven. Voornaamste doel van het bedrijf was het genereren van een legitiem inkomen dat aangevuld kan worden met vuil geld. Wanneer de boekhouding handig wordt aangepakt, is het voor Justitie lastig om te achterhalen waar het geld precies vandaan komt. Om goede constructies op te zetten, wordt financieel advies ingewonnen. Volgens gesprekspartners zijn er voldoende financiële experts beschikbaar die hierbij willen helpen. Deze adviseurs hebben zowel criminelen als 'nette burgers' als klant.

Tot slot constateert Spapens dat een gedeelte van het illegaal verdiende geld niet wordt uitgegeven, maar wordt verstopt.

Ook deze stelling lijkt bevestigd te worden door de gesprekspartners. Een gedeelte gaf aan nog voldoende middelen te hebben, alhoewel een gedeelte van hun bezittingen zijn afgepakt. Waar het geld zich precies bevindt, is niet te achterhalen. Wel werd gesproken over geld ondergebracht bij derden, geld ondergebracht in het buitenland, geld in de vorm van 'I owe you's' of geld dat daadwerkelijk verstopt is. De meer ervaren crimineel heeft ook tot doel om een gedeelte van het verdiende geld te sparen, zodat gezin en familie ook in slechtere tijden onderhouden kan worden.

Soudijn (2018)

Soudijn (2018) geeft in zijn onderzoek naar de periodiek opgestelde criminaliteitsbeeldanalyses een overzicht van veranderingen op het gebied van witwassen. De criminaliteitsbeeldanalyse worden elke vier jaar door de politie opgesteld en in het onderzoek van Soudijn zijn vier analyses meegenomen (periode 2004 - 2016). Door het vergelijken van de criminaliteitsbeelden kunnen trends op het gebied van witwassen onderscheiden worden. Soudijn identificeert acht trends:

1. Toename van het gebruik van anonieme debet kaarten om criminele inkomsten in de legale economie te besteden.
2. Opkomst van het gebruik van virtuele en crypto currencies.
3. Introductie van het gebruik van Payment Service Providers (PSP), waarbij (online) aanbieders elektronische betalingen van klanten accepteren, verwerken en beheren tegen lagere kosten dan reguliere banken.
4. Opkomst van crowdfunding als een vorm van witwassen.
5. Sterkere focus onder criminelen om gelden een legitieme herkomst te geven, waarbij met name familie in het buitenland opgevoerd wordt als legitieme bron van het geld (schenkingen aan familie in Nederland).
6. Het opvoeren van schijn geschillen in de rechtbank
7. Het gebruiken van bank-to-bank transporten waarbij crimineel geld in plaats van legaal geld van de ene 'bank' naar de andere bank vervoerd wordt.
8. Sterke toename van het gebruik van hawala-banken om geld van het ene land naar het andere land te verplaatsen.

Een aantal van de door Soudijn geïdentificeerde trends kwam ook in de interviews naar voren. Hierbij moet opgemerkt worden dat niet specifiek naar de trends gevraagd is en het dus niet mogelijk is om aan te geven of de geïnterviewden deze trends niet zien of dat zij hier simpelweg niets over wilden vertellen. Belangrijkste trend die door ruim driekwart van de gesprekspartners werd benoemd is het gebruik van hawala-banken om geld naar het buitenland te verplaatsen. Aangegeven werd dat de betrouwbaarheid van dergelijke banken hoog is en het geld snel van de ene op de andere plek terechtkomt.

Een tweede trend waar veelvuldig aan gerefereerd werd was de noodzaak om illegaal geld een legale herkomst te geven. Verschillende methodieken werden beschreven, zoals het op de loonlijst van een bevriende ondernemer staan tot het hebben van een vriendin met een goede baan die met een zekere regelmaat spullen cadeau doet. Tot slot werd het gebruik van anonieme debet / credit kaarten als een mogelijke manier genoemd om illegaal geld te besteden. De overige door Soudijn geïdentificeerde trends zijn niet aanbod gekomen tijdens de gesprekken.

Matrix Knowledge Group (2007)

De Matrix Knowledge Group heeft in 2007 in totaal 222 criminelen veroordeeld voor druggerelateerde delicten in het Verenigd Koninkrijk bevestigd over hoe de drugshandel in elkaar steekt, wat er wordt verdiend en wat er uitgegeven wordt.¹⁹ De Matrix-studie is een van de weinige studies waarin met criminelen zelf is gesproken over de categorieën waaraan zij hun geld uitgeven. In 104 gevallen is het interviews opgevolgd door een diepte-interview waarbij op hoofdlijnen werd gevraagd waaraan het verdiende criminele geld is uitgegeven. De resultaten zijn opgenomen in onderstaande tabel.

¹⁹ Opgemerkt moet worden dat het strafrechtssysteem tussen Nederland en het Verenigd Koninkrijk verschillend is. In Nederland worden de kleine criminelen niet vaak veroordeeld tot een gevangenisstraf. In het Verenigd Koninkrijk komt dit vaker voor. Gevolg hiervan is dat het in het Verenigd Koninkrijk iets eenvoudiger is om kleinere criminelen te interviewen.

Tabel 2.6   **Overzicht uitgaven illegale inkomsten van de ondervraagden (n = 104)**

	Vaak	Soms	Nooit	Geen antwoord
Uitgaven aan levensonderhoud	68	2	5	29
Herinvesteren in drugshandel	48	1	7	48
Investeren in vastgoed of andere goederen	25	12	29	38
Witwassen via legale bedrijven	19	2	39	44
Uitgaven aan eigen drugsgebruik	17	11	10	66
Inkomsten naar het buitenland gebracht.	8	8	48	40

Bron: Matrix (2007). NB: De 222 interviews zijn opgevolgd door 104 verdiepende interviews. Deze groep is gevraagd naar hun persoonlijke financiën.

Een relatief groot deel van de ondervraagden geeft aan geld uit te geven aan levensonderhoud (65%), gevolgd door herinvesteringen in de drugshandel (46%). Opvallend is dat relatief weinig criminelen aangeven regelmatig geld naar het buitenland te verplaatsen (8%). Dit is opvallend, omdat uit de interviews gehouden voor deze studie het beeld naar voren komt dat juist een groot gedeelte van het verdiende geld in het buitenland (land van herkomst) geïnvesteerd wordt. Ook Kruisbergen, Kleemans en Kouwenberg tonen aan dat een groot gedeelte van het verdiende geld naar het buitenland wordt verplaatst.

De onderzoekers merken op dat veel gedetineerden aangaven niets bijzonders met hun inkomsten te doen, dan 'spending the money on the kids...and paying the mortgage'. Ook valt de onderzoekers op dat de eventueel toegepaste witwastechnieken relatief eenvoudig zijn ('unsophisticated') waarbij met name gebruik wordt gemaakt van vrienden en familie om crimineel verdiend vermogen op een bankrekening te zetten of te investeren

Het beeld dat illegale inkomsten gebruikt om in het dagelijks levensonderhoud te voorzien werd bevestigd tijdens de gesprekken. In de gesprekken werd aangegeven dat het begrip dagelijks levensonderhoud ruim moet worden opgevat. Het gaat niet alleen om eten en drinken, maar ook om (dure) kleding, telefoons enzovoorts.

Voor velen is het plegen van delicten met een financieel winst oogmerk een manier om geld te verdienen. De aantrekkelijkheid om geld via het plegen van delicten te verdienen, is dat er in korte tijd veel geld verdiend kan worden. Doordat het geld doorgaans snel wordt uitgegeven, wordt de tijd dat men van het verdiende geld kan genieten beperkt. Ook is het verdiende doorgaans niet voldoende om de criminaliteit de rug toe te keren en blijft men daarom actief.

2.5 Aard van criminele bestedingen en CBS-bestedingscategorieën

In de vorige paragraaf zijn de bevindingen uit de literatuur gepresenteerd. Waar mogelijk zijn ook de bevindingen uit de interviews meegenomen. Opgemerkt moet worden dat de resultaten van de interviews een eerste indicatie vormen, omdat het aantal gesprekken beperkt was (14 gesprekken in totaal). Als gevolg hiervan kunnen geen algemene conclusies verbonden worden aan de interview uitkomsten. Toch dragen de interviews bij aan het geven van antwoord op onderstaande vraag:

Vraag 1. Hoe ziet het bestedingsgedrag van criminelen eruit en in hoeverre verschilt dit van niet-criminelen?

Op basis van de bestaande literatuur en de gesprekken met gedetineerden ontstaat het volgende beeld:

Dagelijkse consumptieve bestedingen

De aard en omvang van uitgaven aan de eerste levensbehoeften komen niet naar voren uit onderzoeken op basis van ontnemingsrapporten. Het geld is immers al in de reguliere economie besteed. De studie van de Matrix Knowledge Group uit 2007 in het Verenigd Koninkrijk liet zien dat veroordeelde drugscriminelen veelal geld uitgegeven aan dagelijks levensonderhoud (lifestyle). Welk gedeelte van het inkomen hieraan besteed wordt kan niet uit de studie worden opgemaakt. Daarnaast gaven geïnterviewden aan een gedeelte van het geld te herinvesteren in de handel in drugs. De Nederlandse onderzoeken van Meloen e.a., Van Duyne en Kruisbergen e.a. hebben geen data over bestedingen aan dagelijks levensonderhoud.

Uit de gesprekken met gedetineerden komt naar voren dat voorziening in dagelijkse levensbehoeften een belangrijke drijfveer is voor het plegen van delicten. Het gaat hierbij niet alleen om de eigen levensbehoeften, maar ook om die van het eigen gezin - kinderen en vrouw(en) – en andere naaste familie. Ervoor zorgen dat het de kinderen aan niets ontbreekt werd in veel gesprekken als belangrijk motief opgevoerd (*‘De kinderen gaan boven alles en je moet ervoor zorgen dat ze er netjes bij lopen, alle kansen gekregen hebben en zich netjes gedragen’*). Uit enkele interviews bleek dat kinderen ook na (eventueel) overlijden moeten kunnen profiteren van het verdiende geld. Een gesprekspartner vertelde hoe na het overlijden van zijn vader elk kind een grote hoeveelheid contant geld kreeg uitgekeerd.

Criminele activiteiten worden gezien als een manier om in korte tijd veel geld te verdienen. Een geïnterviewde zei expliciet niet zoals zijn vader een werkzaam leven te willen dat wordt gekenmerkt als ‘veel werken voor weinig geld’. Kanttekening hierbij is dat uit een aantal gesprekken bleek dat criminele inkomsten niet hoog en stabiel genoeg zijn om de criminaliteit te verlaten.

Crimineel verdiende gelden worden ook gebruikt voor het voorzien in levensonderhoud binnen de gevangenis. Binnen de gevangenis is geld een van de factoren die bijdragen aan iemands status op de afdeling. Een goede graadmeter om te zien of iemand echt geld heeft, is door te kijken naar de hoeveelheid boodschappen die hij kan doen per week. Sommige bestellen veel boodschappen (ruim € 500,- per maand) en dat betekent dat er dus iets te verteren is. Dit zijn ook vaak degenen die regelmatig nieuwe kleding en schoenen hebben.

Op basis van de gesprekken ontstond de indruk dat sommige gedetineerden, tijdens het uitzitten van hun gevangenisstraf, worden onderhouden door partners uit het criminele netwerk.

Uit de CBS-cijfers (Tabel 2.1) blijkt dat bestedingen aan dagelijkse consumptieve bestedingen een grote uitgavencategorie voor niet-criminelen is. Alhoewel niet met harde cijfers te staven, lijken op basis van de gesprekken ook voor criminelen dagelijkse consumptieve bestedingen een belangrijke bestedingscategorie te zijn. Met andere woorden, veel crimineel geld verdampst rechtstreeks in de reguliere economie. Hoeveel dat is, is niet zomaar vast te stellen. Dit hangt onder meer af van de omvang van de criminele economie, maar ook van de criminele inkomensverdeling.

Luxe consumptie

Uit het onderzoek van Spapens en de data van Meloen e.a. komt naar voren dat een deel van het crimineel verdiende geld wordt besteed aan luxegoederen en een luxe levensstijl. Dit is het algemene beeld dat bestaat over besteding van crimineel geld. Relatief grote uitgaven aan luxegoederen en luxe levensstijl kunnen voortkomen uit een korte termijn-gerichtheid en de behoefte om sociale status te laten zien.

Uit de gesprekken kwam naar voren dat het besteden van geld aan vakanties, ontspanning en luxe goederen (kleding en sieraden) ook kan worden ingegeven door het feit dat het moeilijk is om contant geld op een andere manier ongemerkt te besteden. Dit werd weerlegd door anderen die aangaven dat alles met contant geld te koop is, zolang men bereid is een hogere prijs te betalen (een premie van 10 tot 20% werd genoemd). Het beeld dat diensten tegen een hogere prijs beschikbaar zijn, kwam eveneens naar voren uit de studie van Soudijn en Reuter (2016).

De meningen over de vraag in hoeverre het verstandig is om crimineel geld aan luxe goederen te besteden liepen uiteen. Volgens sommigen zijn het vooral de kleine criminelen die het niet kunnen laten om het geld te laten rollen, waardoor ze opvallen en sneller bij politie en justitie in beeld zijn. Het beeld ontstaat dat de meer ervaren criminelen zich meer bewust zijn van de risico's die zij lopen. Een geïnterviewde wees op bewakingscamera's die zijn opgesteld in de buurt van luxe kledingzaken. Een ander gaf aan beducht te zijn voor social media: *'Grote jongens gebruiken ook geen social media, omdat dat veel te veel weg geeft. Mensen posten daar over nieuwe aankopen en vakanties. Dat is stom. Alles wat je als gewone burger kunt zien, ziet de politie ook.'*

Een gedeeltelijke oplossing wordt bijvoorbeeld gevonden in het hebben van twee auto's: een auto voor dagelijks gebruik die niet opvalt en een 'behoorlijke wagen' om op zondag mee te toeren. Auto's worden ook wel op naam van anderen, met een legaal inkomen, gekocht.

Uit de interviews kwam ook naar voren dat sommigen de uitgaven aan een luxe levensstijl niet kunnen weerstaan: *'Voor een klus bedenk je vaak waar je het geld aan wilt uitgeven. Vaak wil je het geld investeren, als een vaste bron van inkomsten. Maar wanneer ik het geld eenmaal heb, geef ik het toch uit aan allerlei leuke dingen en blijft er weinig over.'* De verleiding van en gewenning aan een luxe levensstijl is de bron van het in de criminaliteit actief blijven.

Het uitgavenpatroon lijkt enerzijds afhankelijk te zijn van de levensfase waarin de crimineel zich bevindt. Criminelen met een gezin geven veel geld uit aan het onderhoud van het gezin. In deze groep wordt doorgaans ook veel gespaard, zodat er op een later moment nog voldoende geld voor het gezin beschikbaar is om verder te kunnen leven. Anderzijds lijkt het uitgavenpatroon samen te hangen met de plek in de criminele hiërarchie. Criminelen hogerop in de hiërarchie laten minder goed zien dat zij geld hebben te verteren. Kleding is niet heel opvallend, net als de auto's die zij hebben en de huizen waarin zij wonen. Daarnaast hebben zij een groot gedeelte van hun vermogen geïnvesteerd in verschillende sectoren, om zo het risico te spreiden. Criminelen die lager in de hiërarchie staan – de tussenpersonen en de loopjongens – hebben vaak een opvallender uitgavenpatroon. Zij rijden in een dure auto die niet lijkt te passen bij hun inkomsten. Het is daarom eenvoudiger om criminelen lager in de hiërarchie te identificeren en op te pakken.

De CBS-cijfers laten zien dat luxe consumptiegoederen een rol spelen, maar niet de belangrijkste bestedingscategorie vertegenwoordigen (Tabel 2.1). Voor hoge inkomens zijn met name bestedingen aan vrije tijd belangrijk. Voor criminelen lijkt deze categorie eveneens van groot belang. Veel gesprekpartners spraken over dure vakanties en uitgaan. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat het voor criminelen soms ook deels noodzaak is, omdat in de horeca en vrijetijdsindustrie nog relatief makkelijk met contant geld betaald kan worden.

Onroerend goed

Onderzoeken op basis van politiegegevens en ontnemingsrapporten geven een goed beeld van investeringen van crimineel geld in onroerend goed. Bij Meloen e.a. is dit een van de grootste investeringscategorieën. Kruisbergen e.a. hebben een onderscheid gemaakt tussen woningen,

bedrijfspannen en land. Opvallend uit de resultaten van Meloen e.a. is dat er evenveel onroerend goed binnen als buiten Nederland gevonden is (gemeten in waarde).

In de interviews voor dit onderzoek was opvallend dat onroerend goed beleggingen (land, woningen, hotels) buiten Nederland veelvuldig werden genoemd als bestemming van crimineel verkregen geld door de geïnterviewden en hun bekenden uit het criminele milieu. Als bestemmingen werden herhaaldelijk genoemd: Turkije, Marokko (Tanger en Marrakesh) en Spanje (Marbella). Met name Marokko werd genoemd als bestemming waar relatief makkelijk geïnvesteerd kan worden: *'Ze stellen in Marokko geen vragen. Ze vinden het juist leuk als er geld komt.'*

Genoemde motieven voor de buitenlandse onroerend goed investeringen waren het ter plaatse te kunnen genieten van de oude dag en investeringen als een bron van legale inkomsten (hotels). Bezit van onroerend goed wordt ook gebruikt om legaal met illegaal geld te vermengen.

Tabel 2.2 geeft weer dat onroerend goed het grootste vermogensbestanddeel is voor Nederlandse huishoudens in het algemeen. Ook voor criminelen is dit een belangrijk vermogensbestanddeel, met name onroerend goed in het buitenland lijkt een belangrijk bezit.

Investeringen

Zowel Kruisbergen e.a. als Meloen e.a. gaan in detail in op investeringen van crimineel geld in bedrijven en waardepapieren. Uit de literatuur blijkt dat bepaalde sectoren favoriet zijn. Uit de gesprekken kwam vooral naar voren dat veel geïnterviewden naast hun criminele activiteiten een of meerdere legale bedrijven bezitten, zowel op eigen naam als op naam van anderen (kledingwinkel, horeca, kringloopwinkel, schoonheidssalon, shisha lounge). In veel gevallen zijn deze ondernemingen bedoeld om zowel crimineel geld te investeren als om crimineel geld wit te wassen. *'Probleem voor Justitie is dat witwassen gebeurt via bedrijven. Deze bedrijven hebben een stroom witte inkomsten. Deze inkomsten worden vermengd met crimineel geld, maar voor Justitie zijn de stromen lastig te scheiden en vaak hebben ze onvoldoende bewijs om je voor witwassen te pakken. Het hebben van een bedrijf biedt dus ruimte voor witwassen.'*

De bedrijven die als dekmantel dienen worden veelal gevoerd door personen (uit de eigen kring) zonder strafblad. Samenwerking geschiedt op basis van vertrouwen, maar als het vertrouwen wordt geschonden zal een vergelding plaatsvinden. Het beeld over investeringsgedrag dat uit de interviews naar voren komt, past binnen de nabijheid hypothese en sociale gelegenheid hypothese. Er zijn geen voorbeelden gevonden van de criminele infiltratie hypothese.

In een ander geval was er al sprake van een legaal bedrijf en werden daarnaast criminele activiteiten ontplooid, die het voortbestaan van het legale bedrijf in gevaar hebben gebracht. Daarnaast werd gesuggereerd dat het hebben van een vrouw met een goede baan en dito legale inkomsten een uitstekende dekmantel is om crimineel geld te besteden. Evenzo werd gesuggereerd dat vrienden met een legaal bedrijf goed gebruikt kunnen worden om legale inkomsten te fingeren of uitgaven te rechtvaardigen.

Tabel 2.2 laat zien dat het vermogen van huishoudens in Nederland gemiddeld genomen voor slechts enkele procenten bestaat uit directe investeringen in ondernemingen. Op basis van de gesprekken lijken directe investeringen in bedrijven bij criminelen relatief vaak voor te komen. Minstens de helft van de gesprekpartners gaf aan een eigen onderneming te hebben.

Rol van het buitenland

In de CBS-cijfers naar bestedingen en bezittingen in Nederland wordt geen onderscheid gemaakt tussen binnen- en buitenland. Uit data van onder meer Meloen e.a. lijkt dat er relatief veel crimineel

geld weglekt naar het buitenland. In de interviews werd investering in het buitenland (zie hierboven) veelvuldig genoemd als een belangrijke bestedingscategorie. Daarbij werd bovendien gedetailleerd aangegeven hoe het crimineel verdiende contante geld in het buitenland terecht komt. Het internationale netwerk van ondergrondse bankiers (hawala) werd genoemd als dé methode om op eenvoudige en veilige wijze grote sommen geld naar het buitenland te verplaatsen.

Daarnaast werd genoemd het overboeken van een serie van kleine bedragen (smurfen) door verschillende personen (vrienden en familie) via legale money transfers. Tenslotte wordt geld in contanten naar het buitenland gebracht. Geld wordt meegegeven aan anderen of gesmokkeld in de bagage of de auto (bijvoorbeeld naar Tanger). De bestemming van het geld is doorgaans het land van herkomst van de familie. Verder werd erop gewezen dat de echt grote criminelen die een centrale rol spelen in het netwerk zich vaak in het buitenland bevinden. *‘De echt grote jongens zitten in het buitenland. Die zijn allang vertrokken en zitten bijvoorbeeld in Dubai. Ook zijn dat niet alleen meer de Nederlanders.’*

2.6 Ondernijning

De tweede onderzoeksvraag die centraal staat in dit deel van het onderzoek is de volgende:

Vraag 4. Welke categorieën van criminelen kunnen door hun bestedings- of witwasgedrag een ondernijnd effect hebben op de reguliere economie en het financiële stelsel?

Voor de beantwoording op deze vraag zal worden uitgegaan van een model, waarbij de ‘criminele economie’ is verbonden met de reguliere economie en het reguliere financiële stelsel. Daar waar beide economieën elkaar raken is sprake van ondernijning.²⁰ Figuur 2.3 geeft een vereenvoudigde voorstelling van deze relaties, waarbij we onderscheid maken tussen geld afkomstig van buitenlandse criminaliteit en geld afkomstig van Nederlandse criminaliteit.

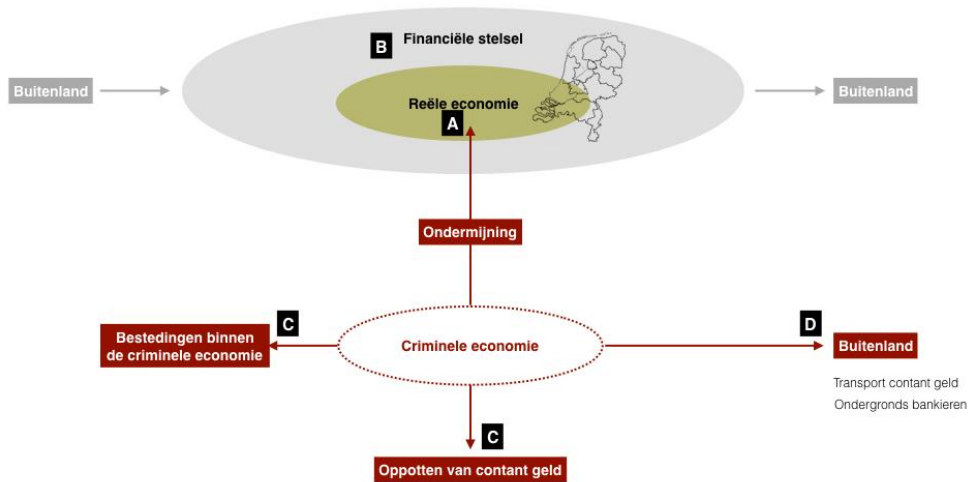
Een deel van het binnen Nederland verdiende criminele geld gaat terug naar de reguliere Nederlandse economie, deels direct, door bestedingen van contant geld, deels via het financiële stelsel. Een deel blijft ook binnen de criminele economie: hetzij doordat geld wordt opgepot (‘stashen’), hetzij dat het wordt besteed binnen de criminele economie (betaling voor illegale diensten en goederen, zwijggeld, aanschaf van wapens, enzovoort). Een deel verdwijnt, buiten het reguliere financiële stelsel om, naar het buitenland (zoals met smokkel van contant geld of ondergronds bankieren).

Een deel van het buitenlandse witwasgeld stroomt alleen maar door het Nederlandse financiële stelsel. Deze doorvoerrol van Nederland hoeft geen effect te hebben op de Nederlandse economie (maar heeft misschien wel diplomatieke/politieke consequenties). Een ander deel van het buitenlandse witwasgeld zal uiteindelijk wel in de Nederlandse reële economie wordt geïnvesteerd (zie bijvoorbeeld Ferwerda en Unger in Riccardi 2016), wat een heel ander (ondernijnd) effect met zich mee kan brengen.

---

²⁰ We zien in dit vereenvoudigde model af van de informele economie, voor zover het gaat om legale activiteiten. Onder informele economie (=verborgen economie) verstaat men de wettelijke en onwettelijke economische activiteiten die niet in de officiële cijfers tot uitdrukking komen doordat ze niet worden waargenomen door de instellingen die de nationale rekeningen opstellen (CBS in Nederland).

Figuur 2.3 Contant geld: schematische weergave mogelijke bestedingen

Bron: gemaakt door de auteurs

A. Rechtstreekse bestedingen in de reguliere economie

Er lijkt een scherpe grens te bestaan tussen de contante en girale wereld. Contanten op de bank krijgen is moeilijk, dus wie contant heeft geeft het contant uit. Wie giraal heeft, geeft giraal uit. Er lijken weinig pogingen gedaan te worden om de grens te overschrijden. Alle geïnterviewden op één na waren veroordeeld voor delicten die zich afspeelden in de 'contante geldeconomie'.

Geïnterviewden gaven aan dat het in Nederland steeds moeilijker is om onopgemerkt contant geld uit te geven, maar niet onmogelijk, mits men daarvoor bereid is een premie van 10 tot 20% te betalen.²¹ Met andere woorden: contant crimineel verdiend geld, slaat voor een belangrijk deel via rechtstreekse bestedingen (dagelijkse levensbehoeften, luxegoederen en een luxe levensstijl) neer in de reguliere economie.

De meningen lopen uiteen ten aanzien van de vraag of contant geld in Nederland voldoende kan worden uitgegeven. Een aantal gedetineerden geeft aan dat de mogelijkheden beperkt zijn. Het is mogelijk om kleding, schoenen en gebruiksgoederen aan te schaffen, maar de aanschaf van een auto of een huis is niet mogelijk. Anderen geven juist aan dat de mogelijkheden talloos zijn en dat ook goederen, zoals huizen en auto's contant betaald kunnen worden. Kanttekening hierbij is wel dat de prijzen hoger liggen dan op de legale markt, omdat iemand een gedeelte van de verkoop moet versluieren of handelingen moet verrichten om de verkoop legaal te doen lijken. Dit heeft een prijskaartje, maar doorgaans zijn voldoende mensen bereid bij te dragen aan betalingen in contanten.

B. Plaatsen in het financiële stelsel

Pogingen om contant geld rechtstreeks op een bankrekening te zetten, werd in geen van de interviews benoemd als een gebruikelijke praktijk. Geld dat contant verdiend is, blijft contant en dus buiten het zicht van de autoriteiten.

Indien men (mede) eigenaar is van een bedrijf, dan biedt dit mogelijkheden om een stroom aan criminele inkomsten in de boekhouding te vermengen met (ogenschijnlijk) legale inkomsten – en zo het contante geld giraal te maken. Hierbij wordt hulp in geroepen van financiële experts die in de bovenwereld actief zijn en bereid zijn om witwasconstructies op te zetten. Er lijkt geen gebrek aan dergelijke financiële experts te zijn.

²¹ In de interviews werd niet nader ingegaan op welke bedrijven grote sommen contant geld accepteren.

Het formele financiële stelsel kwam in de interviews alleen ter sprake als het ging om het overmaken van (contant) geld naar het buitenland via officiële money transfer kantoren. Delicten die te maken hebben met geld dat zich al in het financiële verkeer bevindt vallen grotendeels buiten dit onderzoek (slechts één geïnterviewde).

C. Oppotten en bestedingen in de criminele economie

Een deel van de criminele inkomsten is nodig als investering voor volgende criminele activiteiten (aankoop van drugs, zwijggeld, wapens en dergelijke). In de interviews is hier verder niet op in gegaan. Geld dat niet zinvol kan worden besteed, wordt in contanten opgepot. De interviews gaven hier geen informatie over, maar de grote hoeveelheden contant geld die Justitie regelmatig ontdekt kunnen een indicatie geven van de mate waarin crimineel geld wordt opgepot.

D. Rechtstreeks naar het buitenland

Zoals hiervoor besproken komt besteding (consumptie, investering) buiten Nederland veelvuldig voor. Vermoedelijk gaat het hier om grote bedragen, maar hiervoor kan geen bewijs uit de interviews worden gedestilleerd. Populaire bestemmingen lijken Spanje, Turkije, Marokko en de Verenigde Arabische Emiraten (Dubai) te zijn. Om geld richting het buitenland te krijgen wordt vaak gebruik gemaakt van ondergrondse banken. Niet officiële money transfers (ondergronds bankieren, hawala) werden regelmatig genoemd als hét kanaal om eenvoudig grote sommen contant geld naar het buitenland weg te sluizen. In mindere mate wordt gebruik gemaakt van geldkoeriers, omdat de pakkans groter is.

2.7 Slotbeschouwing

De criminele economie is, voor zover het commune delicten²² betreft, nog steeds een grotendeels contant-geld economie. Geld dat wordt verdiend in contanten, wordt in contanten uitgegeven of naar het buitenland gebracht. In hoeverre er sprake is van ondermijning van de reguliere economie en het financiële stelsel hangt in belangrijke mate af van de criminele inkomensverdeling.

Bij een zeer scheve criminele inkomensverdeling (velen schuiven weinig en weinigen schuiven veel) kan het zo zijn dat een groot deel van de contante inkomsten uit criminaliteit, simpelweg in de reguliere economie 'verdamp't', omdat het met name is besteed aan dagelijkse levensbehoeften, luxe consumptie, vakantie en uitgaan. De curve van de criminele inkomensverdeling is tot op heden niet empirisch vastgesteld (en de vraag is in hoeverre dit mogelijk is). Dus niet alleen de omvang van de criminele economie, maar ook de inkomensverdeling zijn bepalend voor de wijze waarop de reguliere economie wordt ondermijnd. Hoe groter het aandeel criminele 'kleinverdieners' hoe meer crimineel inkomen zal worden besteed aan dagelijkse consumptie (eigen consumptie en familie en andere naasten), hoe minder er in de vorm van vermogen wordt opgeslagen (en dus kan worden afgepakt). Een patseraanpak richt zich met name op het onderste en middensegment van de criminele inkomens.

Wat verder opvalt is dat het buitenland zo dichtbij is. Het lijkt makkelijk om grote sommen geld naar het buitenland te verplaatsten. De huidige generatie criminele grootverdieners lijkt zich (veel) in het buitenland op te houden, maar ook criminelen uit de midden-categorie hebben zoveel geld dat zij bezittingen in het buitenland (willen) opbouwen. Dit vraagt om een anti-witwasbeleid en ontnemingsbeleid waarbij nauw wordt samengewerkt met het buitenland.

Dit alles zou mogelijk kunnen verklaren waarom er zo'n groot gat bestaat tussen de (vermeende) omvang van de criminele economie in Nederland en de vermogens die in opsporingsonderzoeken

²² Voorbeelden zijn drugshandel, wapenhandel, diefstal en inbraak.

daadwerkelijk worden aangetroffen – en dus in theorie zouden kunnen worden afgenomen. Een andere verklaring is dat de opsporing makkelijker zicht krijgt op kleinverdieners dan grootverdieners. Hetzelfde geldt voor criminelen die vooral op Nederlands grondgebied actief zijn en criminelen die vooral in het buitenland verblijven en besteden.

Deel II – Omvang van de criminele bestedingen

3 De omvang van witwassen

3.1 Inleiding

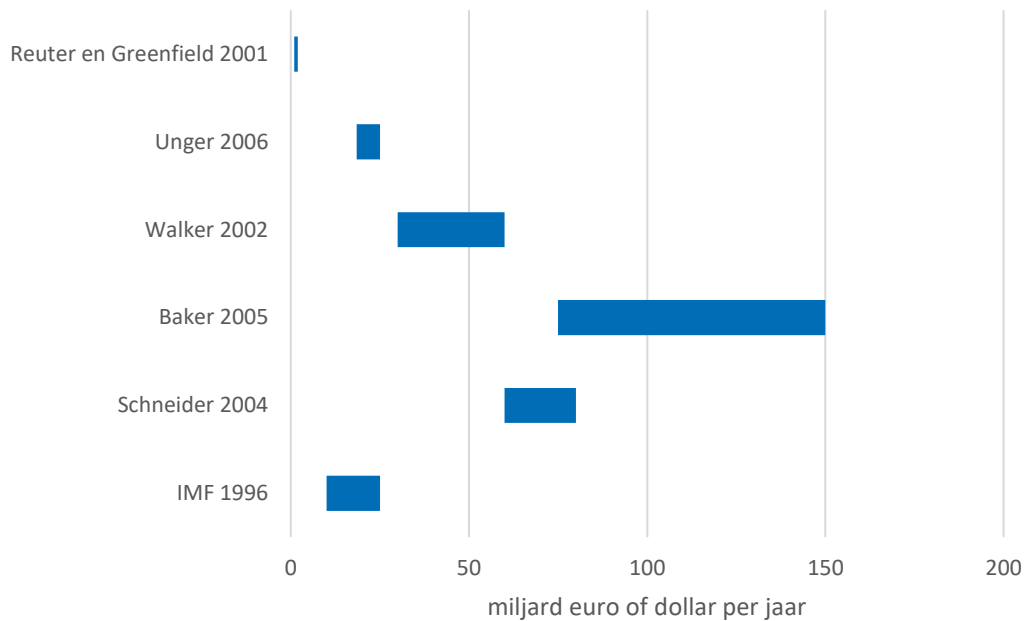
Hoeveel geld wordt er jaarlijks in Nederland wit gewassen? Witwassen kan per definitie niet gemeten worden. Het doel van witwassers is immers ervoor te zorgen dat het witwassen ongezien blijft voor de buitenwereld, en zeker voor de autoriteiten. Daarom zal de omvang van het witwassen altijd geschat moeten worden. Er zijn in de literatuur slechts enkele schattingsmethoden voor witwassen te vinden (zie Ferwerda (2012) voor een overzicht).

In 2006 waren er een aantal schattingen bekend omtrent de omvang van witwassen in Nederland. Zoals de grafiek beneden laat zien, liepen de schattingen ver uiteen en meten deze schattingen niet hetzelfde. Het Human Development Report uit 1999 citeert een speech van Michael Camdessus van het IMF in 1998, waarin hij stelt dat de omvang van witwassen tussen de 2 procent en 5 procent van het bruto binnenlands product ligt. Deze 'natte vinger schatting' (er is uiteindelijk nooit een berekening voor gevonden) is nog steeds populair. Voor Nederland betekent dit grofweg dat de omvang van witwassen in 2006 lag tussen de 10 en 25 miljard euro.

Schneider (2004) meet de schaduw economie middels het DYMIMIC Model. Zijn schattingen gaan veelal om geld uit legaal werk dat illegaal gebruikt wordt, omdat er geen belasting over betaald wordt. Hij schatte de schaduw economie tussen de 14 procent en 20 procent. Baker (2005) meet de vermogensbestanden van Nederlanders in het buitenland; legale en illegale offshore bestanden. Zijn schattingen voor deze kapitaal vlucht kwam voor Nederland uit op een bedrag tussen de 75 en 150 miljard euro.

Walker schatte in 2002 de witwasomvang in Nederland tussen de 30 en 60 miljard euro en Unger et al (2006) tussen de 18,5 en 25 miljard. Reuter en Greenfeld (2001) hadden altijd de laagste schattingen, maar zij hebben voornamelijk inkomsten uit drugs berekend langs de drugsproductieketen van herkomstland tot verkoopland. Net als van Duyne, bekritiseert Reuter dat het Walker model gemiddelde drugsverkoopprijzen gebruikt, terwijl het prijsverschil tussen herkomstland en verkoopland meerdere duizenden procenten kan bedragen. Daarom, zo stelt Reuter, overschatten Walker en Unger et al (2006) hoeveel drugsgeld er wit gewassen wordt.

Figuur 3.1 Schattingen voor witwassen e.d. in Nederland zoals die in 2006 bekend waren, x miljard euro of dollar

Bovenstaande grafiek is toentertijd aanleiding geweest voor veel discussie over schattingsmodellen en verschillende meetinstrumenten (zie bijvoorbeeld van Duyne 2006, Reuter 2007 en Walker en Unger 2009).

Om op een nieuwe witwasschatting voor Nederland te belanden, zijn diverse ontwikkelingen van belang. Er zijn tegenwoordig duidelijk meer gegevens en data voorhanden dan in 2006, het jaar waarin door Unger et al het witwassen van Nederlandse criminele winsten geschat werd op 4 miljard euro. De herkomst van een groot deel (70 procent) van het witwasgeld in Nederland was toen afkomstig uit fraude, een containerbegrip waarbij het schatten van de criminele winsten uitermate complex ligt. Inmiddels zijn gedetailleerde gegevens bekend over fraude en de verschillende typen. Zo laten Soudijn en Akse (2012) zien dat deze betere data kunnen helpen om een gedetailleerde schatting voor de omvang van witwassen in Nederland te doen.

In deze studie willen we de omvang van witwassen door in Nederland gepleegde criminaliteit over 11 jaar (2004-2014) schatten op basis van nieuwe inzichten.

3.2 Het schattingsmodel voor witwassen

De meest veelbelovende schattingsmethode voor ons in Nederland is nog steeds het zogeheten Walker-model (zie Walker, 1999 en Walker en Unger, 2009). Dit schattingsmodel is eerder op Nederland toegepast door Unger et al. (2006). In tegenstelling tot de alternatieven is dit model relatief transparant en goed onderbouwd. We nemen deze methode als uitgangspunt en proberen dit schattingsmodel waar mogelijk te verbeteren.

Wij doen verschillende schattingen omdat zogenaamde 'dark number' schattingen gebaseerd zijn op bepaalde aannames. Wij presenteren een aantal schattingen in deze paragraaf.

Wij zullen het uiteindelijk vastgestelde schattingsmodel toepassen over een tijdsperiode. We hebben hiervoor de relevante data verzameld over de periode 2004 tot 2014 – het laatste jaar

waarvoor de benodigde data beschikbaar waren ten tijde van het onderzoek. Dit betekent dat we data hebben verzameld voor meer dan 32 duizend landencombinaties – van 181 landen in de wereld naar 181 landen in de wereld – voor alle variabelen voor de jaren 2004 tot en met 2014.

Om deze meer dan 2.000 nationale witwasschattingen te kunnen maken, moeten we een heel aantal databronnen aanboren en een heel aantal berekeningen doen. We volgen de berekening langs de volgende stappen.

De paragraaf heeft de volgende indeling. Wij beginnen met een schatting van de witwasbehoefte uit Nederlandse criminaliteit (paragraaf 3.2.1). In paragraaf 3.2.2, berekenen wij de verschillende witwasbehoefte voor alle andere landen in de wereld. De volgende stap is een berekening van het graviteitsmodel (in paragraaf 3.2.3). Paragraaf 3.2.4 geeft als conclusie van dit hoofdstuk de totale omvang van witwassen in Nederland.

3.2.1 Witwasbehoefte uit Nederlandse criminaliteit

Wij beginnen met de witwasbehoefte uit Nederlandse criminaliteit te schatten. De witwasbehoefte in Nederland is hoeveel geld Nederlandse criminelen willen witwassen. Dit geld kan dan vervolgens in Nederland zelf worden witgewassen of naar een ander land worden gestuurd om daar witgewassen te worden. We schatten de Nederlandse witwasbehoefte door het aantal geregistreerde misdrijven te vermenigvuldigen met de geschatte gemiddelde winst per geregistreerd misdrijf.

a. Aantal geregistreerde misdrijven

Wij beginnen met de data over het aantal geregistreerde misdaden voor Nederland. Wij verbeteren de oorspronkelijke schattingen voor misdaadwinsten van Unger et al. (2006) door gebruik te maken van criminaliteitsdata van de Verenigde Naties (UNODC).²³ Door deze criminaliteitsdata zijn wij in staat betere schattingen te doen dan de eerdere studie waarbij deze data nog niet beschikbaar waren en enkel de top 20 stromen naar Nederland zijn geschat. In deze data komen de volgende types misdrijven voor: drugs, (seksueel) geweld, inbraak, moord, beroving en diefstal. Er is geen data over fraude beschikbaar in de database van de Verenigde Naties. Dit zal later in detail worden behandeld. Voor drugs is er alleen data beschikbaar voor de jaren 2004-2008 en 2014. De data over drugs wordt lineair geïnterpoleerd voor de missende jaren. In Nederland, gaat het voor drugs om een gelijkmatige daling tussen 2008 en 2014.

Tabel 3.1 Het aantal geregistreerde misdaden in Nederland in de periode 2004-2014.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Diefstal	790.300	758.045	711.085	684.870	682.495	681.465	662.105	669.680	652.250	644.725	587.210
Inbraak	313.708	307.770	300.815	295.380	287.645	283.785	292.585	304.045	300.025	291.295	254.330
Geweld	62.511	74.345	76.325	78.090	79.500	75.935	69.890	68.620	66.180	61.180	58.300
Drugs	15.700	15.305	16.361	16.284	16.206	16.129	16.051	15.974	15.897	15.819	15.742
Beroving	18.300	16.445	14.485	13.660	13.175	16.265	16.125	15.390	14.765	13.120	10.320
Moord	191	174	128	143	150	154	144	143	145	125	123

Bron: UNODC en eigen berekeningen.

Tabel 3.1 geeft het aantal misdaden per type voor Nederland. Op basis van de bovengenoemde interpolatie lijkt drugscriminaliteit redelijk stabiel te blijven tussen 2004 en 2014. Inbraak en diefstal komt het meeste voor. Beide type misdrijven nemen over de periode 2004-2014 af. Het aantal diefstallen nam met 26 procent af van 790.300 in 2004 naar 587.210 in 2014. Diefstal nam met 19 procent af, van 313.708 in 2004 naar 254.330 in 2014. Voor de andere typen misdaden neemt het

²³ Hoewel misdaadcijfers per definitie beperkingen hebben, zien wij de UNODC data als de beste bron voor internationaal vergelijkbare misdaaddata.

aantal geregistreerde misdaden ook af. Het aantal berovingen halveert bijvoorbeeld bijna over de periode 2004-2014. Over het geheel genomen neemt de geregistreerde criminaliteit in Nederland af over de periode 2004-2014.

b. Gemiddelde winst per geregistreerd misdrijf (afhankelijk van pakkans en witwaspercentage)

De basis van onze replicatie is de studie van Unger et al. (2006). Deze studie gebruikt de schattingen van Walker (1995) voor de winst van witwassen per misdrijf. Omdat er geen data is over het werkelijke aantal gepleegde misdrijven – enkel over het aantal geregistreerde misdrijven – neemt Walker (1995) de pakkans²⁴ van dergelijke misdrijven in beschouwing. In het geval van een lage pakkans verhoogt Walker de winst dat uiteindelijk witgewassen moet worden. Bijvoorbeeld, als de pakkans van een gepleegd misdrijf 5 procent zou zijn, dan worden de winsten per geregistreerd misdrijf 20 maal zo hoog geschat. Het witwaspercentage geeft het percentage van de winst dat witgewassen moet worden voor elk misdrijf. Walker (1992) geeft aan dat het witwaspercentages voor drugs en fraude 80 procent zijn.²⁵ Dus 80 procent van de winsten van deze misdrijven moet worden witgewassen. Voor de andere misdrijven wordt een witwaspercentage van 10 procent aangegeven.

Er zijn grote verschillen tussen de geschatte witwasbehoeften. Wij definiëren de witwasbehoefte als de winst per geregistreerde misdaad gecorrigeerd door de pakkans maal het witwaspercentage. Hierin is dus al verdisconteerd dat niet alle misdaden worden geregistreerd en dat voor elk type misdaad maar een variërend deel van de opbrengst hoeft te worden witgewassen. Unger et al. (2006) maakte gebruik van de schattingen van de witwasbehoefte door Walker (1995). Toen waren alleen schattingen over misdaadwinsten voor Australië beschikbaar. In de Unger et al. (2006) studie werden dus de Australische schattingen gebruikt voor Nederland. Hierop is kritiek geuit door onder andere Petrus van Duynen en Peter Reuter. Wij zullen hier dan ook een aanpassing voor doen, welke wij op volgende pagina beschrijven. Tabel 3.2 geeft de witwasbehoefte per misdaad weer zoals geschat door Walker (1995) in US-dollars. Bij gebrek aan goede alternatieve empirische analyses op dit gebied (met name doordat de onbekende pakkans verdisconteerd zit in deze schattingen) gaan ook wij uit van de schattingen van Walker (1995). Moord en (seksueel) geweld worden traditioneel niet gezien als vermogensdelicten, maar Walker (1995) neemt deze wel mee omdat een deel van de moorden die wordt gepleegd moorden met een criminele opbrengst zijn (huurmoord) en gedwongen prostitutie ook inkomsten genereert. Omdat dit geldt voor slechts een zeer klein deel van deze activiteiten (de meeste zijn zonder opbrengsten) zijn de gemiddelde witwasbehoeften lager ingeschat.

Tabel 3.2 Witwasbehoefte per geregistreerde misdaad voor Australië in US-dollars volgens Walker (1995)²⁶

Walker schattingen

²⁴ Wij gebruiken hier de term pakkans, maar in feite gaat het om de verhouding tussen het aantal geregistreerde misdrijven en het werkelijke aantal misdrijven. Wij nemen hier de resultaten zoals die zijn gebruikt in Walker (1995) over en nemen daarmee ook de (niet expliciet gemaakte) definitie van Walker (1995) over.

²⁵ Door ons te baseren op de schattingen van Walker voor de percentages die witgewassen worden, nemen wij automatisch de academische definitie van Walker aan en blijven wij weg van de juridische discussie over wat wel en niet witwassen is.

²⁶ Door deze correcties van Walker (1995) is de witwasbehoefte per *geregistreerd* (gedetecteerd) misdrijf aanzienlijk hoger dan in andere studies die de winst per *gepleegd* misdrijf vermelden. Aan de andere kant kan de totale schatting van de witwasbehoefte (na het vermenigvuldigen met het aantal geregistreerde misdrijven) lager aanvoelen, doordat we hier rekenen met de winst uit misdrijven en dus de kosten voor de criminele handelingen aftrekken. Veel andere schattingen spreken van opbrengsten, omzet en straatwaarde, waarbij de kosten dus niet zijn afgetrokken.

Drugs	100.000
Fraude	50.000
Beroving	1.400
Inbraak	600
Diefstal	400
Moord	225
<u>(Seksueel) geweld</u>	<u>2,23</u>

Bron: Walker (1995)

Wij rekenen de geschatte witwasbehoefte per geregistreerde misdaad van Walker (1995) allereerst om naar euro's. Verder corrigeren wij voor twee aspecten: de ontwikkeling van de Australische welvaart vanaf 1995 (het jaar van de Walker schattingen) en het welvaartsverschil tussen Australië en Nederland. In de periode van 1995 tot 2004 nam het Australische bbp per hoofd van de bevolking met 49 procent toe. Wij nemen aan dat de witwasbehoefte per misdaad dezelfde groei hebben doorgemaakt. Het welvaartsverschil tussen Nederland en Australië is beperkt, maar leidt wel tot andere winsten per geregistreerd misdrijf. Samen leidt dit tot de winsten per geregistreerde misdaden zoals weergegeven in tabel 3.3.

Tabel 3.3 Witwasbehoefte per geregistreerde misdaad in euro's voor Nederland over de periode 2004-2014

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Drugs	157.508	163.497	171.779	166.570	161.553	163.673	174.556	168.377	182.173	177.896	180.385
Fraude	78.754	81.748	85.889	83.285	80.777	81.837	87.278	84.189	91.087	88.948	90.193
Beroving	2.205	2.289	2.405	2.332	2.262	2.291	2.444	2.357	2.550	2.491	2.525
Inbraak	945	981	1.031	999	969	982	1.047	1.010	1.093	1.067	1.082
Diefstal	630	654	687	666	646	655	698	674	729	712	722
Moord	354	368	387	375	363	368	393	379	410	400	406
Geweld	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4

Bron: eigen berekeningen met cijfers van Walker (1995) en Wereld Bank data.

Druggerelateerde misdaden en fraude leiden beide tot een grote witwasbehoefte, waar bijvoorbeeld moord slechts een beperkte witwasbehoefte heeft. Een geregistreerd druggerelateerd misdrijf levert een witwasbehoefte van 180.385 euro op in 2014. Dit lijkt een groot bedrag, maar dit is terug te voeren op een lage pakkans en een hoge witwasbehoefte van een druggerelateerde misdaad. Fraude heeft ook een grote witwasbehoefte per geregistreerd fraudegeval. De witwasbehoefte stijgt van 78.754 euro in 2004 naar 90.193 euro in 2014. De witwasbehoefte per fraudegeval stijgt over de tijd omdat de welvaart in Nederland toeneemt.²⁷ De witwasbehoefte in euro's neemt toe met het bbp per hoofd van de bevolking.

De inkomstenverdeling en de schattingsmodellen

Er is kritiek dat het Walker model de inkomensverdeling niet meeneemt. Tijdens ons onderzoek hebben we gekeken naar het effect van de inkomstenverdeling voor onze schattingen door het gebruik van scenario's (aangezien concrete gegevens hierover ontbreken). Een andere

²⁷ De aanname hierbij is dat de opbrengsten van fraude meestijgen met de prijzen in een land. Een voorbeeld voor investeringsfraude. Stel dat het redelijk gebruikelijk is om ongeveer een derde van een modaal inkomen te vragen van een potentiële investeerder. Dat wil zeggen, de investeringsfraudeur verwacht dat iemand met een modaal inkomen spaargeld heeft om te investeren dat ongeveer gelijk is aan een derde van zijn of haar jaarsalaris. Als in 2004 het modaal bruto inkomen rond de 30.000 euro ligt zou het redelijk normaal zijn om te vragen of iemand 10.000 euro wil investeren. Als in 2014 het modaal inkomen rond de 36.000 euro ligt kan 12.000 euro een gebruikelijk investeringsbedrag zijn. Hierdoor zullen de inkomsten (en dus de witwasbehoefte) van investeringsfraudeurs meestijgen met het welvaartsniveau.

inkomstenverdeling van misdaden blijkt niet altijd effect te hebben op de uitkomst van de schattingen.

Een simpel voorbeeld:

Wij nemen aan dat de gemiddelde geregistreerde drugsmisdaad 100.000 euro oplevert, maar Reuter en van Duyne stellen dat dit onrealistisch is, aangezien de winsten zeer scheef verdeeld zijn en dat het gebruik van gemiddelde daardoor simplistisch is.

Stel: 99 procent van drugscriminelen verdienen net genoeg om rond te komen (de loopjongens) en genereren daardoor 0 euro witwasbehoefte. De andere 1 procent zijn drugsbaronnen die elk (per geregistreerde misdaad) 10 miljoen euro witwasbehoefte genereren.

Er zijn 100 geregistreerde drugsmisdrijven.

Onze originele berekening zou dan zijn: $100 \times 100.000 \text{ euro} = 10 \text{ miljoen euro witwasbehoefte}$. De berekening met de scheve inkomstenverdeling zou dan zijn: $(99 \times 0 \text{ euro}) + (1 \times 10.000.000 \text{ euro}) = 10 \text{ miljoen euro witwasbehoefte}$

Een andere mogelijkheid is dat 10 procent van de drugscriminelen drugbaronnen zijn. Zij genereren een witwasbehoefte van 1.000.000 euro, waar de loopjongens een witwasbehoefte van 0 euro genereren. Deze verdeling komt ook uit op een witwasbehoefte van 100.000 euro per druggerelateerde misdaad.

Het kan dus op precies hetzelfde uitkomen. De cruciale aanname hier is dat de pakkans voor loopjongens gelijk is aan drugsbaronnen. Je kan zeggen dat het makkelijker is om loopjongens te pakken, maar tegelijkertijd kan de focus van de politie meer liggen op het pakken van de drugsbaronnen. Welke van deze twee effecten overheerst is moeilijk a priori vast te stellen. Voorlopig hebben we geen betere schattingen over hoe de populatie criminelen is verdeeld (hoeveel verdienen er veel en hoeveel verdienen er weinig), over hoeveel de verschillende groepen dan verdienen en welk deel daarvan witgewassen moet worden. Daarbij weten we niet wat de pakkansen zijn voor de verschillende groepen. Wij blijven daarom uitgaan van de schattingen van Walker (1995). Dit zijn nog steeds de enige onderbouwde schattingen voor witwasbehoeften per geregistreerde misdaad. Er is specifiek toekomstig onderzoek nodig om dit te verbeteren.

c. Aparte schatting voor fraude

Als gevolg van grote verschillen in de definitie van fraude is data over fraude niet beschikbaar in de UNODC-database. Daarom doen wij verschillende aannames voor het aantal fraude misdrijven en de hoogte van de witwasbehoefte die eruit voortvloeit.

Definitieverschillen voor fraude en internationale fraudetrends

Er zijn grote definitieverschillen voor fraude tussen landen. Enkele voorbeelden van beschrijvingen zijn: "een persoon of voorwerp om andere te misleiden, bijvoorbeeld door ongerechtvaardigd eigenschappen of prestaties te claimen" of "het onrechtmatig of crimineel bedrog met als doel financieel of persoonlijk gewin." Definities verschillen tussen de publieke en private sector, evenals in wetenschappelijke kringen. De *American Institute of Certified Public Accountants* definieert fraude als "elke opzettelijk handelen of achterhouden van informatie met het doel om een ander te misleiden, met als gevolg schade voor het slachtoffer en/of winst voor de dader." Hoewel de precieze definitie kan verschillen per instantie is de strekking telkens het moedwillig misleiden van een ander met het doel zichzelf te verrijken.

De verschillen tussen fraudedefinities van landen komt vooral voort uit specifieke fraudegevallen in elk land en verschillende rechtstradities. Een goed voorbeeld van deze verschillen is te zien in Europa. De *Fraud Act* in het Verenigd Koninkrijk uit 2006 beschrijft in vijftien pagina's verschillende vormen van fraude (zoals fraude door het onjuist voorstellen van zaken, het achterhouden van informatie of fraude door misbruik te maken van de eigen positie). Daarentegen komt het concept fraude niet voor in het Franse strafrecht. Dat wil niet zeggen dat frauduleus handelen in Frankrijk niet strafbaar is, maar dat fraude onderdeel is van andere strafrechtelijke bepalingen in de *Code Pénal*.

Nederland hanteert de volgende definitie van fraude in het Wetboek van Strafrecht (artikel 326): "Hij die, met het oogmerk om zich of een ander wederrechtelijk te bevoordelen, hetzij door het aannemen van een valse naam of van een valse hoedanigheid, hetzij door listige kunstgrepen, hetzij door een samenweefsel van verdichtsels, iemand beweegt tot de afgifte van enig goed, tot het ter beschikking stellen van gegevens met geldswaarde in het handelsverkeer, tot het aangaan van een schuld of tot het teniet doen van een inschuld, wordt, als schuldig aan oplichting, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of geldboete van de vijfde categorie."

De verschillende definities maken het moeilijk of onmogelijk om de fraudeomvang in verschillende landen te vergelijken. Wat in het ene land als fraude wordt bestempeld hoeft in een ander land niet strafbaar te zijn. Dit leidt ertoe dat er grote verschillen bestaan tussen het aantal fraudegevallen dat landen rapporteren en maakt deze cijfer moeilijk te vergelijken. Niettemin hanteren de meeste landen wel een definitie van fraude en zijn er enkele statistieken beschikbaar. In de volgende paragrafen worden fraudestatistieken en publicaties van enkele Europese landen besproken om een beeld te krijgen van de omvang van fraude en de ontwikkeling hiervan over tijd.

Trends in fraude in Europese landen

Cijfers over fraude zijn niet beschikbaar zoals cijfers over andere misdaden. Dit is het gevolg van de complexe aard van het misdrijf, zoals de definitieverschillen (hierboven besproken) en de verschillende typen fraude. In de meeste Europese landen worden deze typen fraude gehanteerd: creditcardfraude, boekhoudfraude, verzekeringsfraude, hypotheekfraude, piramidespel, valse facturen, vervalsing, valsmunterij en auteursrechtenschendingen, om er maar een paar te noemen. Hieronder geven wij een kort overzicht van publicaties over fraude in enkele Europese landen.

Duitsland

Een onderzoeksrapport uit 2010 welke gebruik maakte van de officiële Duitse misdaadcijfers concludeert dat 16.3 procent van alle gepleegde strafbare feiten fraude-gerelateerd zijn (Baier & Hanslmaier, 2010). De onderzoekers concluderen dat diefstal de belangrijkste categorie (38.8 procent) is en fraude de tweede. In dit fraudecijfer zitten misdrijven en overtredingen zoals zwartrijden, het niet leveren van goederen na betaling en creditcardfraude.

Verenigd Koninkrijk

Een *Financial Times* artikel uit 2015 meldt dat fraude en online criminaliteit bijna de helft van alle 11,8 miljoen misdrijven in het Verenigd Koninkrijk voor zijn rekening neemt (Financial Times, 2015). De cijfers van het *Office for National Statistics (ONS)*, gebaseerd op interviews met slachtoffers, laten zien dat criminelen in toenemende mate overstappen naar online criminaliteit. Terwijl de "traditionele" criminaliteit relatief stabiel bleef op 6,2 miljoen misdrijven groeide de totale criminaliteit naar 11,8 miljoen. Algeheel daalde de criminaliteit in het Verenigd Koninkrijk met ongeveer een derde in de afgelopen tien jaar en alhoewel de Britse overheid dit toeschrijft aan de verbeterde aanpak van criminaliteit tonen de nieuwe cijfers aan dat de criminaliteit zich slechts verplaatst van de fysieke naar de virtuele wereld. Het hoofd van de ONS, John Flatley, vat het als volgt samen:

“De cijfers van vandaag tonen aan hoe criminaliteit is veranderd en dat fraude nu de belangrijkste vorm van criminaliteit is.”

Italië

In het Italiaanse strafrecht is de definitie als volgt: “Iemand pleegt fraude als hij moedwillig een verkeerde voorstelling van zaken geeft om zo een ander te overtuigen anders te handelen dan als die persoon volledig was geïnformeerd.” (Argentiero, Chiarini, & Marzano, 2015). Fraude, samen met het berekenen van woekerrentes, was goed voor 46 procent van alle criminaliteit in Italië in 2006. In 2010 was dit aandeel gegroeid tot 62 procent.

België

Voor België is een dataset online beschikbaar met het aantal geregistreerde fraudegevallen per jaar van 2006 tot 2016 (Statista, 2016). Met 8.893 geregistreerde gevallen in 2006 en 20.876 in 2016 is de trend in het aantal fraudegevallen duidelijk omhoog. In 2014 waren er in België 20.174 fraudegevallen, wat ongeveer 12 procent van het totaal aantal misdrijven was. De stijging in het aantal fraudegevallen ging gepaard met een daling van de overige criminaliteit. Het aandeel fraude in de totale criminaliteit is de afgelopen jaren dus toegenomen.

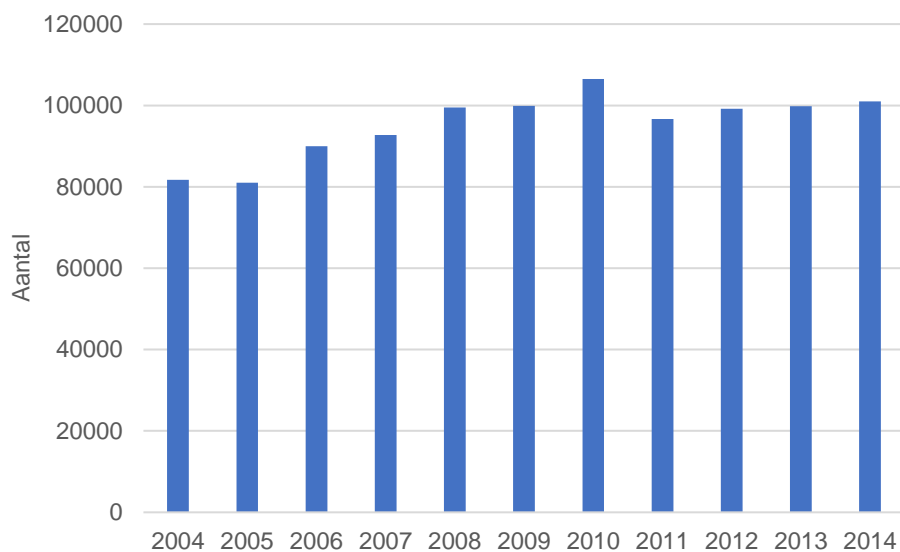
De internationale trends duiden op een geleidelijke toename van fraude in de periode 2004-2014. In België is het aandeel fraude toegenomen tot ongeveer 12 procent van het totale aantal misdrijven in 2014 (Statista, 2016). Echter, voor Nederland zijn er geen duidelijke schattingen van het aantal fraudegevallen of de omvang van fraude over de periode van 2004 tot en met 2014. De Algemene Rekenkamer (2013) stelt bijvoorbeeld in hun onderzoek dat er geen harde cijfers zijn over de omvang van fraude. Daarom maken we gebruik van de cijfers die wel beschikbaar zijn om het aantal fraudegevallen te schatten.

Voor 2004 hebben we voor alle misdaadcategorieën het aantal geregistreerde misdaden uit Unger et al. (2006). Fraude heeft een aandeel van 6,4 procent van het totaal aantal misdrijven in 2004 (zie Unger et al., 2006). Dit staat gelijk aan 81.691 geregistreerde fraudegevallen. Het jaar 2004 is het startjaar van ons huidige onderzoek. Verder hebben we de ontwikkeling van fraude vanaf 2004 tot en met 2014 van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2016). Door het startpunt en de ontwikkeling te nemen, zijn we in staat geweest om het aantal fraudegevallen in Nederland te schatten.

Fraude bestaat uit verschillende soorten fraude. Wij gebruiken de soorten zoals aangeduid door het CBS. Het gaat onder andere om sociale verzekeringsfraude, fiscale fraude, beleggingsfraude, acquisitiefraude, verzekeringsfraude en overige fraude. Het grootste deel is overige fraudes. Hieronder valt bijvoorbeeld telecomfraude, fraude met betaalmiddelen, vals geld, nepmedicijnen, merkfraude, OV-chipkaart fraude etc. Het is dus een breed pallet aan mogelijke fraudes. Wij gebruiken in deze studie de opbrengsten van fraude zoals gevonden door Walker (1992, 1995).²⁸ Deze opbrengsten zijn meerdere malen getest in de academische literatuur. Dit betekent niet dat wij erop rekenen dat elke vorm van fraude evenveel oplevert (zie box De inkomstenverdeling en de schattingsmodellen). Echter, wij gaan ervanuit dat de opbrengst gemiddeld gelijk is aan de schattingen voor fraude van schattingen van Walker.

²⁸ Modernere vormen van fraude (zoals via het internet) zijn hierin dus niet meegenomen. Het is niet eenvoudig vast te stellen of dit de gemiddelde opbrengst zal verlagen of verhogen.

Figuur 3.2 Het geschatte aantal geregistreerde fraudegevallen in Nederland voor de periode 2004-2014.

Bron: eigen berekeningen gebaseerd op cijfers van Unger et al. (2006) en CBS (2016).

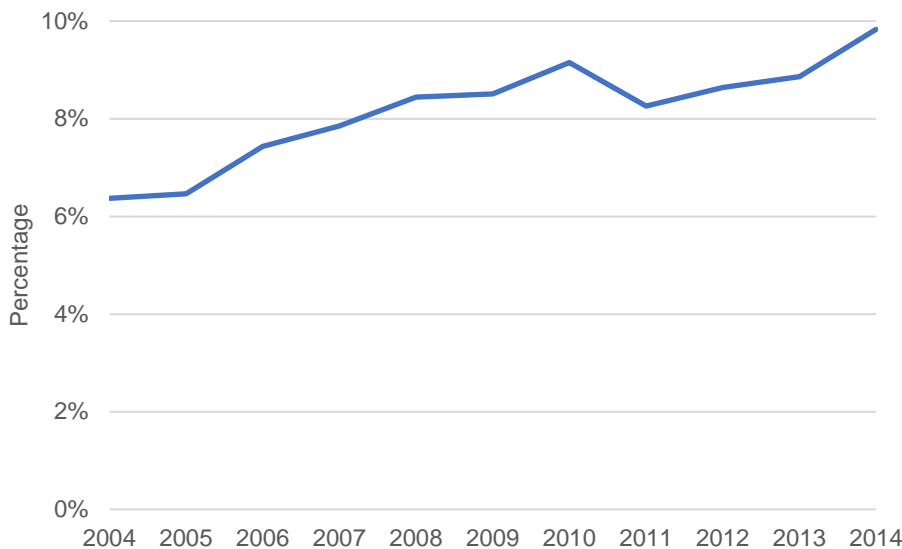
Het aantal fraudegevallen wordt dus berekend door het aantal fraudegevallen uit 2004 te vermenigvuldigen met de trend. Figuur 3.2 geeft de ontwikkeling van het aantal fraudegevallen over de hele periode 2004-2014 weer. In 2004 zijn er in totaal 81.691 geregistreerde fraudegevallen. Dit neemt toe tot 101.011 geregistreerde fraudegevallen in 2014. Dit is een toename van 23,7 procent over elf jaar.

Om een beeld te krijgen van de aannemelijkheid van deze schattingen van het aantal fraudegevallen, vergelijken we Nederland met België. De berekening van de fraudecompositie wordt als volgt berekend:

$$\text{aandeel fraude} = \frac{\text{aantal fraudegevallen}}{\text{totaal aantal misdrijven}} \times 100 \text{ procent}$$

De compositie van misdrijven in Nederland verandert over de tijd omdat de verschillende misdaden zich anders ontwikkelen over de tijd.

Figuur 3.3 Het aandeel fraude in het totaal aantal (geregistreerde) misdrijven in Nederland voor de periode 2004-2014

Bron: eigen berekening gebaseerd op cijfers van Unger et al. (2006) en CBS (2016).

Fraude heeft een aandeel van 6,4 procent in het aantal misdaden in 2004 (figuur 3.3). Het aandeel van fraude neemt in Nederland toe net als in andere vergelijkbare landen. Het aandeel van fraude in het totaal aantal misdrijven neemt toe tot bijna 10 procent in 2014. Dit is redelijk vergelijkbaar met bijvoorbeeld België. In België maakt het aantal fraudegevallen ongeveer 12 procent uit van de totale misdaden in 2014.

De compositie van fraude in misdaden in Nederland neemt toe om twee redenen. Allereerst, het aantal misdaden (exclusief fraude) neemt af gedurende de periode 2004-2014. Ten tweede, het aantal fraudegevallen neemt toe over de periode 2004-2014. Deze twee effecten zorgen samen voor een toename van het aandeel fraude in het totale aantal misdrijven. De consequentie is dat fraude een steeds belangrijkere positie in criminaliteit inneemt. Het belang van fraude in de misdaadcompositie neemt toe met 54,3 procent (van 6,4 procent naar 9,8 procent) door de toename van het aantal fraudegevallen en de daling van andere misdaden.

Om de sensitiviteit van onze resultaten voor fraude weer te geven, schatten we twee andere mogelijkheden voor het aantal fraudegevallen in Nederland. We verhogen en verlagen het aandeel fraude van 6,4 procent in het totale aantal misdaden met 2 procentpunt. De lage schatting gaat dan uit van een 4,4 procent fraudegevallen en de hoge schatting gaat uit van 8,4 procent fraudegevallen in het totale aantal misdaden in 2004. Deze bandbreedte verandert jaarlijks door de verandering in het aantal geregistreerde fraudegevallen.

d. Totaal Binnenlandse witwasbehoeften

Wij hebben nu het aantal geregistreerde misdaden en de witwasbehoefte per misdrijf voor Nederland. De binnenlandse witwasbehoefte wordt geschat door het aantal geregistreerde misdaden te nemen maal de witwasbehoefte per misdrijf. De volgende berekening wordt gebruikt om de binnenlandse witwasbehoefte geld te schatten:

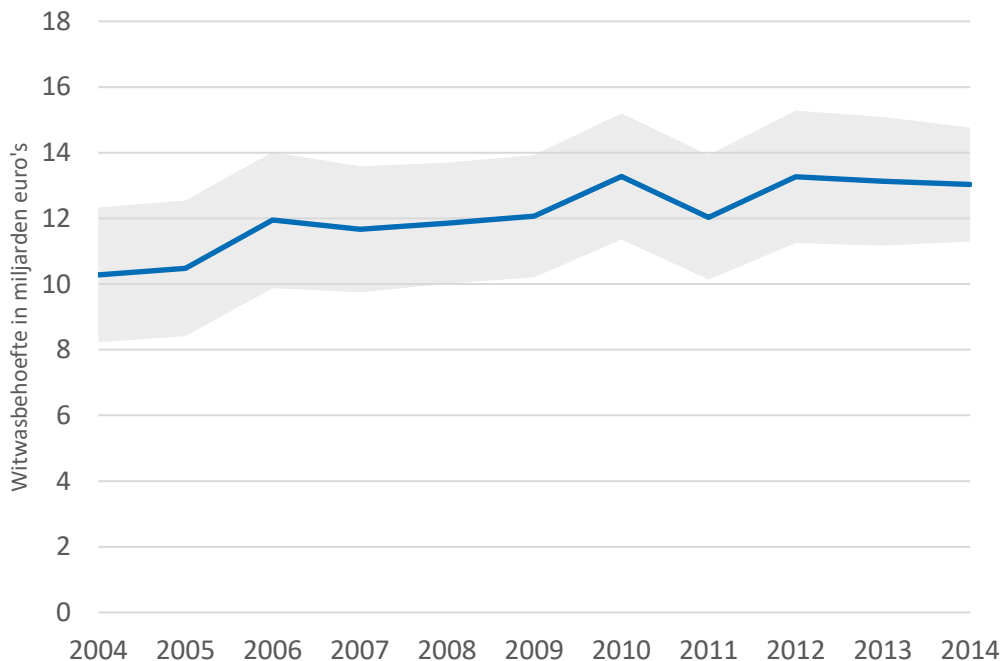
$$\begin{aligned} \text{binnenlandse witwasbehoefte}_{it} \\ = \sum (\text{aantal misdaden}_{it} \times \text{witwasbehoefte per misdaad}_{it}) \end{aligned} \quad (1)$$

Vergelijking 1 geeft het geld dat witgewassen moet worden, in ons geval voor de criminaliteit die in Nederland is gepleegd, i geeft het type criminaliteit aan. Verder staat t voor het betreffende jaar. ($witwasbehoefte\ per\ misdaad_{it}$) zijn de witwasbehoefte per geregistreerd misdrijf (zie tabel 3.3). Het aantal misdaden ($aantal\ misdaden_{it}$) is het aantal geregistreerde misdaden. In ons geval gaat het om het aantal geregistreerde misdaden in Nederland (zie tabel 3.1). Wij maken een sommatie om de totale binnenlandse witwasbehoefte vast te stellen.

Figuur 3.4 presenteert de binnenlandse witwasbehoefte met een bandbreedte. De blauwe lijn geeft de meest waarschijnlijke schatting; de resultaten binnen het grijze gebied liggen binnen het betrouwbaarheidsinterval dat ontstaat als gevolg van de bandbreedte in de eerder besproken schatting voor fraude. Voor 2004 is de meest waarschijnlijke schatting van de witwasbehoefte 10,3 miljard euro, de bandbreedte loopt van ongeveer 8 miljard euro tot ongeveer 12 miljard euro. Voor 2014 is de meest waarschijnlijke schatting van de witwasbehoefte 13 miljard euro, met een bandbreedte van ongeveer 11 miljard euro tot ongeveer 15 miljard euro.

Onze schattingen verschillen iets van de studie van Unger et al. (2006) door het gebruik van andere misdaaddata en andere witwasbehoefte per misdaad. De UNODC-criminaliteitsdata is beschikbaar voor de meeste landen in de wereld, waardoor wij de witwasbehoefte op een consistente manier kunnen schatten voor verschillende landen. Wij gebruiken de UNODC-cijfers ook voor Nederland, waar in de eerdere studie andere misdaadcijfers werden gebruikt. Verder hebben we de witwasopbrengst per misdaad geïndexeerd. Hierin wordt de welvaartsontwikkeling van Australië meegenomen waardoor de opbrengst realistischer is. Verder wordt het welvaartsverschil tussen landen meegenomen in de berekening.

Figuur 3.4 De ontwikkeling van de binnenlandse witwasbehoefte in Nederland voor de periode 2004-2014

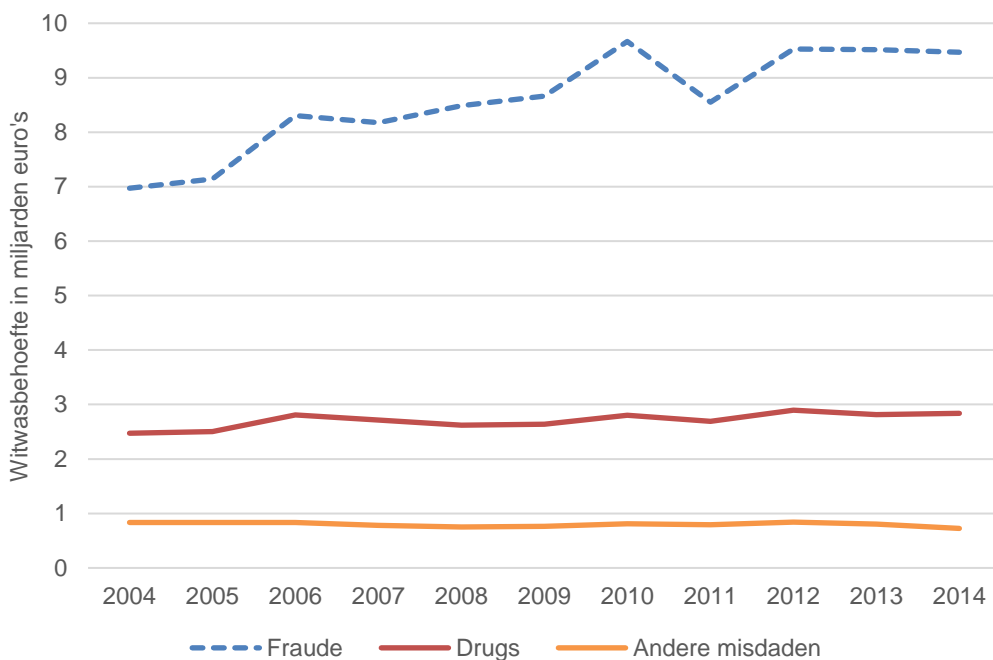
Bron: eigen berekeningen gebaseerd op Walker (1995), Wereld Bank en UNODC-data

Figuur 3.5 geeft voor dezelfde periode de schattingen van de binnenlandse witwasbehoefte voor fraude, drugs en andere misdaden weer. De grootste bijdragen worden geleverd door fraude en druggerelateerde criminaliteit. De witwasbehoefte als gevolg van fraude stijgt van ongeveer 7 miljard euro in 2004 naar 9,5 miljard euro in 2014. De witwasbehoefte als gevolg van

druggerelateerde criminaliteit stijgt ook. Deze witwasbehoefte neemt toe van ongeveer 2,5 miljard euro in 2004 naar ongeveer 3 miljard euro in 2014. Hoewel het aantal druggerelateerde misdaden ongeveer gelijk blijft, neemt de witwasbehoefte toe over de tijd. Dit komt omdat de door ons geschatte gemiddelde winst (witwasbehoefte per geregistreerde druggerelateerde misdaad) over tijd toeneemt. Uit deze berekeningen volgt dat fraude en drugs samen goed zijn voor meer dan 90 procent van de Nederlandse witwasbehoefte.

De categorie andere misdaden bevat alle andere misdaad typen: diefstal, inbraak, beroving, geweld en moord. De andere misdaden hebben slechts een beperkte bijdrage aan de binnenlandse witwasbehoefte. De bijdrage van andere misdaden in de Nederlandse witwasbehoefte ligt onder 1 miljard euro over de periode 2004-2014.

Figuur 3.5 De ontwikkeling van de witwasbehoefte voor drugs, fraude en andere misdaden in Nederland voor de periode 2004-2014

Bron: eigen berekeningen gebaseerd op Walker (1995), Wereld Bank en UNODC-data

Tabel 3.4 geeft ook inzicht in de andere misdaadcategorieën. Diefstal en inbraak leveren de grootste bijdrage aan andere misdaden. De witwasbehoefte voor diefstal neemt af van 498 miljoen euro in 2004 naar 424 miljoen euro in 2014. De witwasbehoefte voor inbraak neemt ook af van 296 miljoen euro in 2004 naar 275 miljoen euro in 2014. Beroving, (seksueel) geweld en moord leiden slechts tot een beperkte binnenlandse witwasbehoefte.

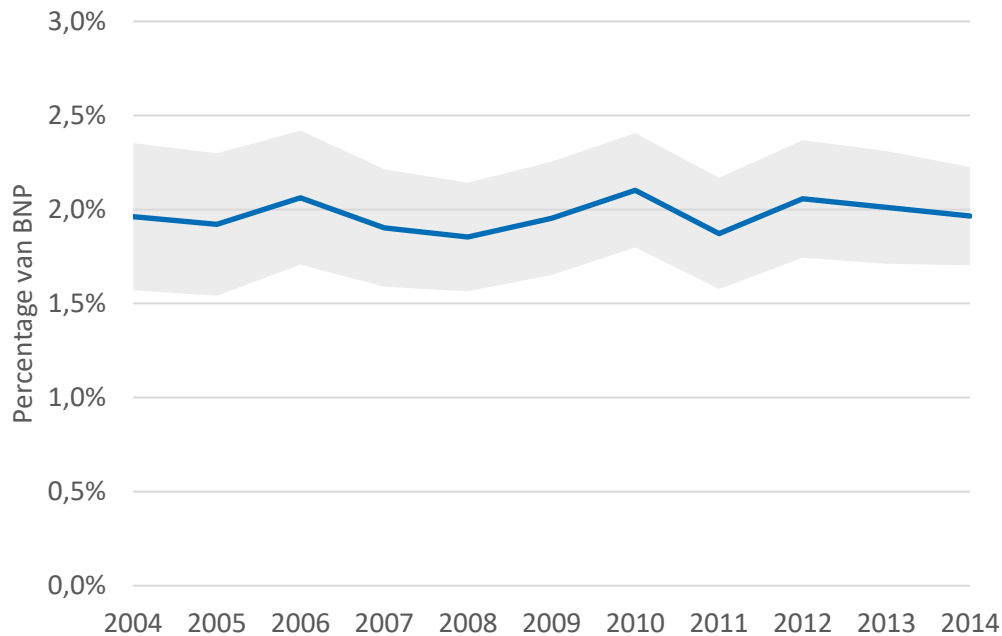
Tabel 3.4 Binnenlandse witwasbehoefte per geregistreerde misdaad voor Nederland

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Fraude	6.971	7.140	8.302	8.173	8.486	8.665	9.666	8.549	9.527	9.512	9.466
Drugs	2.473	2.502	2.810	2.712	2.618	2.640	2.802	2.690	2.896	2.814	2.840
Diefstal	498	496	489	456	441	446	462	451	475	459	424
Inbraak	296	302	310	295	279	279	306	307	328	311	275
Beroving	40	38	35	32	30	37	39	36	38	33	26
Geweld	0,22	0,27	0,29	0,29	0,29	0,28	0,27	0,26	0,27	0,24	0,23
Moord	0,07	0,06	0,05	0,05	0,05	0,06	0,06	0,05	0,06	0,05	0,05
Totaal	10.279	10.478	11.947	11.669	11.854	12.067	13.276	12.033	13.264	13.129	13.031

Bron: eigen berekeningen gebaseerd op Walker (1995), Wereld Bank en UNODC-data

De voorgaande tabellen en figuren geven geen inzicht in de verhouding van de witwasbehoefte tot de Nederlandse economie. Daarom presenteren wij de binnenlandse witwasbehoefte uitgedrukt in het percentage van het Nederlandse bruto binnenlands product (bbp) (zie figuur 3.6). De binnenlandse witwasbehoefte als percentage van het bbp is redelijk constant over tijd. Deze ligt tussen de 1,85 procent en 2,1 procent van het bbp. In 2014, ligt de witwasbehoefte binnen de bandbreedte van 1,7 en 2,23 procent van het bbp.

Figuur 3.6 De ontwikkeling van de binnenlandse witwasbehoefte als percentage van het bbp voor de periode 2004-2014 in Nederland

Bron: eigen berekeningen gebaseerd op Walker (1995), Wereld Bank en UNODC-data

3.2.2 Witwasbehoefte voor alle andere landen in de wereld berekenen

Om het witwassen in Nederland vast te stellen is het niet voldoende om alleen schattingen te doen van de Nederlandse witwasbehoefte. Criminelen in andere landen kunnen ervoor kiezen om hun geld in Nederland wit te wassen. Daarom is het nodig om de witwasbehoefte te berekenen voor alle andere landen in de wereld. Deze paragraaf bespreekt de berekening van de buitenlandse witwasbehoeften in stappen.

a. Aantal geregistreerde misdrijven

Wij verkrijgen ook de data over het aantal geregistreerde misdaden voor andere landen van de UNODC. De UNODC data is voor de meeste landen in de wereld beschikbaar.²⁹ Voor de landen waar misdaaddata ontbreekt, nemen wij het regionaal gemiddelde voor dat type misdaad.³⁰ Dit wordt vervolgens gecorrigeerd voor het aantal inwoners. Immers, een land met veel inwoners heeft waarschijnlijk meer geregistreerde misdrijven. Om te illustreren hoe dit werkt, volgt nu een

²⁹ Specifiek relevant voor Nederland is dat Aruba, Bonaire, Curaçao, Sint-Maarten, Sint Eustatius en Saba niet in de dataset zijn opgenomen. Omdat zij geen landen zijn in de definitie van de UNODC (Bonaire, Sint Eustatius en Saba), of omdat het niet in de gehele periode als land wordt gezien (Aruba, Curaçao en Sint-Maarten waren onderdeel van de Nederlandse Antillen en werden 10 oktober 2010 landen binnen het Koninkrijk der Nederland)

³⁰ Voor een aantal landen zijn geen data beschikbaar. Bij het ontbreken van observaties wordt per type misdaad de misdaad per capita van andere landen berekend. Hiervan wordt het gemiddelde genomen voor de regio waarin het land zonder observaties zich bevindt. Dit gemiddelde wordt vermenigvuldigd met het aantal inwoners voor de landen waarvoor de observaties van een bepaalde misdaad ontbreekt. Met andere woorden, de missende observatie wordt vervangen door een observatie die gebruikmaakt van de geografische nabijheid en een correctie voor het aantal inwoners. Er zijn na deze correctie nog een aantal missende observaties. Hiervoor interpoleren wij met het gemiddelde van de wereld in plaats van het gemiddelde van de landen in de regio.

voorbeeld: Er is ontbrekende data voor België in 2005 voor drugs misdaden. Dan nemen we het gemiddelde aantal drugs misdaden per capita in 2005 voor West-Europa. Wij vermenigvuldigen dit vervolgens met het aantal inwoners van België in 2005. De uitkomst wordt gebruikt als het aantal drugsmisdrijven in België voor 2005.

b. Gemiddelde winst per geregistreerd misdrijf (afhankelijk van pakkans en witwaspercentage)

Wij hebben 181 landen in de database. Australië is een relatief rijk land. Het is niet aannemelijk dat de witwasbehoefte per misdrijf gelijk is voor arme landen. Bijvoorbeeld, de winst per misdaad is lager in Mali dan in Australië. Daarom relateren wij de winst per misdaad aan het welvaartsniveau van een land (bbp per hoofd van de bevolking). Simpelweg, een hogere welvaart betekent een hogere winst per misdrijf, een lager welvaartsniveau betekent een lagere winst per misdrijf. Verder corrigeren wij net als in het geval Nederland met de ontwikkeling van de Australische welvaart, want Australië is rijker geworden sinds 1995.

c. Aparte schatting voor fraude

De UNODC-data bevat geen schattingen voor fraude, daarom moeten wij voor andere landen ook de fraude schatten. Wij gebruiken de Nederlandse ontwikkeling van het aandeel fraude voor andere landen in de wereld. Voor de andere landen nemen wij dus het Nederlandse aandeel fraude in het totale aantal misdaden in het betreffende jaar. Internationale trends laten ook een geleidelijke stijging van het aandeel fraude zien (zie kader over fraude), waardoor een stijging van het aandeel fraude voor andere landen niet onaannemelijk is. (zie 3.2.6. voor een verdere discussie over deze schatting)

Een vergelijkbare trend van het aandeel fraude betekent echter niet dat de schattingen van de witwasbehoefte voor verschillende landen zich hetzelfde ontwikkelen of ongeveer even hoog zijn. Door de verschillende winst per misdaad en het verschil in corruptie zijn de verhoudingen van de witwasbehoefte voor fraude en andere misdaden voor elk land verschillend. Corruptie nemen wij mee in onze schattingen, in lijn met de methode van Walker (1995). Hierbij wordt de witwasbehoefte bij fraude vermenigvuldigd met de index voor corruptie. De corruptiedata is afkomstig van de Wereld Bank en wij schalen de corruptiedata tussen 1 en 5. Corruptie is een continue schaal van 1 (minste corruptie) tot 5 (meeste corruptie). Meer corruptie leidt dus tot een hogere witwasbehoefte voor fraude in een land.

d. Witwasbehoefte in andere landen

Wij hebben nu het aantal geregistreerde misdaden en de witwasbehoefte per misdrijf voor alle landen. De binnenlandse witwasbehoefte per land wordt berekend door het aantal geregistreerde misdaden te nemen maal de witwasbehoefte per misdrijf. De witwasbehoefte per misdaad en het geregistreerde misdaden verschilt per land.

Tabel 3.5 Top 20 landen met witwasbehoefte per land in miljarden euro's in 2014

Rang	Land	Witwasbehoefte
1	Verenigde Staten	185.8
2	Duitsland	72.4
3	Verenigd Koninkrijk	50.3
4	Frankrijk	35.7
5	Australië	33.2
6	China	26.8
7	Canada	26.5
8	Italië	19.3
9	Zwitserland	18.3

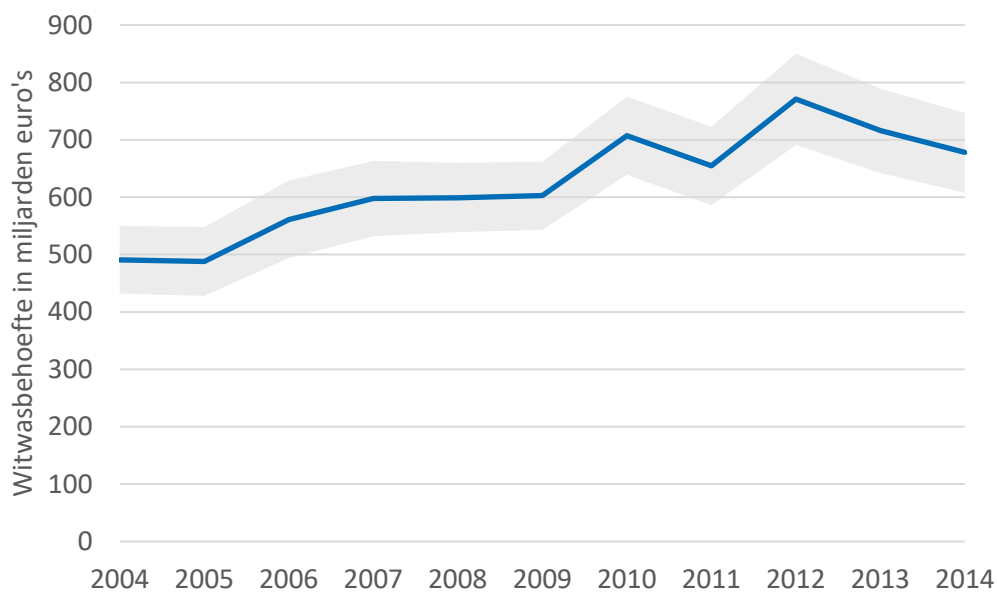
10	Zweden	18.2
11	Noorwegen	16.3
12	Rusland	14.1
13	Brazilië	13.9
14	Nederland	13.0
15	Japan	11.9
16	België	11.7
17	Spanje	7.9
18	Denemarken	7.2
19	Mexico	6.3
20	Israël	5.6
Totaal van alle landen		677.6

Dit zijn de schattingen voor 2014.

Bron: eigen berekeningen op basis van Walker (1995) en UNODC data

De Verenigde Staten heeft de grootste witwasbehoefte in de wereld met 186 miljard euro (tabel 3.5). Andere landen die een hoge witwasbehoefte hebben zijn onder andere Duitsland, Verenigd Koninkrijk en Frankrijk.

Figuur 3.7 De ontwikkeling van de totale wereldwijde witwasbehoefte voor de periode 2004-2014, x miljard euro

Bron: eigen berekeningen gebaseerd op Walker (1995), Wereld Bank en UNODC-data

We zien de afgelopen paar jaar een daling in het gegenereerde witwasgeld wereldwijd (nog meer als we dit meten als percentage van het bbp of als de bedragen gecorrigeerd worden voor inflatie) (figuur 3.7). De literatuur over de zogeheten crime drop is te omvangrijk om hier volledig op in te gaan. Farrel et al. (2014) geven in hun artikel 'Why the crime drop?' een overzicht van 17 verschillende verklaringen die in de literatuur genoemd worden voor de vrijwel wereldwijde trend van dalende misdaadcijfers. Ze noemen onder andere argumenten als sterke economische vooruitgang, strengere wapenwetten, meer celstraffen, betere politiestrategieën, meer politie, abortus (at-risk kinderen worden minder geboren), immigratie (immigranten plegen minder misdrijven), hoger consumentenvertrouwen (kopen van gestolen goederen wordt minder aantrekkelijk), minder vraag naar hard drugs, minder loodvergiftiging, vergrijzing, sterkere instituties, betere beveiliging, opkomst van het internet en het gebruik van mobiele telefoons. Er is

nog geen duidelijke consensus bereikt in de literatuur over de werkelijke oorzaak, of combinatie van oorzaken.

De totale binnenlandse witwasbehoefte geeft aan hoeveel geld er moet worden witgewassen door criminaliteit in een bepaald land. Echter, het is nog niet duidelijk waar het witwassen gaat plaatsvinden, daarvoor schatten wij het graviteitsmodel.

3.2.3 Graviteitsmodel om witwasstromen te schatten

a. Attractiviteitsindex

We hebben op basis van de voorgaande paragraaf schattingen van de witwasbehoefte in Nederland en in elk ander land in de wereld gemaakt. De vraag is dan in welk land dit geld witgewassen zal worden. We gebruiken hiervoor het graviteitsmodel en de bijbehorende attractiviteitsindex van Unger et al. (2006). De attractiviteitsindex geeft aan hoe aantrekkelijk bepaalde landen zijn voor witwassers. Een hogere score betekent een meer attractief klimaat voor witwassen.

Wij hebben data verzameld voor elf jaar en 181 landen. Om de attractiviteitsindex te schatten gebruiken wij ongeveer 16.000 land-jaar observaties. Deze data zijn verkregen van verschillende bronnen, zoals de Wereld Bank, Egmont Group, het IMF en SWIFT. Deze data is allemaal voor dit onderzoek verkregen.

Wij gebruiken in deze studie de formule uit Unger et al. (2006). Deze formule bouwt voort op de formule van Walker (1999), en doet een aantal toevoegingen. De Unger et al. (2006) formule heeft in deze studie onze voorkeur omdat deze formule ook informatie over financiële markten benut. Met andere woorden, er zijn meer relevante indicatoren opgenomen die de variatie bepalen. De formule uit Unger et al. (2006) is als volgt gespecificeerd:

$$\text{Attractiviteit} = (GDP_{pc}) \times (3 \times BS + GA + SWIFT + FD - 3 \times CF - CR - EG + 10) \quad (2)$$

Landen met een hoog bbp per hoofd van de bevolking hebben voor witwassers als voordeel dat zij hun transacties makkelijker kunnen verbergen. Verder hebben landen met hogere inkomens over het algemeen ook beter ontwikkelde financiële markten en hogere prijzen voor bijvoorbeeld vastgoed. Het belang van het bbp per hoofd van de bevolking is groot, want de berekening wordt vermenigvuldigd met deze indicator. Wij gebruiken net als Unger et al. (2006) *GDP per capita prorated*. Dit is het bbp per hoofd van de bevolking van een land gedeeld door het Nederlandse bbp per hoofd van de bevolking. Dit betekent dat voor Nederland de variabele *GDP_{pc}* gelijk aan 1 is. Voor landen met een lager bbp per hoofd van de bevolking dan Nederland is deze variabele kleiner dan 1 en voor landen met een hoger bbp per hoofd van de bevolking dan Nederland is deze variabele groter dan 1. Deze data is verkregen van het IMF.

Een overheid kan tolerant staan tegenover witwassen. Hierdoor zullen deze landen waarschijnlijk een groter aandeel van het witwasgeld aantrekken. De houding van de overheid (*GA*) is 0 als het land actief witwassen bestrijdt en 4 als haar houding tolerant is. Deze data is verkregen uit verschillende rapportages van het Financial Action Task Force (FATF). Als een land op de zwarte lijst van de FATF staat dan wordt een waarde van vier toegekend. Als een land weer van de zwarte lijst wordt gehaald, krijgt dit land na verwijdering een waarde van twee. Voor landen die nooit op de zwarte lijst hebben gestaan, geldt een waarde van nul (zoals ook in Unger et al. 2006).

Een aspect van tolerantie van de overheid is bijvoorbeeld wetgeving omtrent het bankgeheim. Bij een strikter bankgeheim voelt een witwasser zich veiliger omdat zijn gegevens niet zomaar gedeeld worden met andere landen. Deze indicator heeft een grote invloed, en wordt met drie vermenigvuldigd. Met andere woorden, de indicator heeft een weging van drie. We gebruiken een andere Bank Secrecy (*BS*) indicator ten opzichte van de studie van Unger et al. (2006). De Unger et al. (2006) studie gebruikte een categoriale variabele met waarden van 1, 2, 3 en 4. Deze studie gebruikt de Bank Secrecy Index van de Financial Secrecy Index van het Tax Justice Network. Hierdoor hebben we een continue variabele tussen 1 en 4. Vier is de jurisdictie met de hoogste score (het strikteste bankgeheim). Door een continue schaal te nemen zijn we in staat om een beter genuanceerd beeld te geven van de impact van een bankgeheim, en verbeteren we deze variabele ten opzichte van de eerdere Unger et al. (2006) studie waarbij deze data nog niet beschikbaar was.

Een grote en goed ontwikkelde financiële sector kan interessant zijn voor witwassers. Een grote financiële sector maakt witwastransacties makkelijker, en zorgt er mogelijk ook voor dat zij moeilijker te detecteren zijn. Financiële deposito's (*FD*) zijn bankdeposito's over het bruto binnenlands product. Deze data is verkregen van de Wereld Bank.

Het SWIFT-lidmaatschap (*SWIFT*) is een dummy variabele, 0 bij geen lidmaatschap en 1 bij lidmaatschap.³¹ Het lidmaatschap heeft een positief effect op de attractiviteit, omdat het internationale banktransacties makkelijker maakt.

Leden van de Egmont Group wisselen met elkaar informatie uit over witwassen/witwastransacties. Dit maakt landen die lid zijn van de Egmont Group minder aantrekkelijk voor witwassers. Het lidmaatschap van de Egmont Group (*EG*) is 0 bij geen lidmaatschap en 1 bij lidmaatschap. Deze data is verkregen uit verschillende jaarverslagen van de Egmont Group.

Conflicten en corruptie maken een land minder aantrekkelijk, want witwassers hebben angst dat zij mogelijk hun geld verliezen of hoge kosten maken (zie Chaikin en Sharman (2009) voor een overzicht van de theoretische verbanden tussen corruptie en witwassen). Conflict (*CF*) is een categoriale variabele, waarbij 0 geen conflict na 1989 is en 4 een huidige oorlog is. Corruptie (*CR*) is een continue variabele tussen 1 (lage corruptie) en 5 (hoge corruptie). Deze indicator is verkregen van de Wereld Bank, en geschaald tussen 1 en 5. De plus 10 is toegevoegd om ervoor te zorgen dat de attractiviteitsscore niet onder nul komt.

Tabel 3.6 Top-10 Unger attractiviteitindex.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg	Luxemburg
2	San Marino	Bermuda	Noorwegen	Noorwegen	Noorwegen	Noorwegen	Noorwegen	Noorwegen	Noorwegen	Zwitserland	Noorwegen
3	Bermuda	Noorwegen	Bermuda	Bermuda	San Marino	Bermuda	Zwitserland	Zwitserland	Zwitserland	Noorwegen	Zwitserland
4	Noorwegen	San Marino	San Marino	San Marino	Bermuda	Zwitserland	Bermuda	Qatar	Qatar	Qatar	Qatar
5	Zwitserland	Zwitserland	Zwitserland	IJsland	Qatar	San Marino	Qatar	Bermuda	Bermuda	Bermuda	Bermuda
6	Ierland	IJsland	Qatar	Zwitserland	Zwitserland	Qatar	San Marino	Australië	Australië	Australië	Australië
7	IJsland	Ierland	Ierland	Qatar	Nederland	Nederland	Nederland	San Marino	Zweden	België	België
8	Nederland	Qatar	IJsland	Ierland	Ierland	Ierland	Australië	Nederland	Nederland	Zweden	Nederland
9	Finland	Nederland	Nederland	Nederland	Finland	Finland	Finland	Zweden	België	Nederland	Zweden
10	Qatar	Finland	Finland	Finland	België	België	België	Finland	Canada	Canada	Canada

Bron: eigen berekeningen.

³¹ Wij zijn ons bewust dat inmiddels bijna alle landen op de wereld een SWIFT-lidmaatschap hebben. Voor de vergelijkbaarheid van deze studie met eerder studies, hebben wij besloten deze variabele voorlopig in de berekening op te nemen.

Wij berekenen de attractiviteitindex volgens de methodiek van Unger et al. (2006). In Tabel 3.6, wordt de top-10 van attractiefste landen weergegeven. Nederland blijkt een van de attractiefste landen te zijn om wit te wassen. Over de periode 2004-2014 staat Nederland constant in de top-10 van landen met de hoogste attractiviteitsscore. De ranking schommelt tussen plaats 7 en plaats 9 over de periode 2004-2014. Luxemburg is over de gehele periode het meest attractieve land voor witwassen. Zwitserland scoort ook structureel hoog. Dit is niet verwonderlijk gezien het bankgeheim van Zwitserland en Luxemburg dat in het jaar van de schatting (2014) bestond. Bermuda heeft ook een hoge attractiviteitsscore. Dit heeft waarschijnlijk te maken met haar rol als een van de meest prominente *offshore financial centres*.

Uit tabel 3.6 komen een aantal interessante bevindingen naar voren. We zien een grote daling van Ierland en IJsland. In 2007 stonden zij beide in de top-10, daarna verdween IJsland uit de top-10. Ierland volgde in 2010. Een mogelijke verklaring hiervoor is de financiële crisis, en de bankcrisis die beide landen extra heeft getroffen. De hoge score van Noorwegen is niet in lijn met de verdenkingen in de literatuur of de ervaringen vanuit de opsporing. In ons model scoort Noorwegen met name hoog door het hoge bbp per hoofd van de bevolking. In bijlage III schatten wij de attractiviteitsindex opnieuw, zonder het bbp per hoofd van de bevolking. Door deze alternatieve specificatie van de attractiviteitsindex wordt duidelijk dat de hoge attractiviteitsscore van Noorwegen wordt gedreven voor het hoge bbp per hoofd van de bevolking. Bij gebrek aan nieuwe inzichten volgen we de methodiek van Unger et al. (2006). Om de attractiviteitsindex te verbeteren zouden micro-economische empirische onderzoeksresultaten nodig zijn over wat criminelen interessante eigenschappen vinden voor landen waar ze willen witwassen. Helaas leverden de interviews in deel I van dit onderzoeksproject deze nieuwe inzichten niet op. Hiervoor zal dus toekomstig onderzoek nodig zijn.

De groeiende bevolking en welvaart in het Midden-Oosten, Afrika en Zuid Azië creëert ook meer vraag naar financiële dienstverlening. Verschillende oliestaten in het Midden-Oosten proberen sinds ongeveer 2004 gebruik te maken van deze ontwikkelingen door zich op te werpen als financieel centrum (Oxford Analytica, 2005). Het doel van deze investeringen is het diversifiëren van hun economieën om zodoende minder afhankelijk te worden van de (eindige) olie- en gasvoorraden (Gilchrist & Gamble, 2017). Een oliestaat lijkt ook een attractieve optie te zijn voor witwassen. Qatar komt namelijk binnen in de top-10 van de hoogste attractiviteitsindices in de periode 2004-2014. In 2014 staat Qatar zelfs op plaats vier.

Om een volledig beeld te geven presenteren wij hieronder de Unger et al. (2006) attractiviteitsindex voor het jaar 2014 in tabel 3.7. De meeste landen scoren buitengewoon laag, vooral ontwikkelingslanden. Een mogelijke verklaring is dat het 'veilig' witwassen van crimineel geld een rustige en stabiele economische omgeving vraagt. Landen met een stabiele economische omgeving hebben over het algemeen een hogere attractiviteitsscore.

Tabel 3.7 Unger attractiviteitsindex per land van hoog naar laag in 2014

Land	Score
Luxemburg	50,9
Noorwegen	36,7
Zwitserland	34,4
Qatar	34,1
Bermuda	31,5
Australië	26,9
België, Nederland, Zweden, Canada, Ierland	21-24

Singapore, Denemarken, Duitsland, San Marino, Hongkong, IJsland, Oostenrijk, Finland, Frankrijk, Nieuw-Zeeland	18-21
Groenland, Verenigde Arabische Emiraten, Brunei, Japan	15-18
Verenigde Staten, Italië, Andorra, Verenigd Koninkrijk	12-15
Koeweit, Zuid-Korea, Malta, Cyprus, Bahama's, Spanje, Saoedi-Arabië, Slovenië	9-12
Bahrein, Griekenland, Portugal, Oman, Tsjechië, Israël, Slowakije, Uruguay, Trinidad en Tobago, Litouwen	6-9
Saint Kitts en Nevis, Seychellen, Barbados, Hongarije, Chili, Maleisië, Polen, Letland, Brazilië, Kazachstan Antigua en Barbuda, Venezuela, Argentinië, Palau, Mauritius, Estland, Panama, Suriname, Gabon, Maldiven	3-6
Saint Lucia, Equatoriaal-Guinea, Wit-Rusland, Grenada	
Roemenië, Turkmenistan, Bulgarije, Mexico, Botswana, Cuba, Zuid-Afrika, Libanon, Saint Vincent en de Grenadines, Rusland, Colombia, Thailand, Dominica, Turkije, Namibië, Ecuador, Fiji, Azerbeidzjan, Costa Rica, Dominicaanse Republiek, Jamaica, China, Albanië, Peru, Tunesië, Macedonië, Jordanië, Mongolië, Guyana, Tonga, Armenië, Belize, Irak, Bosnië en Herzegovina, Iran, Kaapverdië, El Salvador, Marshalleilanden, Paraguay, Samoa, Micronesia, Vanuatu, Algerije, Georgië, Oekraïne, Swaziland, Angola, Bolivia, Guatemala, Congo-Brazzaville, Nigeria, Papoea-Nieuw-Guinea, Marokko, Honduras, Egypte, Sri Lanka, Salomonseilanden, Vietnam, Moldavië, Djibouti, Sao Tomé en Principe, Zambia, Oezbekistan, Indonesië, Nicaragua, Laos, Filipijnen, Ghana, Ivoorkust, Kenia, Kameroen, Mauritanië, Kirgizië, Lesotho, Jemen, India, Zimbabwe, Tanzania, Tsjaad, Benin, Bangladesh, Burkina Faso, Pakistan, Cambodja, Haïti, Mali, Tadzjikistan, Guinee, Senegal, Myanmar, Comoren, Ethiopië, Togo, Rwanda, Madagaskar, Mozambique, Sierra Leone, Gambia, Oeganda, Guinee-Bissau, Niger, Malawi, Nepal, Afghanistan, Centraal-Afrikaanse Republiek, Burundi, Liberia	0-3

Bron: eigen berekeningen.

In bijlage III wordt een uitgebreide sensitiviteitsanalyse gedaan van de attractiviteitsformule en de effecten hiervan op de witwasstromen. Hieruit concluderen wij dat de attractiviteitsindex in hoge mate wordt bepaald door het bbp per hoofd van de bevolking. Het weglaten van deze indicator leidt tot andere uitkomsten ten opzichte van het normale attractiviteitsindex. Echter, de attractiviteitsindex is slechts een tussenstap om de instroom naar Nederland en uitstroom uit Nederland vast te stellen. Uit verdere analyse blijkt dat de landen van waaruit witwasgeld naar Nederland komt in het aangepaste model exact gelijk zijn aan de landen van waaruit witwasgeld naar Nederland komt in het Unger et al. (2006) model. Er moet wel worden opgemerkt dat de omvang van de stromen verandert door de veranderingen in relatieve attractiviteit van landen. De uitstroomlanden die witwasgeld uit Nederland ontvangen laten grotere verschillen zien (zie bijlage III). Er staan slechts 12 dezelfde landen in de top-20 in 2014.

Wij gebruiken in onze verdere analyse het Unger et al. (2006) model. De sensitiviteit van onze uitkomsten is te vinden in bijlage III.

b. De graviteitsformule

Geld kan worden witgewassen in het land waar het is verdiend (met criminele activiteiten) of het kan naar een ander land worden gestuurd en daar worden witgewassen. Wij gebruiken de attractiviteitsindex en de culturele afstand tussen landen om de stromen van elk land in de wereld naar elk land in de wereld te schatten met de volgende formule (gebaseerd op Unger, 2006):

$$F_{i,j} = \frac{Attractiviteit_j}{Afstand_{i,j}} \times \frac{1}{\sum_{i=1}^n \left(\frac{Attractiviteit_j}{Afstand_{i,j}} \right)}$$

Met andere woorden, de fractie ($F_{i,j}$) van de witwasbehoefte die van land i naar land j gaat hangt af van de attractiviteit van j en de afstand tussen i en j. Hoe attractiever land j, hoe meer geld er

vanuit land i naartoe stroomt. Hoe groter de afstand tussen land i en land j , hoe minder geld er van land i naar land j stroomt. Door te delen door het totaal voor land i zijn alle fracties in procenten die samen optellen tot 100 procent. Wij berekenen de fracties voor alle 181 landen in de wereld, in totaal dus $181 \times 181 = 32,761$ fracties.³² We doen dit voor 11 jaar (2004-2014) en hebben zo iets meer dan 360 duizend fracties. Voor elk land kunnen we de fracties i naar j vermenigvuldigen met de eerder geschatte witwasbehoefte in elk jaar om te berekenen hoeveel euro er van dat land naar elk land j stroomt in elk jaar. Door dan vervolgens alle stromen die in elk land binnen komen op te tellen komen we op een schatting van hoeveel geld er in elk land wordt witgewassen in elk jaar. Om dubbeltellingen te voorkomen gaan wij alleen uit van de eerste stroom van land i naar land j . Dit betekent dat als we optellen hoeveel er in elk land wordt witgewassen, dit overeen zou moeten komen met de totale witwasbehoefte in de wereld. Elke euro wordt eenmaal witgewassen.

Een voorbeeld: Wij schatten de witwasbehoefte van de VS in 2014 op 186 miljard. De fractie die van de VS naar Nederland stroomt in 2014 is 1,28 procent (dit wordt berekend met de attractiviteit van Nederland en de afstand tussen de VS en Nederland in verhouding met alle andere landen in de wereld). Dit betekent dat in 2014 1,89 miljard van de VS naar Nederland stroomt. Deze berekening maken wij voor alle $(181 \times 181 =) 32,761$ landenrelaties.

De afstand is niet simpelweg de afstand in kilometers, maar een zogeheten culturele afstand.³³ Hoewel Walker (1995) in zijn model enkel uitgaat van de fysieke afstand, stellen wij dat het niet enkel het aantal kilometers is dat bepaald of landen dicht bij elkaar staan. Wij berekenen de culturele afstand als volgt, in lijn met Unger et al. (2006):

Culturele afstand i,j = Zelfde voertaal i,j + handelsrelatie i,j + koloniaal verleden i,j + fysieke afstand i,j

Hierbij krijgt 'zelfde voertaal' de waarde 0 als beide landen dezelfde taal spreken en dus dicht bij elkaar staan en 1 als dit niet het geval is. We maken hierbij gebruik van de internationaal gerespecteerde CEPII-database.

Handelsrelatie was in Unger et al. (2006) nog een dummy variabele. Dat wil zeggen dat toen slechts gekeken werd of landen wel (= waarde 0) of geen (= waarde 1) belangrijke handelspartner zijn. We kunnen deze variabele sterk verbeteren door te analyseren in welke mate twee landen handeldrijven. Wij gebruiken hiervoor de Comtrade database van de VN met bilaterale handelsdata, zowel importen als exporten. Wij tellen de import en export op om een indicatie van het belang van de handelsrelatie te krijgen. Om onze nieuwe variabele vergelijkbaar te houden met Unger et al. (2006), normaliseren wij alle waarden weer tussen 0 en 1. Dat wil zeggen dat als Duitsland de grootste handelspartner is van Nederland, dan krijgt deze relatie de waarde 0 (dit land staat dan immers dicht bij Nederland). Hoe minder handel tussen landen, hoe hoger de waarde, waarbij landen die helemaal geen handeldrijven een waarde 1 krijgen (die staan immers ver van elkaar af).

Koloniaal verleden gaat erom of een land een huidige of voormalige kolonie van het andere land is, of op een vergelijkbare manier aan dat land gerelateerd is. Als dit het geval is neemt deze variabele de waarde 0 aan, want in dat geval is er minder afstand tussen de landen. Ook deze data komt uit de CEPII-database.

³² Een speciale berekening moet gemaakt worden voor hoeveel geld er in het land zelf wordt witgewassen. In andere woorden, om te bepalen hoe aantrekkelijk het land is voor haar eigen criminelen. Het lastige hierbij is namelijk dat de afstand tot het land zelf per definitie onbepaald is. Wij volgen hier Unger et al. (2006) en nemen aan dat de afstand van een land tot zichzelf gelijk is aan 0,1.

³³ Wij onderzoeken de mogelijkheid dat handelsrelaties en de fysieke afstand mogelijk hetzelfde meten aangezien landen met een kleine onderlinge afstand mogelijk een sterkere handelsrelatie hebben. Uit onze correlatieanalyse blijkt dat de correlatie tussen deze indicatoren laag is. Voor 2014 vinden wij een correlatie van 0.0534. Dit is erg laag dus de handelsrelatie en fysieke afstand meten weldegeelijk twee verschillende aspecten van de culturele afstand.

Fysieke afstand was in Unger et al. (2006) nog gemeten door de wereld op te delen in 7 zones (Noord-Amerika, Zuid-Amerika, Europa, Afrika, Midden-Oosten, Azië en Zuidoost-Azië) en dan met een afstand matrix de afstanden tussen die regio's een waarde tussen 1 en 7 te geven. Dit was een zeer groffe maatstaf, omdat er toen geen betere data voorhanden was. Wij verbeteren hier de variabele aanzienlijk met afstandsdata van land tot land van het Franse onderzoeksinstituut CEPIL. Wij meten in kilometers de afstand hemelsbreed tussen de hoofdsteden van alle landen. Voor de consistentie met het eerder onderzoek herschalen wij deze afstanden weer van 1 tot 7, waarbij 1 de kortste afstand tussen twee hoofdsteden is en 7 de grootste afstand tussen twee hoofdsteden. In de volgende 3 paragrafen bespreken we de resultaten van het graviteitsmodel: hoeveel witwasgeld er naar Nederland stroomt (c), hoeveel witwasgeld er Nederland uitstroomt (d) en hoeveel geld er in Nederland blijft (e).

c. Schatting hoeveel witwasgeld naar Nederland stroomt

Wij vinden een substantiële instroom van witwasgeld naar Nederland. Wij schatten dat er in 2014 meer dan 9 miljard euro witwasgeld naar Nederland komt om witgewassen te worden.³⁴

Tabel 3.8 Schatting witwasgeld dat naar Nederland stroomt, 2004 en 2014, x miljoen euro

	2004			2014		
Land van herkomst	Omvang instroom	procent van totale instroom	Land van herkomst	Omvang instroom	procent van totale instroom	
1 VS	1.889	26 procent	VS	2.217	24 procent	
2 Duitsland	860	12 procent	Duitsland	969	11 procent	
3 VK	727	10 procent	VK	804	9 procent	
4 Frankrijk	408	6 procent	China	531	6 procent	
5 Italië	250	3 procent	Frankrijk	497	5 procent	
6 Canada	221	3 procent	Rusland	313	3 procent	
7 België	181	3 procent	Italië	289	3 procent	
8 India	170	2 procent	Canada	266	3 procent	
9 Zweden	162	2 procent	Brazilië	236	3 procent	
10 Australië	157	2 procent	Zweden	227	2 procent	
11 Mexico	152	2 procent	Australië	208	2 procent	
12 Japan	152	2 procent	België	196	2 procent	
13 China	149	2 procent	Zwitserland	178	2 procent	
14 Zwitserland	149	2 procent	Noorwegen	154	2 procent	
15 Spanje	134	2 procent	Spanje	136	1 procent	
16 Noorwegen	121	2 procent	Japan	130	1 procent	
17 Rusland	117	2 procent	Mexico	115	1 procent	
18 Oostenrijk	91	1 procent	Polen	105	1 procent	
19 Brazilië	82	1 procent	Denemarken	95	1 procent	
20 Denemarken	76	1 procent	Israël	94	1 procent	
Totaal voor alle 181 landen	7.153	100 procent	Totaal voor alle 181 landen	9.122	100 procent	

Bron: eigen berekeningen met Walker (1995). Alle tussenliggende jaren zijn ook berekend, maar zijn omwille van de lay-out hier niet weer gegeven.³⁵

³⁴ Witwasgeld dat in Nederland wordt gegenereerd en in Nederland blijft om witgewassen te worden zien wij niet als instroom (het geld hoeft het land immers nooit te verlaten) en is dan ook niet in deze cijfers opgenomen.

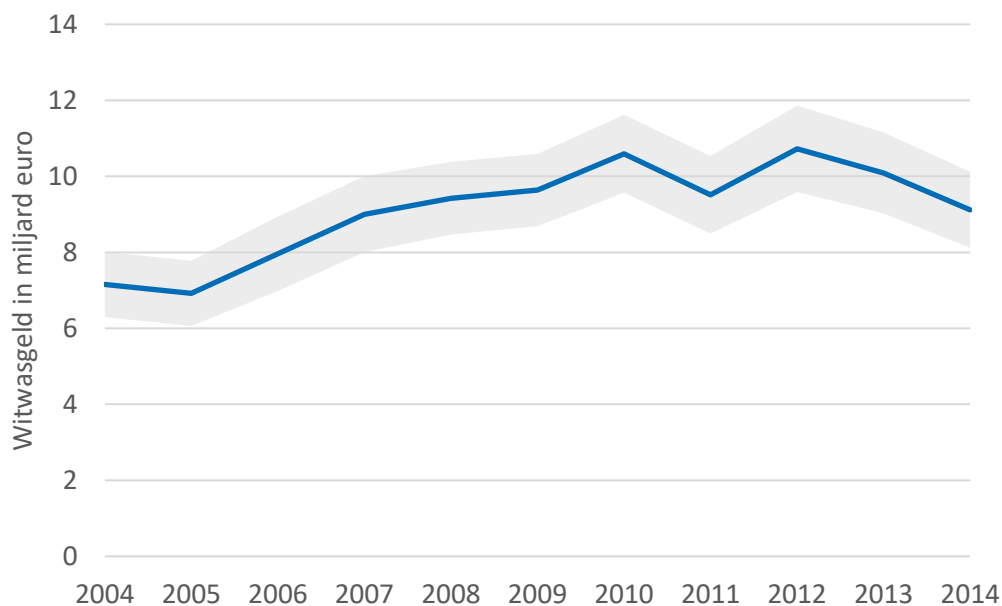
³⁵ De opvallende daling van India heeft te maken met een gebrek aan data.

Tabel 3.8 laat zien dat de Verenigde Staten hoofdleverancier is van witwasgeld naar Nederland. Volgens onze schattingen komt ongeveer een kwart van het witwasgeld dat Nederland instroomt uit de VS. De VS stuurt meer dan twee keer zoveel witwasgeld naar Nederland als de nummer 2, Duitsland. We zien het duidelijke patroon dat de instroom van witwasgeld voornamelijk komt uit ofwel de zeer grote landen (in termen van witwasbehoefte: VS, Canada, China) ofwel de landen die dicht bij ons staan (Duitsland, VK, Frankrijk België). China, Rusland en Brazilië zijn duidelijk opgekomen in de periode 2004-2014.

Uit onze analyse blijkt dat het opkomen en dalen van bepaalde landen in termen van het witwasgeld dat naar Nederland gestuurd wordt voornamelijk komt door de ontwikkelingen van de witwasbehoefte van dat land. Zo is bijvoorbeeld de Chinese economie in de periode 2004-2014 sterk gegroeid, waardoor de witwasbehoefte in China sterk meestijgt. We zien China daardoor stijgen van plek 13 in 2004 naar plek 4 in 2014. De attractiviteit van Nederland voor andere landen is redelijk constant over de periode 2004-2014. Zo'n stijging als die van China is dan ook toe te schrijven aan de binnenlandse ontwikkeling in China en niet aan Nederland of de relatie tussen China en Nederland.

In de periode 2004-2014 is de totale instroom van witwasgeld naar Nederland met bijna 2 miljard toegenomen (van 7,2 miljard in 2004 naar 9,1 miljard in 2014). Let wel op dat dit een toename is in de absolute hoeveelheid (in euro), waardoor een deel van deze toename simpelweg kan worden toegeschreven aan de inflatie over die 11 jaar. Als we dit berekenen in percentage van het bbp van Nederland zien we dat de instroom bijna constant is: van 1,37 procent van het Nederlandse bbp in 2004 naar 1,38 procent in 2014. Deze orde van grootte komt redelijk overeen met de schattingen van de grootte van de schaduw economie in de Nederlandse nationale rekeningen.

Figuur 3.8   **Ontwikkeling witwasgeld dat naar Nederland stroomt, 2004-2014, x miljard euro**

Bron: eigen berekeningen gebaseerd op Walker (1995), Wereld Bank en UNODC-data

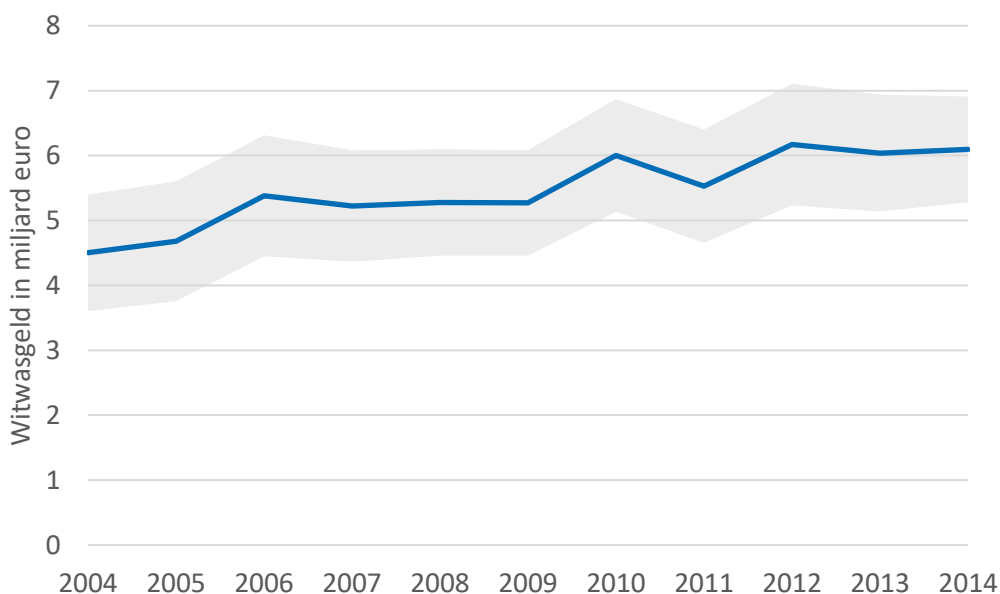
De groei in het aantal witwaseuro's dat Nederland instroomt is niet een volledig constante ontwikkeling geweest (zie figuur 3.8) en onze schattingen suggereren zelfs dat we in de periode 2012-2014 een lichte daling zien. Deze daling komt niet doordat Nederland minder aantrekkelijk is geworden voor witwassen, maar omdat de totale hoeveelheid geld dat met misdaad is verdiend in de wereld en de daarmee samenhangende witwasbehoefte is afgenomen in de periode 2012-2014. Wij verwijzen hiermee naar de discussie over de crime drop, zoals die is beschreven in 3.2.2.d.

d. Schatting hoeveel witwasgeld Nederland uit stroomt

Volgens onze schattingen stroomt er meer witwasgeld Nederland in dan dat er uit stroomt. Wij schatten dat 6,1 miljard euro in 2014 Nederland uitstroomt om ergens anders witgewassen te worden. Dit is bijna anderhalf miljard meer dan in 2004.

Figuur 3.9   **Ontwikkeling witwasgeld dat Nederland uit stroomt, 2004-2014, x miljard euro**

Bron: eigen berekeningen gebaseerd op Walker (1995), Wereld Bank en UNODC-data

De toename van meer dan 30 procent (van 4,5 miljard in 2004 naar 6,1 miljard in 2014) is voor groot deel te verklaren door de inflatie. In ons schattingsmodel nemen we aan dat als het bbp van een land stijgt, dat dan ook de opbrengsten uit criminaliteit stijgen. Hier is het idee dat als economische groei en de inflatie ertoe leiden dat de prijzen in de legale economie stijgen, dat ditzelfde gebeurd met de prijzen van de illegale markten, waardoor bijvoorbeeld drugsopbrengsten overeenkomstig stijgen. In 2004 stroomde 44 procent van het in Nederland gegenereerde witwasgeld (de witwasbehoefte) naar het buitenland, in 2014 gaat het om 47 procent. We gaan hier dieper op in als we de tegenhanger van deze getallen – het percentage witwasgeld dat in Nederland blijft – bespreken in de volgende paragraaf.

Tabel 3.9   **Schatting witwasgeld dat Nederland uit stroomt, 2004-2014, x miljoen euro**

	Bestemming	2004		Bestemming	2014	
		Omvang uitstroom	procent van totale uitstroom		Omvang uitstroom	procent van totale uitstroom
1	Luxemburg	299	7 procent	Luxemburg	385	6 procent
2	San Marino	190	4 procent	Noorwegen	266	4 procent
3	België	184	4 procent	Zwitserland	254	4 procent
4	Zwitserland	174	4 procent	België	244	4 procent
5	Noorwegen	174	4 procent	Qatar	193	3 procent
6	Ierland	148	3 procent	Bermuda	169	3 procent
7	Bermuda	139	3 procent	Zweden	159	3 procent
8	Frankrijk	132	3 procent	Ierland	157	3 procent
9	IJsland	127	3 procent	Duitsland	156	3 procent
10	Finland	126	3 procent	Denemarken	154	3 procent
11	Zweden	125	3 procent	San Marino	145	2 procent

12	Duitsland	125	3 procent	Frankrijk	140	2 procent
13	Denemarken	116	3 procent	Oostenrijk	139	2 procent
14	Oostenrijk	106	2 procent	IJsland	135	2 procent
15	Andorra	104	2 procent	Finland	131	2 procent
16	Qatar	101	2 procent	Canada	117	2 procent
17	VK	87	2 procent	Groenland	109	2 procent
18	Italië	87	2 procent	Italië	102	2 procent
19	VAE	82	2 procent	Andorra	98	2 procent
20	Canada	77	2 procent	VK	97	2 procent
Totaal voor alle 181 landen		4.503	100 procent	Totaal voor alle 181 landen	6.095	100 procent

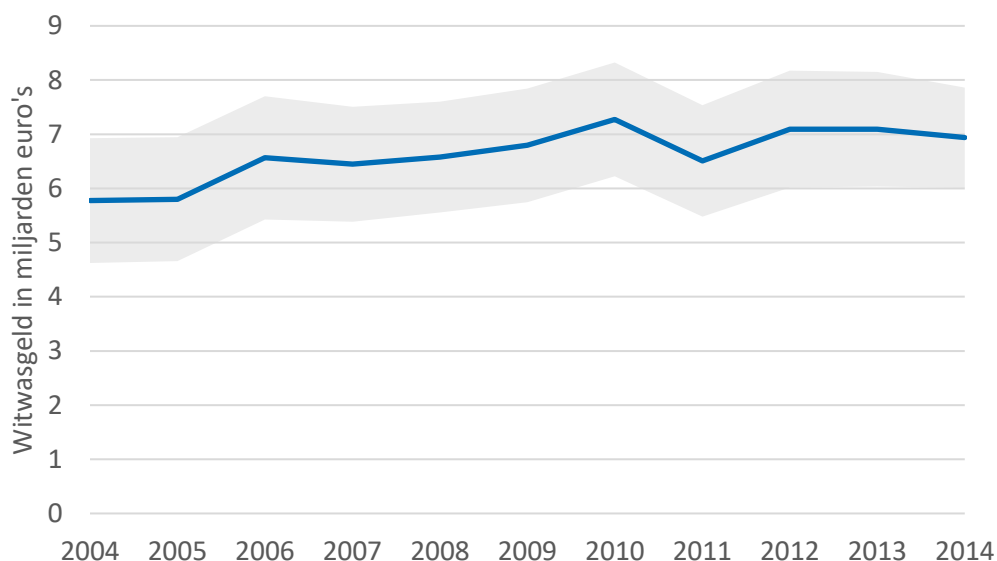
Bron: eigen berekeningen met Walker (1995). Alle tussenliggende jaren zijn ook berekend, maar zijn omwille van de lay-out hier niet weer gegeven.

Luxemburg staat fier aan kop in onze attractiviteitsindex, zie tabel 3.7. Aangezien Luxemburg ook nog eens dicht bij Nederland ligt, is het niet verwonderlijk dat het de meest populaire bestemming is voor witwasgeld dat in Nederland is gegenereerd. Ook andere goed ontwikkelde economieën in Europa vinden we terug in de top 20 (België, Zwitserland, Noorwegen, Ierland, Frankrijk, etc.). Een uitzondering is Bermuda dat structureel in de top 10 staat van bestemmingen van Nederlands witwasgeld. Bermuda staat bekend als een belastingparadijs en is een prominent aanbieder van offshore diensten (Bermuda staat op de A-lijst van offshore landen (van Koningsveld, 2016)). Deze offshore diensten zijn ook voor witwassers uitermate interessant (zie bv. van Koningsveld, 2016). Qatar is in de periode 2004-2014 een stuk populairder geworden als witwasbestemming voor Nederlandse criminelen. Een aantal Golfstaten heeft actief beleid gevoerd om een financiële hub te worden. De grotere belangstelling voor Qatar als witwasbestemming hangt samen met de toegenomen score bij de attractiviteitsindex.

e. Schatting hoeveel witwasgeld er in Nederland blijft

Als Nederland relatief aantrekkelijk is voor buitenlandse criminelen, dan ligt het in de lijn der verwachting dat Nederland ook interessant is voor Nederlandse criminelen. Onze berekeningen laten zien dat van de 13 miljard witwasgeld dat in Nederland gegenereerd is in 2014, 53 procent in Nederland blijft, oftewel 6,9 miljard euro. Dit percentage is redelijk stabiel in de periode 2004-2014.

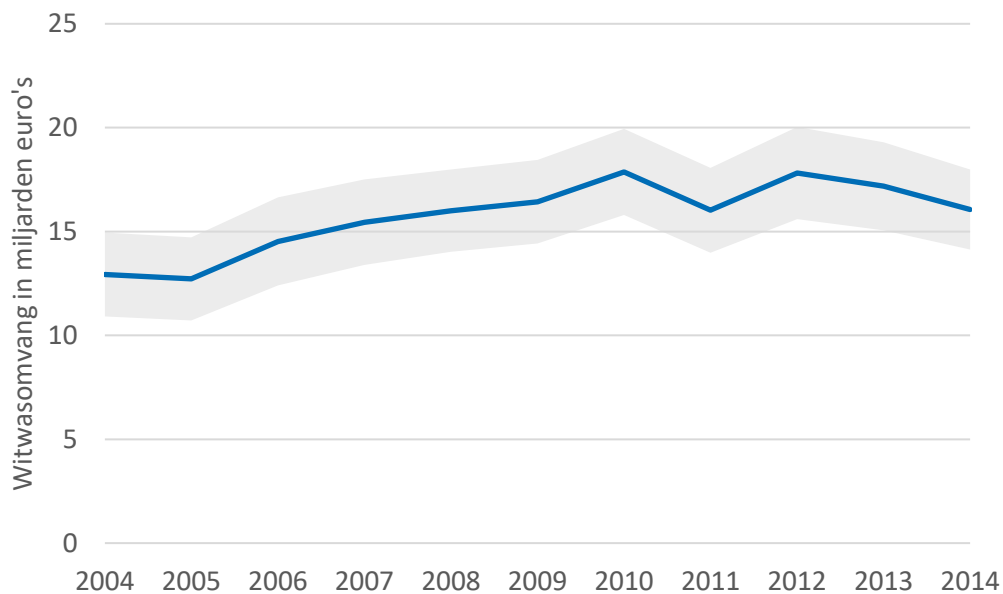
Figuur 3.10   **Ontwikkeling van de hoeveelheid in Nederland gegenereerd witwasgeld dat in Nederland blijft in de periode 2004-2014, x miljard euro**

3.2.4 Schattingen voor witwassen in Nederland

Wij schatten voor Nederland dat de omvang van het witwassen tussen de 13 en 16 miljard euro ligt. Het witwassen bestaat uit de binnenlandse witwasbehoefte (geld dat in Nederland witgewassen wordt) en de instroom uit andere landen. Onze schattingen komen redelijk overeen met de eerdere schattingen in Unger et al. (2006).

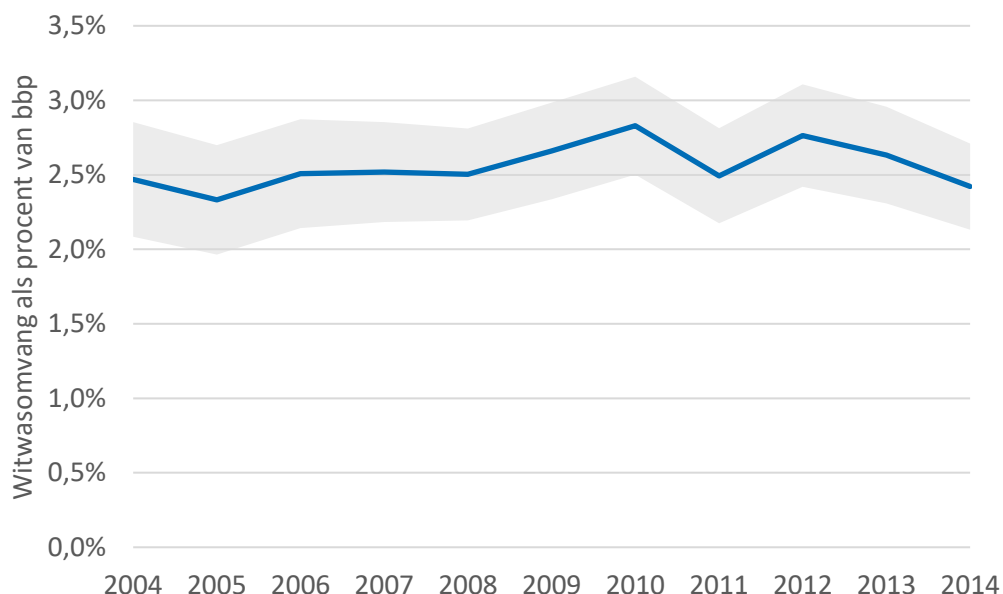
Figuur 3.11 Witwassen in Nederland in de periode 2004-2014, x miljard euro

Bron: eigen berekeningen gebaseerd op Walker (1995), Wereld Bank en UNODC-data

Wanneer wij de ontwikkelingen van het witwassen in Nederland relateren aan het bbp dan zien wij een redelijk stabiel beeld. Het gemiddelde ligt ongeveer op 2,5 procent van het bbp. De bovenkant van de bandbreedte ligt iets boven de 3 procent van het bbp, waar de ondergrens van de bandbreedte net onder de 2 procent van het bbp ligt.

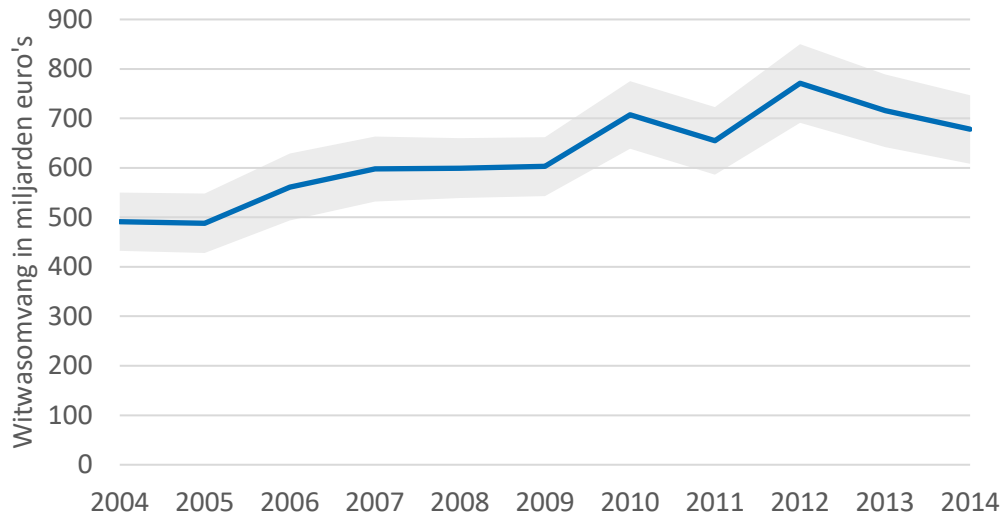
Figuur 3.12 Witwassen in Nederland als percentage van het bbp

3.2.5 Witwassen in de wereld

Wij vinden voor witwassen in de wereld een gemiddelde van tussen 500 miljard en 800 miljard euro over de periode van 2004 tot en met 2014. In 2014 schatten wij de omvang van witwassen in de wereld op 677 miljard (zie ook tabel 3.5).

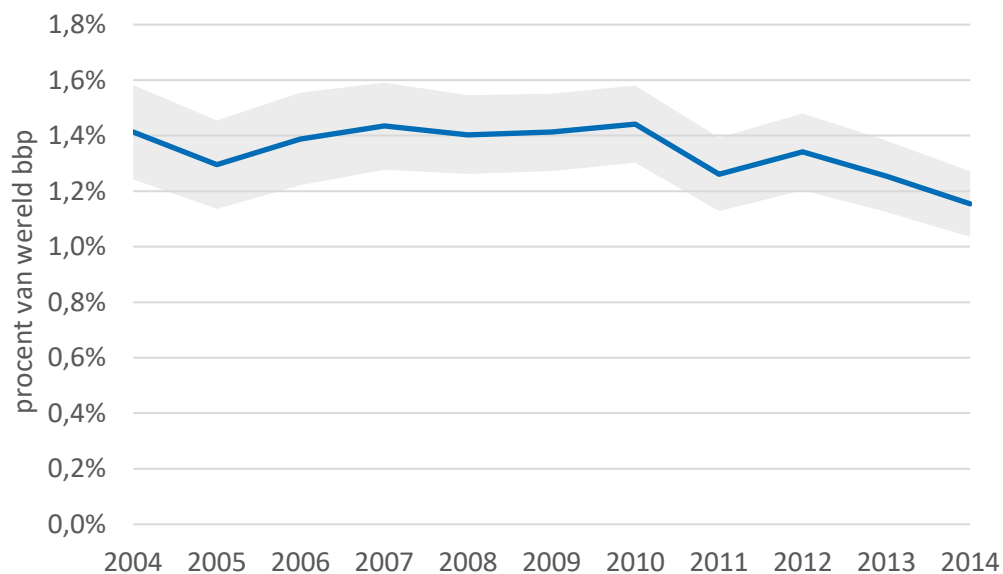
Figuur 3.13 Witwassen in de wereld in miljarden euro's

Bron: eigen berekeningen gebaseerd op Walker (1995), Wereld Bank en UNODC-data

Wij relateren onze schattingen ook aan het wereld bbp, om een beeld te krijgen van het belang van witwassen ten opzichte van de economie. Wij vinden schattingen tussen ongeveer de 1,2 procent en 1,4 procent van het wereld bbp. Deze schattingen zijn redelijk stabiel met een lichte daling tussen 2004 en 2014.

Figuur 3.14 Witwassen in de wereld in percentage van het wereld bbp

Bron: eigen berekeningen gebaseerd op Walker (1995), Wereld Bank en UNODC-data

3.2.6 Overzicht van aannames en beperkingen

Ons schattingsmodel is gebaseerd op een aantal aannames die hier nader worden besproken.

Deze studie gebruikt data over het aantal geregistreerde misdrijven in elk land van het UNODC. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen verschillende typen misdaden, zoals inbraak, diefstal en druggerelateerde criminaliteit. Voor een aantal landen zijn deze data niet beschikbaar voor een of meerdere misdaden voor een of meerdere jaren. Wij vullen deze missende observaties door het regionaal gemiddelde aantal misdrijven per hoofd van de bevolking te gebruiken. Dit gemiddelde vermenigvuldigen wij met de totale bevolking van het land om zo het aantal geregistreerde misdaden in een land te schatten. Het is belangrijk op te merken dat een schatting van missende observaties per definitie minder exact is dan een directe observatie. Desondanks prefereren wij het vervangen van missende observaties in dit geval omdat wij hierdoor alle landen in onze analyse kunnen meenemen (in totaal 181 landen).

Wij hopen dat er in de toekomst wereldwijde consistente fraudedata beschikbaar komt om mee te nemen in onze analyse. Tot die tijd zullen wij het aantal fraudegevallen in elk land moeten schatten om toch alle landen mee te kunnen nemen in onze analyse en het Walker-model te kunnen gebruiken. Als uitgangspunt gebruiken wij het aandeel fraudegevallen in het totale aantal misdaden in Nederland. Wij veronderstellen daarbij dat corruptie hand-in-hand gaat met fraude in een land. (zoals Walker (1995) dat ook doet) Daarom nemen wij de 'relatieve corruptie' $\left(\frac{\text{corruptie}_i}{\text{corruptie}_{NL}}\right)$ mee in onze berekening: het corruptie niveau in land i gedeeld door het corruptie niveau in Nederland. Om de fraudeomvang in elk land te schatten wordt de relatieve corruptie vermenigvuldigd met het aantal fraudegevallen dat is berekend door het (Nederlandse) aandeel fraude te vermenigvuldigen met het totale aantal misdaden in elk land.

De winst per geregistreerde misdaad nemen wij uit Walker (1995). Hier liggen een aantal assumpties aan ten grondslag. Allereerst maakt Walker een inschatting van de opbrengst per misdaad. Zijn inschattingen hierover zijn gebaseerd op een panel van experts. Ten tweede, wordt er een schatting gedaan om vast te stellen welk deel van deze opbrengst witgewassen moet worden. Deze schattingen zijn tevens gebaseerd op een panel van experts. Door punt een en twee samen te nemen krijg je het geld dat na een misdaad witgewassen moet worden. Ten derde schatten deze experts de pakkans in om te kunnen bepalen hoe de verhouding tussen het aantal geregistreerde misdaden en het werkelijke misdaadniveau ligt. De witwasbehoefte per misdaad en de pakkans worden samengenomen om de winst per geregistreerde misdaad te schatten (een pakkans van 10% betekent dat de misdaadopbrengsten per geregistreerd misdrijf met tien moet worden vermenigvuldigd). Onze studie baseert de winst per misdaad dus op de drie onderliggende schattingen van Walker (1995) en zijn bevroegde experts. Hierin hebben wij niet meer inzicht dan dat Walker hierover heeft gepubliceerd. Alternatieve schattingen of data zijn helaas niet beschikbaar, waardoor deze schattingen niet gestaafd kunnen worden. Wij hebben de winst per geregistreerde misdaad van Walker (1995) aangepast aan het huidige welvaartsniveau. De ontwikkeling van het Australische bbp per hoofd is hierbij meegenomen. Onze assumptie is dat de winst per misdaad toeneemt als het bbp per hoofd van de bevolking toeneemt. Het idee is dat bijvoorbeeld een inbraak meer oplevert als de bevolking in een land rijker is. Ook verwachten we dat prijzen op de criminele markten (zoals drugsprizen) meestijgen met de prijzen in de legale economie. Naast de ontwikkeling van de Australische welvaart, passen wij de welvaart op landbasis aan. Deze studie vermenigvuldigt de winst per misdaad met het relatieve welvaartsniveau $\left(\frac{\text{bbp per hoofd}_i}{\text{bbp per hoofd}_{AU}}\right)$. Hiermee wordt er gecorrigeerd voor verschillen in welvaartsniveau t.o.v. Australië. Armere landen hebben hierdoor een lagere winst per misdaad dan rijkere landen in onze specificatie van het model.

De schattingen van Walker (1995) zijn gebaseerd op gemiddelde winsten per geregistreerde misdaad. Over het algemeen wordt aangenomen dat de inkomensverdeling van criminelen (zeer) scheef verdeeld is. Wij illustreren in het kader in paragraaf 3.2.1.b dat bij verschillende inkomensverdelingen de gemiddelde winst per misdaad gelijk kan blijven en dat een scheve inkomensverdeling de schattingen dus niet per se hoeft te beïnvloeden. Wij hebben geen data voor alle landen van de wereld over de criminele inkomstenverdeling en nemen daarom de gemiddelde winst per misdaad van Walker (1995) als uitgangspunt.

Om de attractiviteit per land voor witwassers vast te stellen maken wij gebruik van de Unger et al. (2006) attractiviteitsindex. Deze formule kent gewichten toe aan verschillende indicatoren die de attractiviteit van een land voor witwassers beïnvloeden: het bbp per hoofd van de bevolking, Bank Secrecy, houding van de overheid t.o.v. witwassen, SWIFT-lidmaatschap, financiële deposito's, lidmaatschap Egmont Group, conflicten en corruptie. Door een constante toe te voegen is het model zodanig geconstrueerd dat het enkel positieve waarden genereert; negatieve witwasstromen kunnen immers per definitie niet bestaan (de hoogte van de constante wordt dus bepaald door de laagste – meest negatieve – attractiviteit zonder correctie). Deze studie schaalt de indicatoren op dezelfde manier als in het originele Unger (2006) model om de uitkomsten onderling vergelijkbaar te maken. Er zijn verschillende robuustheidsanalyses uitgevoerd, waaronder in deze studie (bijlage III) om de gevoeligheid van het model vast te stellen (bijvoorbeeld m.b.t. de gewichten en het meenemen van bepaalde indicatoren). Het model blijkt gevoelig voor met name de hoogte van het bbp per hoofd van de bevolking. Hoewel de invloed van het bbp per hoofd van de bevolking op de attractiviteitsindex aanzienlijk is, is het effect op de witwasstromen relatief beperkt. Verder stelt Ferwerda et al. (2013) dat het model vooral witwassen via de financiële systeem lijkt te schatten en dat andere vormen van witwassen, zij noemen expliciet trade-based money laundering, een substitutiegoed hiervoor kunnen zijn.

Onderdeel van het Unger (2006) model is de berekening van de culturele afstand. Deze indicatoren (zelfde taal spreken, handelsrelatie, koloniaal verleden en fysieke afstand) hebben allemaal dezelfde weging gekregen in de formule. De inclusie is mede bepaald door aspecten die in economische-geografische literatuur naar voren kwamen. Walker (1995) gebruikt enkel fysieke afstand. Wij vinden de andere aspecten belangrijk om mee te nemen. De interviews gaven wel nieuwe inzichten dat mogelijk ook de migrantenpopulatie een rol speelt voor culturele afstand. Helaas zijn de interviews pas uitgevoerd aan het einde van de onderzoeksperiode van dit project (door allerlei redenen, zie deel I), waardoor we het effect hiervan niet hebben kunnen testen. Toekomstig onderzoek wordt aangeraden om te testen of het toevoegen van migrantenpopulatie de schattingen verbeterd.

Er wordt in ons schattingsmodel (Unger et al. (2006) op dit moment geen onderscheid gemaakt tussen verschillende vormen van criminaliteit en hun geprefereerde witwaslocatie. Het is mogelijk dat fraudeurs een andere locatie prefereren dan drugcriminelen. Het apart schatten van deze witwasstromen, met name voor fraude en drugs, leidt mogelijk tot nieuwe inzichten en de inclusie van andere/nieuwe indicatoren. Het zou goed zijn om dit in verder onderzoek mee te nemen.

4 De effecten van witwassen

In de literatuur is er veel geschreven over de mogelijke effecten van witwassen. Wij presenteren hier een overzicht van deze effecten. Verder duiden wij het belang van de mogelijke effecten van witwassen.

4.1 Achtergrond literatuurstudie

Ongeveer 10 jaar geleden hebben Unger et al. (2006) een eerste literatuurstudie gedaan naar de effecten van witwassen en daarbij 25 verschillende effecten onderscheiden. Deze studie wordt tegenwoordig nog steeds internationaal als uitgangspunt genomen (zie bijvoorbeeld de FATF Guidance voor National Money Laundering and Terrorist Financing Risk Assessment, 2013, p.26). Wij actualiseren deze literatuurstudie en willen daarbij niet alleen de effecten benoemen, maar ook analyseren in hoeverre de verschillende bronnen vermelden of het gaat om een positief of negatief effect, en waarom, voor die effecten waarbij dit ambivalent is. Ook maken we nu onderscheid in effecten op de reële economie, op het financiële stelsel, op de samenleving en op de beleidsvoering en politiek. Vervolgens zal een poging worden gedaan te bepalen welke effecten voor de Nederlandse economie het meest relevant zijn.

Figuur 4.5 Effecten van witwassen

Box 1. Examples of Consequences of Money Laundering	
<ul style="list-style-type: none"> • Losses to the victims and gains to the perpetrator • Distortion of consumption • Distortion of investment and savings • Artificial increase in prices • Unfair competition • Changes in imports and exports • Effects growth rates • Effects on output, income and employment • Lower public sector revenues • Threatens privatisation • Changes demand for money, FX-rates and interest rates • Increases in FX-rate and Interest rate volatility • Greater availability of credit	<ul style="list-style-type: none"> • Higher capital in-flows • Changes in foreign direct investment • Risks for financial sector solvency and liquidity • Profits for the financial sector • Financial sector reputation • Illegal business contaminates legal • Distorts economic statistics • Corruption and bribery • Increases crime • Undermines political institutions • Undermines foreign policy goals • Increases terrorism
<p><i>Source:</i> Unger <i>et al.</i> (2006). The original source refers to <i>effects</i> – however, the term <i>consequences</i> as used in this table is consistent with the approach taken in this guidance.</p>	

Bron: Overzicht van Unger et al. 2006 zoals opgenomen in FATF Guidance 2013

We hebben een literatuuronderzoek gedaan in de volledige academisch en semi-academische literatuur naar de termen “witwassen” en “money laundering”. We hebben gezocht in publicaties van het IMF, de OECD en de FATF. Daarnaast hebben we gezocht d.m.v. Google Scholar, in de Econlit database en de Nederlandse Centrale Catalogus. Tezamen hebben we 24 effecten van witwassen gevonden die in de literatuur worden besproken. Veel van deze effecten zijn slechts speculatie over wat gevolgen van witwassen zouden kunnen zijn en worden in beperkte mate onderbouwd door empirisch bewijs. In de literatuur wordt vaak naar elkaar verwezen of naar schattingen waarbij geen bron wordt vermeld.

Witwassen kan effecten hebben in de reële economie. Hierbij moet gedacht worden aan effecten op productie, consumptie, bedrijfsactiviteiten, prijzen, spaargedrag, werkgelegenheid en groei. Het kan ook effect hebben op de financiële sector, zoals bijvoorbeeld veranderingen in de (volatiliteit van) geldvraag, rentestanden, wisselkoersen en inflatie en effecten op financiële instellingen. De overheid kan ook consequenties ondervinden van witwassen door veranderde belastingopbrengsten, minder betrouwbare economische statistieken, mogelijke corruptie en omkoping en de ondermijning van politieke instituties. De samenleving als geheel kan gevolgen ondervinden in de vorm van een toename van de criminaliteit, een grotere inkomstenongelijkheid en een toename van terrorisme.

4.2 Reële economie

4.2.1 *Effecten op consumptie en sparen*

Zodra geld is 'overgedragen' van slachtoffer naar dader zal de dader dit geld mogelijk anders besteden dan dat het slachtoffer dat had gedaan indien deze het geld zelf nog in bezit zou hebben. Criminelen geven hun geld mogelijk anders uit dan gewone burgers, wat het bestedingsgedrag kan veranderen. Daarnaast omvat het witwassen zelf aankopen van vastgoed, sieraden, kunst en andere luxeproducten, zaken die het mogelijk maken om grote hoeveelheden illegaal verkregen geld te verhullen zonder aandacht te trekken (Kuhlmann, Merkel, Dittman, Zitturi & Griesbacher, 2016). Slachtoffers daarentegen zouden waarschijnlijk hun geld hebben uitgegeven aan alledaagse spullen. Deze veranderingen veroorzaken een multiplier-effect, omdat slachtoffers a) minder te besteden hebben en daders meer en b) daders een ander bestedingspatroon hebben dan de slachtoffers.

4.2.2 *Verstoringen van investeringen*

Het effect van witwassen op investeringen is gerelateerd aan het effect op het bestedingsgedrag zoals hierboven beschreven. De belangrijkste factor bij het maken van investeringskeuzes door witwassers is het zo laag mogelijk houden van het risico om opgemerkt te worden, en niet het maken van een zo hoog rendement op hun investeringen. Ze kiezen niet voor het hoogste rendement, maar voor een investering die het zo makkelijk mogelijk maakt om het vuile geld door te sluizen. Hierdoor stroomt geld van landen met goed economisch beleid en hoge rendementen naar landen met slecht economisch beleid, lage rendementen, maar ook een lagere pakkans. Het graviteitsmodel gebruikt in deze studie gaat echter uit van een hogere attractiviteit bij een hoger bbp per hoofd van de bevolking. Kapitaal wordt hierdoor op een minder efficiënte wijze geïnvesteerd dan in een wereld zonder witwassen (Quirk, 1997).

De vraag is dan in welke sectoren witwassers hun geld beleggen. Volgens Kleemans, Brienen, en Bunt (2002) investeren criminelen vooral in sectoren waar zij bekend mee zijn, zoals cafés, restaurants, prostitutie, auto's en de transportsector. Daarnaast investeren zij vooral in het land waar zij ook hun criminele activiteiten uitvoeren.

De vastgoedsector is in Nederland (en andere landen) bijzonder aantrekkelijk voor witwassers om een aantal verschillende redenen. Het is een grote, ondoorzichtige markt waar veel wit geld doorheen gaat, panden moeilijk zijn te waarderen, veel wordt gespeculeerd en grote waardeveranderingen voorkomen (Unger & Ferwerda, 2011). Deze eigenschappen maken het voor criminelen makkelijker om grote sommen geld te investeren zonder in beeld te komen bij politie en justitie.

4.2.3 Kunstmatige stijging van relatieve prijzen

Zoals eerder besproken investeren witwassers hun vermogen om de illegale herkomst ervan te verhullen. Daarom zijn zij bereid om meer te betalen voor bepaalde activa dan dat deze werkelijk waard zijn. Daarnaast kopen zij onaantrekkelijke vastgoedobjecten en bedrijven enkel om hun aandeel in een bepaalde markt uit te breiden en hun greep op een economie te vergroten.³⁶ Dit kan leiden tot een kunstmatige stijging van de prijzen van deze activa. Vastgoed is een bekende activa waar criminelen hun vermogen stallen, omdat zij veel meer dan de werkelijke waarde kunnen betalen om hun zwarte geld te verbergen. Dit veroorzaakt prijsstijgingen en kan resulteren in oneerlijke concurrentie.

Andere recente voorbeelden zijn de Bitcoin en andere cryptovaluta. Het anonieme karakter van deze valuta maakt ze uitermate geschikt voor criminelen om transacties mee te doen en hun vermogen te stallen. De vraag is dan ook of de recente koerse explosie van deze valuta ook deels wordt gedreven door witwasactiviteiten (Bryans, 2014).

4.2.4 Oneerlijke concurrentie

Het bezit van crimineel verkregen geld is belastend voor de dader, omdat het een bewijs is van zijn criminele activiteiten. De crimineel zal dus proberen om zijn vermogen om te zetten in activa (bijv. vastgoed, bedrijven) die minder verdacht zijn en de schijn van legitieme welvaart geven. Doordat witwassers grote hoeveelheden geld hebben om investeringen te doen kunnen zij legitieme kopers van deze activa overbieden. Dit maakt ze onbereikbaar voor de eerlijke koper (Walker, 1995).

Een andere vorm van oneerlijke concurrentie van witwassers tegenover normale ondernemers is dat witwassers hun criminele geld kunnen gebruiken om hun legitieme bedrijven te financieren. Dit geeft hen een concurrentievoordeel, omdat de normale ondernemer moeilijker aan financiering kan komen dan de witwasser (Keh, 1996). Deze stelling wordt onderbouwd door een onderzoek van Arlacchi (1986) naar het concurrentiebeperkende gedrag van de maffia in Italië. Hij vond dat de grote sommen illegaal verkregen geld inderdaad naar de legale activiteiten van de maffia worden doorgesluisd en daarmee de niet-maffia bedrijven uit de markt concurreren.

4.2.5 Veranderingen in import en export

Witwassen kan ook effecten hebben op de import en export van landen. Witwassers consumeren vaak (geïmporteerde) luxeproducten om zo veel mogelijk contante aankopen te kunnen doen. Dit verandert de betalingsbalans tussen landen. Dit soort import levert weinig economische activiteit op in het land waar de witwasser consumeert en kan binnenlandse prijzen en de winstgevendheid van binnenlandse bedrijven onder druk zetten.

Daarnaast heeft witwassen ook een effect op de prijzen van import en export. Een methode om geld wit te wassen is *Trade-Based Money Laundering*. Hierbij worden prijzen of hoeveelheden in de internationale handel tussen twee bedrijven hoger of lager voorgedaan dan ze zijn om zo een zijinstroom van crimineel verkregen geld te verbergen (Zdanowicz, 2009). Als deze witwasmethode veel wordt gebruikt dan kan dat de prijzen van import en export kunstmatig veranderen. De goede Nederlandse logistieke verbindingen met de rest van de wereld maakt Nederland bijzonder interessant om bestaande bedrijfs- en handelsnetwerken te gebruiken voor witwasactiviteiten. De witwasactiviteiten vermengen zich dan met de legale import en export bedrijvigheid en blijven zo onopgemerkt.

³⁶ Recent onderzoek in Nederland van Kruisbergen et al. (2014) concludeert dat voor Nederlandse criminelen nabijheid de belangrijkste factor is bij criminele investeringen.

4.2.6 *Veranderingen van output, inkomen en werkgelegenheid*

Witwassen vermindert ook de economische productie en werkgelegenheid doordat financiële middelen, zoals hierboven besproken, in plaats van naar sectoren met veel toegevoegde productiviteit (bijv. kleding, schoenen, diensten) naar sectoren gaan die weinig tot geen productiviteit en werkgelegenheid opleveren (bijv. vastgoed, sierraden, kunst). Onderzoek gedaan door Walker (1995) met behulp van een input-output model van de Australische economie suggereert dat geld dat wordt geïnvesteerd in vastgoed en dus niet in sectoren met een hogere productiviteit resulteert in een groot verlies van economische productie, inkomen, netto import en werkgelegenheid. Dit model is echter alleen toepasbaar op een gesloten economie en niet op een kleine open economie zoals Nederland.

De relevantie van dit onderzoek voor Nederland is mogelijk beperkt, omdat Nederland vooral te maken heeft met buitenlands crimineel geld dat door Nederland stroomt en deels hier geïnvesteerd wordt. Dit heeft waarschijnlijk een stimulerend effect op de financiële dienstensector en creëert werk voor advocaten en financiële experts. Dit zijn zeer goed betaalde banen. De Nederlandse economie en werkgelegenheid profiteert waarschijnlijk dus van witwasactiviteiten.

4.2.7 *Meer of minder reële economische groei*

Witwassen kan een significant negatief effect hebben op economische groeipercentages. Bij witwassen wordt geld van degelijke naar risicovolle investeringen overgebracht³⁷, en misdaad en corruptie worden gefaciliteerd, wat een negatief effect heeft op economische groei (Detotto & Otranto, 2010). Als een bedrijf of onderneming niet meer interessant is voor de witwasser (of de crimineel wordt opgepakt) wordt deze vaak gewoon verlaten, waardoor de sector in kan storten en de economie schade wordt toegebracht. Bovendien heeft witwassen een schadelijk effect op financiële instellingen die cruciaal zijn voor het goed functioneren van de economie (Tanzi, 1997). Dit wordt ondersteund door onderzoek van Quirk (1997) in achttien ontwikkelde landen over de periode 1983-1990 dat uitwees dat een afname van groeipercentages van de economie verband houdt met een toename van witwasactiviteiten.

Aan de andere kant kan witwassen ook een positief effect hebben op de economische groei in een land als het witwassen en de achterliggende misdaad niet in hetzelfde land plaatsvinden. Het land waarin wordt witgewassen heeft dan wel de voordelen voor de financiële dienstverlening, maar niet de kosten van de misdaad. Ferwerda en Bosma 2005 concludeerden in Unger & Siegel (2006): "Het is niet het witwassen zelf dat economische groei remt, maar het is de criminaliteit die er mee samen gaat die dat doet."³⁸

4.2.8 *Besmetting van bedrijfsleven en beroepsgroepen*

De verwevenheid van onderwereld en bovenwereld kan toenemen als gevolg van witwassen. De sectoren die het meest gevoelig zijn voor infiltratie door de georganiseerde misdaad zijn de transportsector, havens, auto-industrie, gokautomaten, horeca en sectoren die in andere landen door de georganiseerde misdaad worden gecontroleerd, zoals afvalverwerking, textielindustrie, verzekeringen, etc. (Fijnaut, Bruinsma & Bunt, 1998). Vooral bedrijven in de transportsector die vaak gebruik maken van de luchthaven Schiphol en de haven van Rotterdam worden regelmatig gebruikt om drugs mee te smokkelen.

³⁷ Het onderzoek van Kleemans et al. (2014) laat zien dat Nederlandse criminelen over het algemeen niet per se risicovolle investeringen doen, maar eerder kiezen voor investeringen waarbij nabijheid de belangrijkste factor is.

³⁸ Tegenwoordig wordt de schaduweconomie meegenomen bij het berekenen van het BBP. Dit kan van invloed zijn op toekomstige empirische toetsing van dit effect.

Witwassen kan ook de advocatuur aantasten, aangezien witwassers advocaten nodig hebben om te kunnen witwassen. Advocaten en notarissen kunnen bijvoorbeeld op de volgende manieren helpen bij het witwassen (zie Nelen & Lankhorst, 2003):

Het opzetten van complexe structuren van rechtspersonen

- Kopen en verkopen van vastgoed
- Uitvoeren van financiële transacties
- Financieel en belastingadvies geven
- Aandragen van witwassende cliënten bij financiële instellingen
- Contant geld ontvangen namens de cliënt en de cliënt van contant geld voorzien
- Criminelen helpen bij het witwassen vanuit de gevangenis

4.2.9 *Veranderingen in directe buitenlandse investeringen*

De reputatie van een land en het daarmee samenhangende vertrouwen van buitenlandse investeerders kan onder druk komen te staan als de financiële en commerciële sector gerelateerd wordt aan criminelen en crimineel handelen. Als een land op internationale zwarte lijsten van bijvoorbeeld de FATF en OECD voorkomt heeft dat ernstige nadelige gevolgen voor de buitenlandse investeringen in het land en vaak blijkt het (dreigen met) plaatsing op zo'n lijst dan ook een effectief pressiemiddel om het anti-witwasbeleid te verbeteren (Sharman, 2009).

Anderzijds hebben landen met lakse regelgeving of een status als belastingparadijs een aantrekkelijk effect op crimineel geld waar het land van kan profiteren als dit geld in het land wordt geïnvesteerd. Rawlings en Unger (2008) refereerden hierbij naar het "Seychellen effect": de Seychellen namen in 1996 wetgeving aan om doelbewust crimineel geld aan te trekken om de lokale economie te stimuleren.

4.3 Financiële sector

4.3.1 *Veranderingen geldvraag, rentestanden en wisselkoersen*

Witwassen kan een effect hebben op de geldvraag. Quirk (1997) heeft een inschatting gemaakt van dit effect. Om dat er geen data beschikbaar was over de omvang van het witwassen zelf werd er gebruikt gemaakt van de totale criminaliteitscijfers. Quirk kwam tot de conclusie dat een 10 procent toename in criminaliteit leidt tot een afname van de geldvraag van 6 procent. Of deze relatie ook in Nederland opgaat is lastig te onderzoeken aangezien de geldvraag in Europa sinds de euro is ingevoerd niet meer per land te bepalen is.

Onder economen is er een discussie gaande of nationale rentestanden volledig worden bepaald door internationale factoren, vanwege de toegenomen mobiliteit van kapitaal en de integratie van kapitaalmarkten, of dat nationale factoren zoals publieke schulden en verwachtingen daarover nog steeds van belang zijn. Chinn en Frankel (2005) geven een overzicht van dit debat. Door de toegenomen internationale mobiliteit van kapitaal en integratie van kapitaalmarkten is de relatie tussen nationale factoren en nationale rentestanden minder duidelijk geworden.

Als geldstromen tussen landen in het kader van witwassen en criminaliteit erg groot zijn kan dat een effect hebben op de wisselkoersen. Binnen Nederland en de eurozone zal dit effect echter gering zijn aangezien de euro een van de meest verhandelde valuta ter wereld is en er voldoende legitieme handel in euro's is om dit effect tegen te gaan.

4.3.2 *Verhoogde volatiliteit van rentestanden en wisselkoersen*

Onverwachte in- en uitstroom van crimineel geld als gevolg van witwassen kan de volatiliteit van rentestanden en wisselkoersen verhogen (Tanzi, 1996). Een grote instroom van geld kan leiden tot een waardestijging van de lokale munt en een toename van de monetaire basis, wat vervolgens een remmend effect heeft op de export en de import juist stimuleert (Tanzi, 1996). Rentestanden kunnen worden beïnvloed, omdat witwassers hun geld vooral investeren waar ze niet worden opgemerkt en niet waar ze goedkoop kunnen lenen of de rendementsperspectieven het gunstigst zijn. Deze effecten zullen echter zeer gering zijn als de criminele geldstromen maar een klein gedeelte van de totale geldstromen vertegenwoordigen.

4.3.3 *Hogere inflatie door grotere kapitaalstromen*

Witwassers sluizen geld naar financiële instellingen en landen waar zij het geld het makkelijkst kwijt kunnen zonder dat dit vragen over het geld oproept. Dit kan leiden tot kapitaalvlucht van landen met goed economisch beleid en hoge rendementen naar landen met minder efficiënt economisch beleid lagere rendementen (Tanzi, 1996). Deze kapitaalstromen kunnen het geldaanbod vergroten, het tegenovergestelde van wat het IMF adviseert aan landen met een hoge inflatie. Het is denkbaar dat een grote instroom van harde valuta als gevolg van witwassen in dergelijke gevallen een positief effect heeft op de werkgelegenheid, aangezien de externe reserves van het land in kwestie toenemen, de buitenlandse schuld afneemt en de effecten van bezuinigingsbeleid worden verzacht. Het anti-inflatiebeleid is dan echter minder effectief (Keh, 1996).

Een ander probleem dat ontstaat als gevolg van grote kapitaalstromen van crimineel geld is dat deze stromen volledig buiten de controle van de overheid vallen. Een gevolg hiervan is dat bestedingsgedrag niet alleen afhankelijk wordt van het geldaanbod in een land, maar ook van de beschikbaarheid van informele kredieten van witwassers. De geldvraag in het financiële systeem heeft op zijn beurt alleen maar betrekking op een deel van de totale economische activiteit en rentestanden worden een slechtere indicatie van de geldvraag (Keh, 1996).

4.3.4 *Grotere beschikbaarheid van krediet*

Wanneer de hoeveelheid crimineel geld toeneemt kan dit de beschikbaarheid van krediet vergroten, ook voor legitieme bedrijven. Als geld wordt witgewassen via banken hebben deze meer deposito's wat hen de mogelijkheid geeft om meer krediet te verlenen. Als dit op grote schaal gebeurt in een gesloten economie kan dat effect hebben op rentestanden, maar in een kleine open economie zoals Nederland worden rentestanden vooral bepaald door de internationale kapitaalmarkten en is dit effect dus verwaarloosbaar.

4.3.5 *Risico's solvabiliteit en liquiditeit*

Wanneer witwassen op grote schaal voorkomt kan er een risico voor de financiële sector ontstaan. Het investeringsgedrag van witwassers is moeilijker te voorspellen dan dat van normale investeerders. Financiële instellingen en banken kunnen daardoor verkeerde inschattingen maken van de benodigde hoeveelheid reserves die zij aan moeten houden om aan hun verplichtingen te kunnen voldoen (Alldridge, 2001). In extreme gevallen kan dit leiden tot het instorten van de betreffende bank. Gegeven de onderlinge verbondenheid van financiële instellingen, die tijdens de laatste financiële crisis nogmaals duidelijk werd, kan dit het gehele financiële systeem in gevaar brengen. Alldridge (2001) wijst er wel op dat niet duidelijk is of dergelijke problemen zich ook daadwerkelijk hebben voorgedaan.

4.3.6 *Winsten van financiële instellingen*

Het effect van witwassen op de financiële sector kan ook positief zijn als financiële instellingen witwassers als welkome klanten zien. Zolang witwassers hun anonimiteit gegarandeerd zien, zullen zij niet erg kritisch zijn over de rendementen die zij behalen. In andere woorden zullen zij tevreden zijn met lagere of zelfs negatieve rendementen wat het voor de financiële sector makkelijker maakt om aan de kapitaaleisen te voldoen, omdat zij minder risicovolle investeringen hoeven te doen om voldoende rendement te maken (Alldridge, 2001).

4.3.7 *Reputatie*

Een ander punt van zorg is het effect van witwassen op de reputatie van de financiële sector. Witwassen heeft twee negatieve effecten op de ontwikkeling van de financiële sector. Ten eerste worden de financiële instellingen zelf aangetast, aangezien er een direct verband is tussen witwassen en frauduleus gedrag van werknemers. Ten tweede is het vertrouwen van klanten in financiële instellingen essentieel voor de groei van die instellingen en witwassen kan dit vertrouwen schaden (Bartlett, 2002).

Als eenmaal bekend wordt dat een financiële instelling betrokken is bij witwasactiviteiten zal zij het vertrouwen van haar klanten verliezen (Bartlett, 2002). Omdat burgers en bedrijven bang zijn voor het risico van fraude en corruptie bij instellingen die betrokken zijn bij witwassen zullen zij die instellingen proberen te vermijden en hun zaken elders onder te brengen. Dit effect beperkt zich niet tot individuele financiële instellingen. Als meerdere instellingen in een land bekend staan als betrokken bij witwassen kan dit de reputatie van het gehele financiële systeem in dat land verpesten. Een voorbeeld hiervan dat door Rawlings en Unger (2008) wordt aangehaald is de Seychellen, die in 1996 een wet aan namen die iedereen die ten minste 10 miljoen dollar in het land investeerde vrijstelde van vervolging, ongeacht de criminele herkomst van het geld. Het resultaat was echter dat de buitenlandse investeringen afnamen, omdat legitieme investeerders het vertrouwen in het land verloren.

4.4 *Beleidsvoering en politiek*

4.4.1 *Hogere of lagere belastingopbrengsten*

Witwassen kan een positief of negatief effect hebben op de belastingopbrengsten van de overheid. Dat er geld wordt witgewassen betekent ook dat er inkomsten zijn waar geen belasting over is betaald (Alldridge, 2001). Witwassen vermindert dus de belastingopbrengsten. Tegelijkertijd zijn er kosten verbonden aan het bestrijden van witwassen, die uit belastingopbrengsten betaald moeten worden. Eerlijke belastingbetalers betalen daarmee voor de bestrijding van witwassen.

Anderzijds kan witwassen de belastingopbrengsten van de overheid ook verhogen. Criminelen willen hun geld graag "wit" hebben en een manier om dat te doen is door belasting te betalen over hun criminele inkomen. Met het opgeven van fictieve winsten aan de belastingdienst en het betalen van de verschuldigde belasting over deze inkomsten wordt crimineel geld witgewassen. Dit leidt dus juist tot hogere belastingopbrengsten.

Nederland is een van de landen met de laagste vennootschapsbelasting ter wereld en maakt zich daardoor erg populair bij multinationals om hun winsten hier onder te brengen. Internationaal wordt Nederland dan ook vaak aangeduid als belastingparadijs (Groot & Eikelenboom, 2017). SEO (2013) schat dat de totale geldstromen door Nederland in het schaduwbankwezen in 2010 € 153 miljard bedroeg en dat dit de Nederlandse economie in totaal € 3 tot € 3,4 miljard oplevert. Het vermoeden bestaat dat middels deze instellingen ook crimineel geld wordt witgewassen. Het lijkt er

dus op dat Nederland geen belastinginkomsten misloopt als gevolg van witwassen, maar er juist geld aan verdient.

4.4.2 *Verstoringen van economische statistieken*

Witwasactiviteiten kunnen fouten in economische statistieken veroorzaken, wat vervolgens kan leiden tot verkeerd economisch beleid (Tanzi, 1997). Hiervoor zijn twee oorzaken aan te wijzen. Ten eerste maken, zoals al eerder gezegd, witwassers andere overwegingen dan gewone burgers en bedrijven bij het maken van hun investeringskeuzes (Alldridge, 2001). Als gevolg hiervan zijn de geldstromen van witwassers vaak moeilijk te verklaren vanuit het economische perspectief (die gebaseerd is op winstmaximalisatie). Door deze onverwachte en economisch tegenstrijdige investeringen kunnen de berekeningen van de economische statistieken worden verstoord. Als gevolg heeft de overheid een slechter zicht op de economie, wat kan leiden tot verkeerde beleidsbesluiten.

Ten tweede kan witwassen economische statistieken verstoren, omdat het moeilijk is om de omvang en de effecten van het fenomeen op de economie precies te bepalen (Quirk, 1997b). Er bestaan wel schattingen van de mate van verstoring van economische data door criminaliteit, zoals te hoge werkloosheidscijfers. Dergelijke schattingen over het effect van specifiek witwassen bestaan echter nog niet.

4.4.3 *Corruptie en omkoping*

Corruptie en omkoping in het kader van witwassen komen niet alleen voor in financiële instellingen, maar ook in andere sectoren. Zoals al eerder beschreven kunnen ook advocaten en notarissen betrokken zijn bij witwasactiviteiten. Deze beroepsgroepen kunnen vatbaar zijn voor corruptie als witwassers proberen hun invloed op een bepaalde markt uit te breiden.

Volgens de *Corruption Perception Index* van Transparency International van 2016 is Nederland één van de minst corrupte landen ter wereld, met een 8ste plaats op de ranglijst. De laatste jaren zijn er wel enkele zaken in het nieuws geweest over corrupte politieagenten en douaniers die drugscriminelen hielpen, maar over het geheel genomen lijkt het er dus niet op dat corruptie en omkoping een groot probleem zijn in Nederland.

4.4.4 *Ondermijnt de posities van politieke instituties*

Als witwassers een deel van de economie onder controle krijgen kunnen zij proberen ook hun politieke invloed te vergroten om ervoor te zorgen dat de politiek geen strengere anti-witwasmaatregelen instelt. Witwassers kunnen hun politieke invloed uitbreiden door corruptie, omkoping en zelfs het vervalsen van verkiezingen, wat de kern van het democratische proces aantast.

In Nederland zijn er geen maffia-achtige bendes actief zoals we die kennen in Italië en de Verenigde Staten. Criminelen hebben nog geen complete sectoren, regio's of politieke instituties overgenomen en zij doen zich niet voor als "alternatieve overheden". In toenemende mate zijn er echter zorgen over de activiteiten van zogenaemde *outlaw motor gangs* als de Hells Angels en Satudarah en of deze bendes kunnen infiltreren in het lokale bestuur om hun invloed te vergroten (Toon, 2017).

4.4.5 *Kapitaalvlucht ondermijnt buitenlandse beleidsdoelen*

Witwassen heeft een groot effect op buitenlandse beleidsdoelen en ondermijnt de internationale ontwikkelingshulp. Als de Nederlandse overheid geld uitgeeft aan ontwikkelingshulp maar een deel van dat geld vervolgens weer terugstroomt naar Nederland in de vorm van witwassen, ondermijnt dat de effectiviteit van het Nederlandse buitenlandse beleid.

4.5 Samenleving

4.5.1 *Vergroot inkomensongelijkheid*

Verschillende van de eerdergenoemde effecten kunnen leiden tot een grotere inkomensongelijkheid. Ander bestedingsgedrag van criminelen, veranderingen van import en export en corruptie kunnen ertoe leiden dat de inkomensongelijkheid toeneemt. Een ander potentieel effect van witwassen op inkomensongelijkheid is dat criminelen door witwassen snel rijker kunnen worden en een groot vermogen kunnen verzamelen. Op dit vermogen kunnen zij rendement maken en aangezien de inkomsten uit vermogen vaak hoger zijn dan de inkomsten uit arbeid leidt dit tot een grote ongelijkheid in de verdeling van welvaart.

4.5.2 *Toename van criminaliteit*

Witwassen heeft een versterkend effect op criminaliteit, omdat het criminaliteit de moeite waard maakt. Het witwassen maakt het voor criminelen mogelijk om van hun illegaal verkregen geld gebruik te maken en moedigt zo meer criminele activiteiten aan (Quirk, 1997). Bovendien stimuleert witwassen criminaliteit doordat het criminelen de legitieme middelen geeft om hun legitieme activiteiten te subsidiëren, spreiden en uit te breiden (Levi, 2002). Het is belangrijk om hierbij het verschil te maken tussen het land waar het geld wordt witgewassen en het land waar de onderliggende criminele activiteit plaatsvindt. Landen die lakse regelgeving hebben of een belastingparadijs zijn om zo doelbewust crimineel geld aan te trekken plukken wel de vruchten van het witwassen, maar dragen niet de kosten van de criminaliteit.

4.5.3 *Terrorismedinanciering*

Witwassen en terrorismedinanciering zijn op twee manieren met elkaar verbonden. Ten eerste kan witgewassen geld gebruikt worden om terrorisme te financieren. Terroristische organisaties zijn voor hun financiering afhankelijk van verschillende bronnen zoals drugssmokkel, steun van soevereine staten, diefstal, donaties van (rijke) personen, donaties van goede doelen die een denkmantel zijn voor terroristische organisaties maar ook legale bedrijfsactiviteiten (Freeman, 2011). Zij ontvangen dus niet alleen noodzakelijkerwijs crimineel verkregen geld. Maar als terroristische organisaties zich financieren met bijvoorbeeld drugshandel zullen zij dit geld eerst witwassen om zowel de bron als het doel van het geld te verhullen.

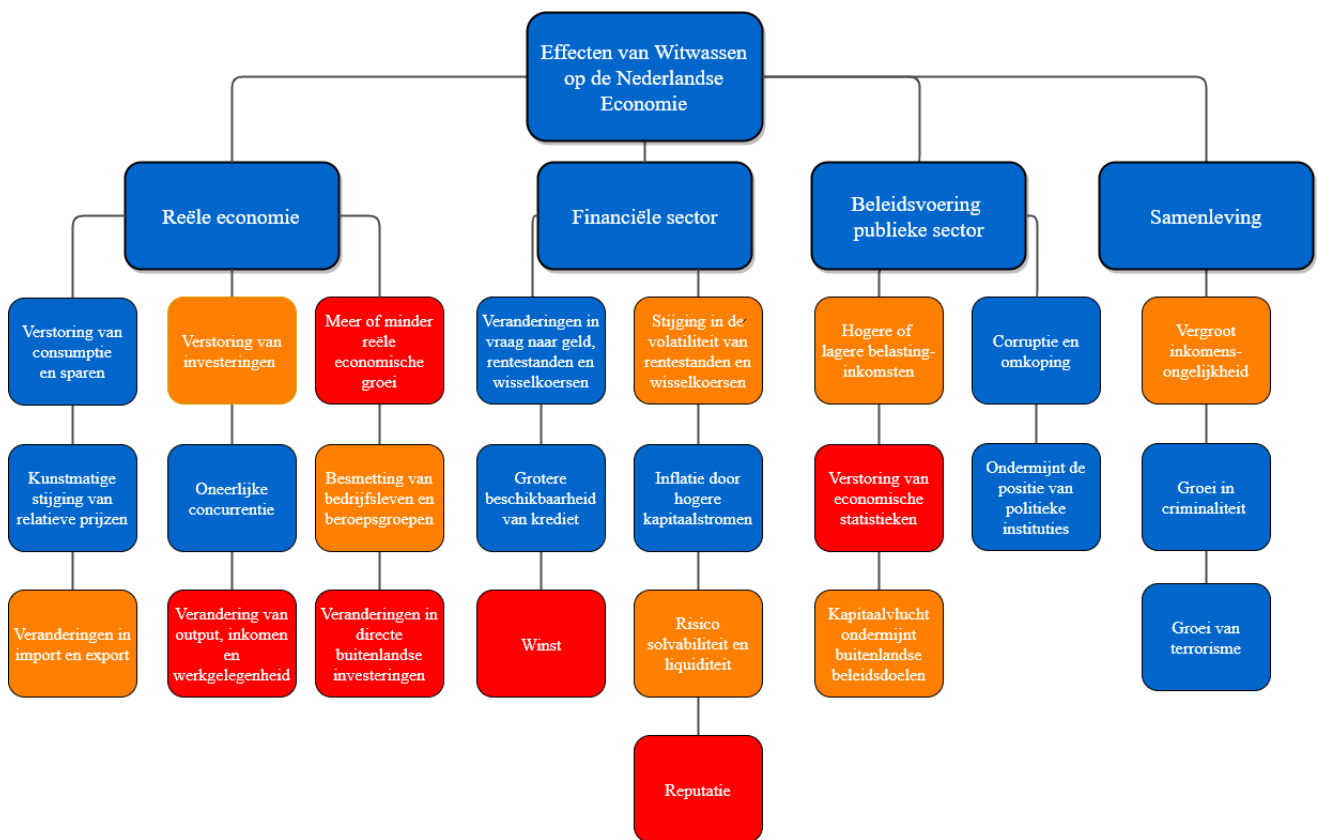
Zoals gezegd wordt terrorisme niet uitsluitend gefinancierd met crimineel verkregen geld. Aanhangers, overheden en soms nietsvermoedende donateurs zijn een bron van schoon geld dat nooit iets met criminaliteit te maken heeft gehad. Het geld is legitiem en moet worden gescheiden van de bron omdat het zal worden gebruikt voor criminele activiteiten (terrorisme). Dit proces wordt *money dirtying* genoemd, het tegenovergestelde van witwassen. Hierbij spelen dezelfde overwegingen een rol als bij witwassen, namelijk het verborgen houden van financiële transacties. Dit is dan ook de tweede connectie tussen witwassen en terrorismedinanciering. Terroristen zullen dezelfde methodes gebruiken als criminelen om geld te verplaatsen en niet op te vallen (Krieger & Meierrieks, 2011). Dit is een van de redenen dat terrorismedinanciering vaak samen wordt bestreden met witwassen.

4.6 Conclusie

Wij geven een overzicht van de literatuur over de effecten van witwassen. In de literatuur is er wel veel geschreven over de mogelijke effecten van witwassen, maar de empirische onderbouwing bij deze beschrijvingen ontbreekt over het algemeen. Hierdoor is het onduidelijk of het gaat om onheilspellende theorieën of werkelijke effecten.

De 24 effecten kunnen wij indelen in vier categorieën: effecten op de reële economie, effecten op de financiële sector, effecten op de beleidsvoeringen en publieke sector en effecten op de samenleving. Verder kunnen wij het belang van de effecten voor Nederland inschatten. De figuur hieronder laat onze conclusies grafisch zien.

Figuur 3.6 Indeling van effecten en belang voor Nederland

Bron: de auteurs. Deze indeling is gemaakt op basis van de expertmeningen van de auteurs en met argumentatie voorgelegd aan de begeleidingscommissie van dit onderzoek. Legenda: de effecten in rode boxen worden als meest relevant beschouwd, de oranje boxen als minder relevant en de blauwe boxen worden gezien als minst relevant voor Nederland.

5 Discussie omvang witwassen

In 2006 hebben we de omvang van witwassen voor het jaar 2004 geschat op tussen de 450 miljard en 550 miljard euro wereldwijd. Dit is geschat op basis van criminaliteitsstatistieken van alle landen in de wereld, de gemiddelde winsten van deze misdaden en welk deel daarvan witgewassen moet worden. Tien jaar later, door een stijging in economische activiteiten en bevolkingsgroei in de wereld, stijgt onze schatting naar een bedrag tussen de 600 miljard en 750 miljard euro wereldwijd. Deze stijging is ook terug te zien in onze schattingen voor Nederland.

Unger et al. (2006) schatte de witwasomvang in Nederland tussen de 18 en 25 miljard euro. We hebben dit oude model gerepliceerd, verbeterd en voor de periode 2004 tot 2014 geschat. Onze schattingen laten zien dat de Nederlandse witwasbehoefte (hoeveel Nederlandse criminelen moeten witwassen, in Nederland of in een ander land) van 10,3 miljard euro in 2004 naar 13,0 miljard euro in 2014 gestegen is. Hiervan wordt 5,5 miljard in 2004 en 6,9 miljard in 2014 in Nederland witgewassen. De totale witwasomvang in Nederland – het witwasgeld dat in Nederland blijft plus het witwasgeld dat vanuit het buitenland komt – is volgens onze schattingen gestegen van 13 miljard euro in 2004 naar 16 miljard euro in 2014. Als we de bandbreedte in ogenschouw nemen, dan ligt de omvang van witwassen in Nederland tussen 10,9 en 14,9 miljard euro in 2004; en 14,1 en 18,0 miljard euro in 2014.

Een onderdeel van de omvangschatting is een internationale ranglijst met de attractiviteit voor witwassers. Nederland staat nog steeds rond de 7-9^e plek op deze lijst. De meest attractieve landen in ons model zijn Luxemburg, Zwitserland en Noorwegen.

De stijging in de witwasschatting voor Nederland de afgelopen tien jaar wordt voornamelijk veroorzaakt door de welvaartstijging, waarvan zowel legale als illegale activiteiten hebben geprofiteerd. In reële termen (in constante prijzen uit 2004) is de omvang van witwassen niet toegenomen. In 2004 schatten wij witwassen in Nederland op 2,5 procent van het bruto binnenlands product. Tien jaar later is dit ook 2,5 procent. De ontwikkeling over tijd laat zien dat er kleine schommelingen plaatsvinden, maar geen duidelijke trend.

In deze studie is eerst het schattingsmodel voor witwassen van Unger et al. (2006) gerepliceerd en vervolgens systematisch verbeterd door betere data en aanpassingen in de aannames, waardoor ze meer in overeenstemming zijn met de realiteit. We verbeteren Unger et al. (2006) ten aanzien van de data met onder andere drugsstatistieken voor alle landen, diverse fraude scenario's, een update van de attractiviteit variabelen en betere afstandsdata. Terwijl de schatting in Unger et al. (2006) zich richtte op de stromen van de top-20 landen naar Nederland, berekent deze studie alle witwasstromen van alle landen in de wereld naar alle landen in de wereld over een periode van 11 jaar (2004-2014). We hebben dan ook de omvang van 340.000 witwasstromen geschat.

Zoals in deze studie is laten zien, staat of valt de witwasschatting met de omvang van fraude. Terwijl Nederland – vergeleken met de rest van de wereld – redelijk goede data heeft over fraude (zie CBS, 2017), hebben andere landen dit niet en verschaffen internationale organisaties geen internationaal vergelijkbare fraude data. Fraude is een containerbegrip waar veel verschillende vormen onder vallen, van sociale fraude en identiteitsfraude tot bedrijfsfraude en belastingfraude. Hierbij is ook nog van belang dat fraudestatistieken op verschillende manieren ontwikkeld kunnen worden. Soms wordt er gebruik gemaakt van slachtofferonderzoek, terwijl in andere gevallen gebruik gemaakt wordt van gegevens over detectie en ontneming. Fraudes waarbij de staat zelf het slachtoffer is, zoals bij sociale fraude, worden waarschijnlijk onderschat, aangezien daar alleen

uitgegaan wordt van de gevallen die ontdekt zijn. De pakkans en aannames over de hoogte van de pakkans zijn in die gevallen essentieel. Een pakkans van 10 procent betekent dat data uit de officiële fraude statistiek vertienvoudigd moeten worden. Aannames over de pakkans van fraude kunnen dan ook tot enorme verschillen in de omvangschattingen leiden.

In onze schattingen houden we rekening met verschillende scenario's voor internationale schattingen over fraude. We maken gebruik van de Nederlandse ontwikkeling van het aandeel fraude in totale criminaliteit voor andere landen. Er zijn bijvoorbeeld vergelijkbare fraudetrends gevonden voor België. Fraude vertegenwoordigt langzaam een groter aandeel in de totale criminaliteit.

Nederland is een doorvoerhaven voor goederen, financiën en witwasgeld. Volgens onze schattingen komt ongeveer tweederde van het geld dat in Nederland wordt witgewassen vanuit het buitenland. Nederland trekt vooral witwasgeld aan vanuit de Verenigde Staten, Duitsland en Verenigd Koninkrijk en recenter China. Nederlandse witwassers zenden hun geld voornamelijk naar Luxemburg, Zwitserland, Noorwegen en België.

Maar hoeveel geld er door Nederland stroomt (geld dat Nederland instroomt en weer uitstroomt zonder effect te hebben op de Nederlandse economie) volgt niet uit het graviteitsmodel – enkel de eerste internationale witwasstroom wordt geschat om dubbeltellingen te voorkomen bij het uiteindelijk optellen van alle stromen. Om de doorstroom te kunnen schatten is andere en meer data nodig, zoals bijvoorbeeld een analyse van meldingen aan de FIU die voor ongebruikelijke en/of verdachte transacties de herkomst en bestemming laten zien. Wij hebben tijdens deze studie geen toegang gekregen tot deze data.

Om toch een eerste inschatting te kunnen maken van de doorstroom van witwasgeld maken wij gebruik van recente literatuur, namelijk de publicatie van Bernardo et al. (2017), *Uncovering Offshore Financial Centers: Conduit and Sink in Global Ownership Network*, in *Scientific Reports of Nature*, gepubliceerd in juli 2017. Die studie analyseert wereldwijde eigendomsstructuren en laat zien dat Nederland hierin als doorstroomkanaal gezien moet worden, waarbij ongeveer 80 procent van de waarde Nederland doorstroomt. Ter illustratie, onder de aanname dat witwassen ditzelfde patroon volgt, schatten we dus dat 80 procent van het witwasgeld dat Nederland instroomt (9,1 miljard euro voor 2014) door Nederland stroomt en dat de overige 20 procent in Nederland terecht komt en de Nederlandse economie kan beïnvloeden.

Verder bespreken wij de effecten die witwassen kan hebben op de reële economie, de financiële sector, de samenleving en de politiek.

Belastingontduiking is niet meegenomen in onze schattingen. Tijdens onze onderzoeksperiode is de internationale definitie van witwassen – en meer specifiek de daarmee verband houdende gronddelicten – gewijzigd. De vierde EU anti-witwasrichtlijn maakt belasting misdaden (tax crimes) expliciet een gronddelict voor witwassen. Door gebrek aan gegevens is dit nog niet meegenomen in onze schattingen. Als de definitie van witwassen alsnog breder wordt dan zullen de omvangschattingen van witwassen dienovereenkomstig toenemen. Belastingontduiking was in veel landen geen misdaad, maar een klein delict waarvoor een administratieve boete betaald moest worden. Het EU-project COFFERS (Combating Fiscal Fraud and Empowering Regulators) onder leiding van Unger en medewerking van Ferwerda en van Saase zal hierover in 2019 meer inzicht kunnen geven.

Ons schattingsmodel bevat geen toetsing. De enige toetsing is de plausibiliteit van de resultaten; een imperfecte toets omdat niemand kan weten hoeveel er waar daadwerkelijk witgewassen wordt.

Onze schattingen zijn dan ook afhankelijk van de aannames zoals geformuleerd in Walker (1999) en Unger (2006). Zo gaat ons schattingsmodel nog steeds uit van gemiddelde opbrengsten per geregistreerd drugsmisdrift zoals die ooit door Walker (1995) geschat zijn (100.000 USD). Wij corrigeren dit getal wel voor prijsverschillen tussen landen en de welvaartstijging over tijd, maar onze schattingen blijven zo gevoelig als het empirische onderzoek van Walker (1995). Verder zorgt het ontbreken van data ervoor dat wij soms missende waarnemingen moeten schatten. Dit gebeurt bijvoorbeeld bij het aantal fraudegevallen of bij andere missende criminaliteitsdata.

Doordat we gebruik maken van een schattingsmodel is het onvermijdelijk dat we een aantal ongebruikelijke uitschieters in het model zien; resultaten die tot op heden nog niet bevestigd worden in de literatuur. Zo staat Noorwegen in onze attractiviteitsindex hoger dan witwasexperts waarschijnlijk zouden verwachten. Onze sensitiviteitsanalyse laat zien dat deze bevinding wordt gedreven door het hoge Noorse bbp per hoofd van de bevolking. Ook zien we dat bijvoorbeeld de stroom van witwasgeld vanuit Rusland lager is in ons model dan anekdotische aanwijzingen doen vermoeden. Ook de stroom van Nederland naar Cyprus is in ons model lager dan bijvoorbeeld terug te zien is in het aantal meldingen van verdachte transacties met Cyprus. Het zou beter zijn als we de aannames van ons model (zoals de parameters van de attractiviteitsindex) empirisch konden testen. Ferwerda et al. (2013) is de enige empirische studie die deze aannames heeft geprobeerd te testen door schattingen van trade-based witwassen aan de linker kant van de vergelijking te zetten. Doordat trade-based witwassen niet hetzelfde is als witwassen in het algemeen is dit geen ideale test. Ferwerda et al. (2013) concluderen dan ook dat trade-based witwassen gezien kan worden als alternatief (substitutiegoed) voor witwassen via de financiële wereld. Er zijn in de toekomst meer van dit soort empirische toetsen nodig (met proxies voor witwassen aan de linkerkant van de vergelijking) om uiteindelijk door middel van triangulatie beter te kunnen bepalen welke parameters en aannames de beste witwasschattingen opleveren. Ook moeten alternatieve variabelen getest worden. Zo kan gedacht worden aan het belang van de pakkans als een crimineel een land kiest om zijn geld wit te wassen. Om dit mee te kunnen nemen zou getest kunnen worden of de mate van handhaving in een land van belang is. De World Bank Governance Indicators kunnen hiervoor waardevolle data bevatten. Een andere mogelijk belangrijke factor kan zijn de aanwezigheid van migratierelaties. Het is niet onwaarschijnlijk dat voor de minderheden in ons land de speciale band met hun oorspronkelijke thuisland ook een factor is in de beslissing waar witwasgeld heen gestuurd wordt. Uit de interviews in deel I van dit onderzoek komt dit ook naar voren. (zie ook bv. Kruisbergen et al. (2014) en Kruisbergen et al. (2012)) De 'Migrant stock'-data van de VN zou hiervoor waardevolle data kunnen bevatten.

Fraude en drugs zijn de belangrijkste gronddelicten voor witwassen volgens ons schattingsmodel. Ons schattingsmodel houdt geen rekening met de verschillen tussen geld verdiend met fraude en geld verdiend met drugs. Toch verwachten we dat de witwasmethodes voor drugsgeld anders zijn dan voor geld verdiend met fraude. Drugscriminaliteit levert veelal contant geld op, terwijl de opbrengsten van fraude vaak giraal zijn. Hierdoor kan bij fraude de integratiefase van witwassen (contant geld binnen het financiële systeem brengen) vaak worden overgeslagen. Het is zelfs mogelijk dat het fraudemisdrijf direct het geld witwast zonder dat daar extra acties voor nodig zijn, zoals we bijvoorbeeld gezien hebben in de Klimop-zaak. Het zou dan ook goed zijn om in toekomstig onderzoek onderscheid te maken tussen de verschillende gronddelicten van witwassen.

Deel III – Conclusies en aanbevelingen

6 Conclusies en aanbevelingen

Vraag 1. Wat is het bestedingsgedrag van criminelen en op welke punten verschilt het van niet-criminelen?

Het bestedingsgedrag van criminelen verschilt van dat van niet-criminelen doordat geld dat met criminaliteit verdiend wordt, doorgaans contant geld is. De criminaliteit is een contant-geld economie. Deze conclusie betreft commune delicten. Bij fraude en andere vormen van 'witte boorden criminaliteit' bevindt het geld zich veelal al binnen het financiële stelsel. Wat daarbij opvalt is dat het steeds moeilijker wordt om contant verdiend crimineel geld ongemerkt in Nederland uit te geven. Dit kan worden toegeschreven aan het gevoerde anti-witwasbeleid van de afgelopen twee decennia. Onopgemerkte besteding van grote sommen crimineel verdiend geld ineens is in sommige gevallen wel mogelijk als men bereid is daarvoor een premie te betalen.

Mede door de beperkte 'wegzetbaarheid' van contant geld in Nederland, door de toegenomen mondiale mobiliteit en door directe of indirecte banden met landen buiten Europa, is het buitenland een veelgenoemde bestemming voor besteding (consumptie en investering) van crimineel verdiend geld. Het gaat hierbij om uitbundige consumptie (vakantie of verblijf in het buitenland) maar ook om investering in grond en vastgoed.

Een deel van het crimineel verdiende geld wordt, net als bij regulier verdiend inkomen, besteed aan dagelijks levensonderhoud. Bij criminele kleinverdieners en de criminele middeninkomens, gaat het inkomen geheel of voor een belangrijk deel op aan dagelijks levensonderhoud, gevolgd door luxe consumptie (uitgaan, kleding, auto's en dergelijke). Deze bestedingen zijn zwaar ondervertegenwoordigd in onderzoeken naar criminele vermogens op basis van bestedingsrapporten, aangezien geld aan dagelijkse consumptie en uitgaan in de reële economie is 'verdamp't'.

Hoe groot dit aandeel is in de totale criminele inkomsten in Nederland, is niet bekend en hangt niet alleen af van de omvang van de criminele economie, maar ook van de criminele inkomensverdeling. Bij een inkomensverdeling met relatief veel criminele kleinverdieners zal er meer geld verdampen dan bij een verdeling waarin een beperkt aantal grootverdieners het merendeel van de criminele inkomsten naar zich toe trekt.

Verder zijn investeringen in bedrijven (al dan niet op naam van een ander) onderdeel van de criminele bedrijfsvoering om crimineel geld wit te wassen.

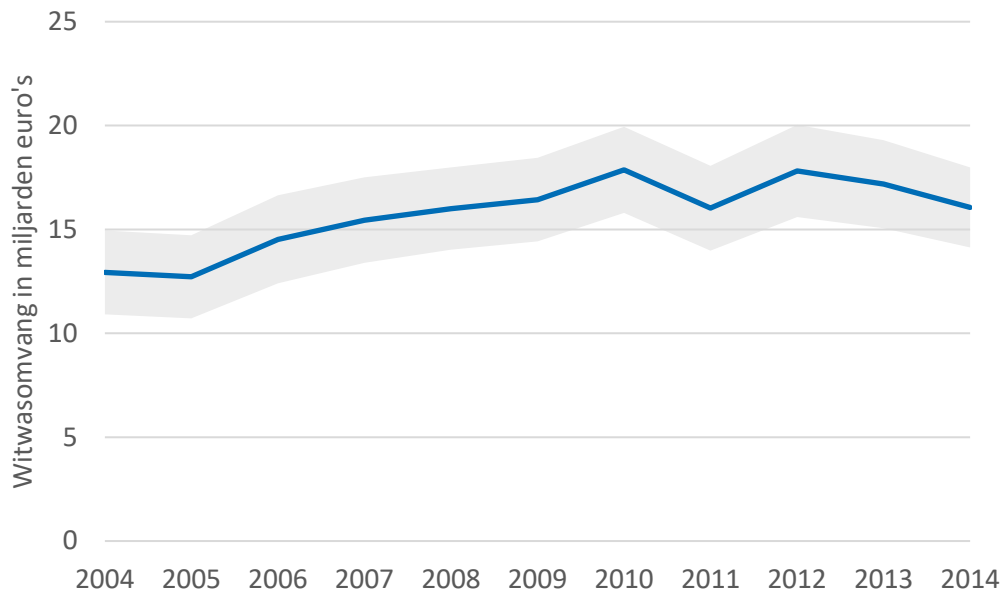
Vraag 2. Wat is de geschatte omvang van het bedrag dat in 2015 is witgewassen als gevolg van in Nederland gepleegde criminaliteit en wat kan er worden gezegd over de ontwikkeling hiervan sinds de laatste schatting uit 2006?

Wij hebben het schattingsmodel aanzienlijk verbeterd door gebruik te maken van nieuwe data. Om toch een consistent antwoord te kunnen geven op de ontwikkeling hebben wij witwassen geschat over de gehele periode van 2004 tot 2014 – het laatste jaar waarvoor de benodigde data beschikbaar was ten tijde van het onderzoek. Helaas kunnen we dus geen schattingen geven voor 2015 zoals in de initiële onderzoeksvraag stond gespecificeerd.

Onze schattingen komen redelijk overeen met de eerdere schattingen in Unger et al. (2006). Doordat wij gebruik maken van nauwkeurigere data over (Nederlandse) criminaliteit zijn de huidige schattingen iets lager dan de 18,5 miljard die in Unger et al. (2006) geschat werd. Als wij het

witwassen uitdrukken in termen van het bbp, dan maakt witwassen 2,5 procent van het bbp uit. Dit blijft over de periode 2004-2014 ongeveer constant.

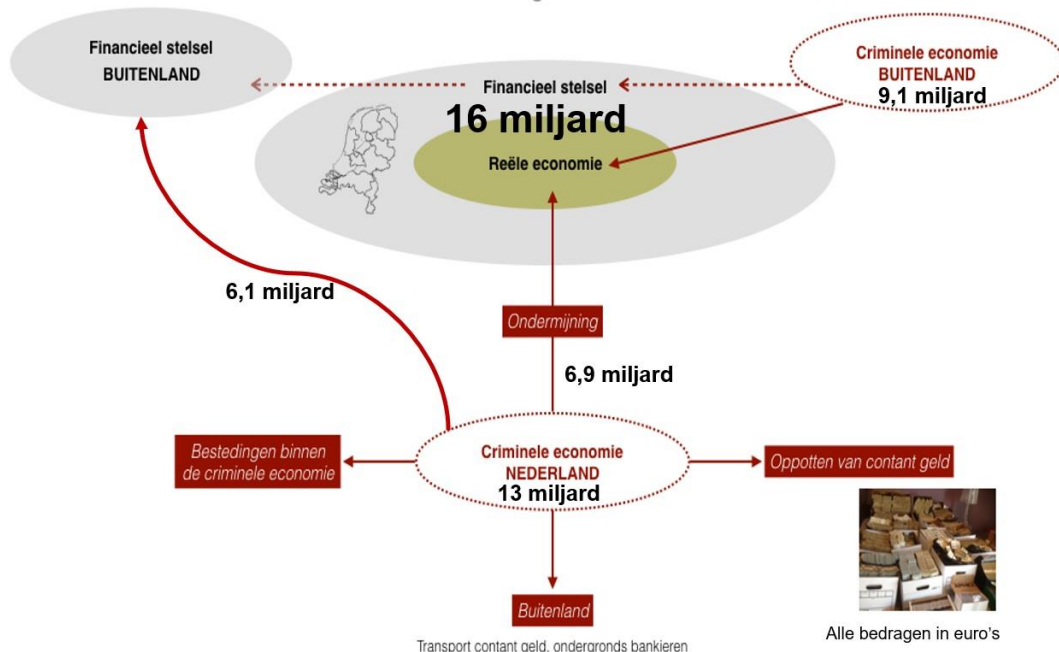
Figuur 6.1 Witwassen in Nederland in miljarden euro's

Bron: eigen berekeningen gebaseerd op Walker (1995), Wereld Bank en UNODC-data

De totale witwasomvang in Nederland – het witwasgeld dat in Nederland blijft plus het witwasgeld dat vanuit het buitenland komt – is volgens onze schattingen gestegen van 13 miljard euro in 2004 naar 16 miljard euro in 2014. Als we de bandbreedte in ogenschouw nemen, dan ligt het witwassen in Nederland tussen 11 en 15 miljard euro in 2004; en 14 en 18 miljard euro in 2014, zie figuur 6.1.

Figuur 6.2 Samenvatting van alle witwasstromen in Nederland in 2014

Bron: gemaakt door de auteurs

Wij schatten dat in 2014 Nederlandse criminelen 13 miljard euro verdienen dat wit gewassen moet worden. Daarvan wordt 6,9 miljard euro in Nederland wit gewassen, de rest stroomt naar het buitenland. Daarbij stroomt er 9,1 miljard euro witwasgeld vanuit het buitenland naar Nederland.

Zoals figuur 6.2 laat zien komt onze schatting voor de witwasomvang in 2014 hierdoor op 16 miljard euro.

Vraag 3. Zijn er indicaties dat de relatieve omvang van het zwarte geld dat (via allerlei constructies) Nederland wordt doorgesluist is gewijzigd sinds 2006 en wat zijn de wijzigingen?

We zien een beperkte stijging in onze witwasschattingen voor Nederland in de periode 2004-2014, zie figuur 6.1. Maar uitgedrukt als procent van het Nederlandse bbp blijft de omvang van witwassen redelijk constant, rond de 2,5 procent van het bbp.

De compositie van het witwasgeld verandert wel. Fraude wordt steeds belangrijker als gronddelict voor witwassen aangezien de overige criminaliteit daalt en het aantal fraudegevallen toeneemt. Daarbij komt het witwasgeld tegenwoordig ook meer uit andere landen. Zo laat ons schattingsmodel zien dat er in 2014 meer crimineel geld komt vanuit landen zoals China, Rusland en Brazilië, zie tabel 6.1. Dit komt echter niet omdat Nederland aantrekkelijker is geworden of omdat de relatie van Nederland met die landen is veranderend, maar vooral omdat hun (criminele) economieën sterk gegroeid zijn in de periode 2004-2014. In ons model is Nederland relatief aantrekkelijk voor witwassers en dit blijft redelijk constant; Nederland schommelt rond de 8^e plek op de wereld in de periode 2004-2014, met name door de hoge welvaart, de goed ontwikkelde financiële markten, lage corruptie (corruptie kost de witwasser geld) en een stabiele economie. Wij nemen aan dat conflicten en corruptie een land minder aantrekkelijk maken, omdat witwassers angst hebben dat zij mogelijk hun geld verliezen of hoge kosten maken (zie Chaikin en Sharman (2009) voor een overzicht van de theoretische verbanden tussen corruptie en witwassen). Nummer één qua attractiviteit is Luxemburg over de hele periode.

Tabel 6.1 Schatting witwasgeld dat naar Nederland stroomt, 2004 en 2014, x miljoen euro

		2004		2014		
	Land van herkomst	Omvang instroom	procent van totale instroom	Land van herkomst	Omvang instroom	procent van totale instroom
1	VS	1.889	26 procent	VS	2.217	24 procent
2	Duitsland	860	12 procent	Duitsland	969	11 procent
3	VK	727	10 procent	VK	804	9 procent
4	Frankrijk	408	6 procent	China	531	6 procent
5	Italië	250	3 procent	Frankrijk	497	5 procent
6	Canada	221	3 procent	Rusland	313	3 procent
7	België	181	3 procent	Italië	289	3 procent
8	India	170	2 procent	Canada	266	3 procent
9	Zweden	162	2 procent	Brazilië	236	3 procent
10	Australië	157	2 procent	Zweden	227	2 procent
11	Mexico	152	2 procent	Australië	208	2 procent
12	Japan	152	2 procent	België	196	2 procent
13	China	149	2 procent	Zwitserland	178	2 procent
14	Zwitserland	149	2 procent	Noorwegen	154	2 procent
15	Spanje	134	2 procent	Spanje	136	1 procent
16	Noorwegen	121	2 procent	Japan	130	1 procent
17	Rusland	117	2 procent	Mexico	115	1 procent
18	Oostenrijk	91	1 procent	Polen	105	1 procent
19	Brazilië	82	1 procent	Denemarken	95	1 procent
20	Denemarken	76	1 procent	Israël	94	1 procent

Totaal van alle 181 landen	7.153	100 procent	Totaal van alle 181 landen	9.122	100 procent
----------------------------	-------	-------------	----------------------------	-------	-------------

Bron: eigen berekeningen met Walker (1995). Alle tussenliggende jaren zijn ook berekend, maar zijn omwille van de lay-out hier niet weer gegeven.³⁹

Vraag 4. Welke typen van criminelen kunnen door hun bestedings- of witwasgedrag een ondermijnd effect hebben op de reguliere economie en het financiële stelsel?

Voor zover crimineel geld in de vorm van dagelijkse uitgaven en het hebben van een luxe levensstijl (uitgaan) en de aankoop van luxeartikelen, rechtsreeks terugvloeit naar de reguliere economie, is er niet direct sprake van een ondermijnd effect op de Nederlandse maatschappij. Hetzelfde geldt voor geld dat naar het buitenland wordt gebracht via hawala bankieren, smokkel van contant geld, of het overbrengen in kleine porties via reguliere geldtransactiekantoren.

Ondermijning vindt plaats wanneer luxeartikelen met een premie (10 tot 20 procent werden genoemd) gekocht worden om zo een melding aan FIU-Nederland te ontlopen. Ook zijn er tal van adviseurs uit de bovenwereld actief die adviseren in het opzetten van bedrijfsconstructies waarmee geld van illegale herkomst met legaal gemengd kan worden. Wanneer legale dienstverlening gaat samenlopen met dienstverlening aan criminelen, is er sprake van ondermijning van de legale samenleving.

Het onderzoek naar criminele bestedingen (Deel I) richtte zich met name op commune delicten. Bij fraude en corruptie zijn (deels) andere partijen betrokken en vinden eventuele ondermijnende activiteiten plaats binnen het reguliere financiële stelsel en binnen de reguliere economie.

Vraag 5. In welke mate kan witwassen een ondermijnd effect op de reguliere economie en het financiële stelsel hebben wanneer rekening wordt gehouden met de aard en omvang van de bestedingen die de diverse typen van criminelen doen, de geschatte omvang van de illegale economie van in Nederland gepleegde criminaliteit?

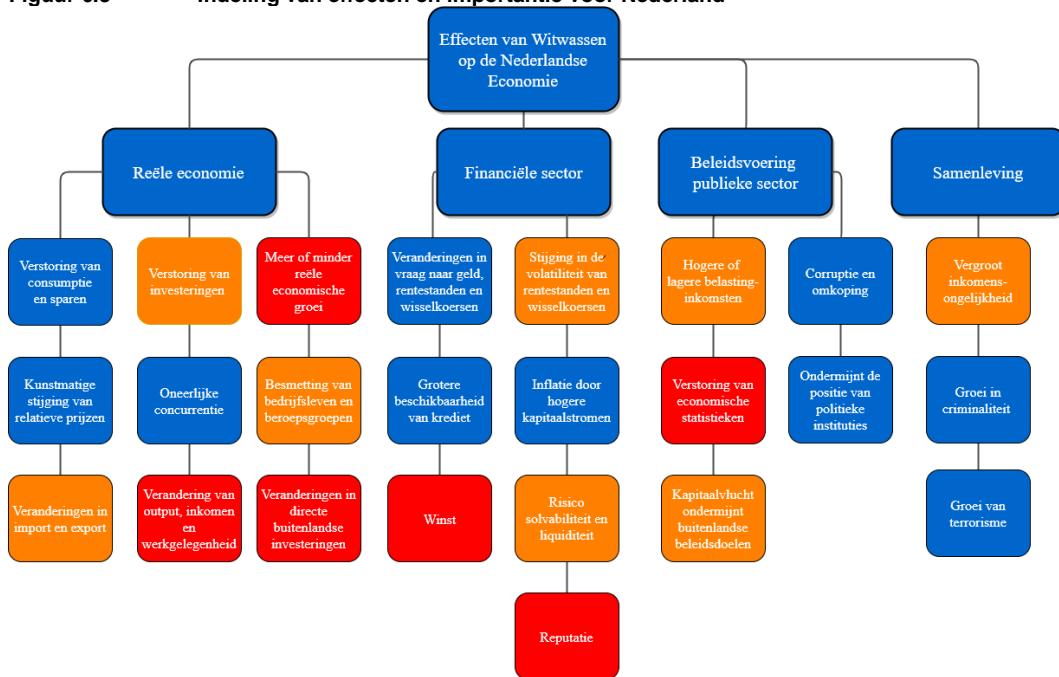
Witwassen kan op vele manieren een effect hebben op de economie. Onze literatuurstudie geeft een overzicht van 24 verschillende effecten van witwassen. Wij beschrijven elk van deze effecten en geven aan in hoeverre deze effecten positief of negatief kunnen zijn.

De 24 effecten kunnen wij indelen in vier categorieën: effecten op de reële economie, effecten op de financiële sector, effecten op de beleidsvoeringen en publieke sector en effecten op de samenleving. Op basis van expertmeningen hebben wij voor elk van deze effecten kunnen aangeven of ze voor Nederland als meest relevant (rood), minder relevant (oranje) of minst relevant (blauw) aanvaard worden. De figuur hieronder geeft ons overzicht van de mogelijke effecten van witwassen die in de literatuur zijn genoemd. Voor Nederland zijn de reputatie en winst van de financiële sector, de verandering van output en werkgelegenheid, de verandering van buitenlandse investeringen, groei en de verstoring van economische statistieken de belangrijkste effecten. Als belangrijke handelsnatie moet Nederland ook letten op verstoringen in import en export en de besmetting van bedrijfsleven en beroepsgroepen door witwassers.

³⁹ De opvallende daling van India heeft te maken met een gebrek aan data.

Figuur 6.3 Indeling van effecten en importantie voor Nederland

Bron: de auteurs. Deze indeling is gemaakt op basis van de expertmeningen van de auteurs en met argumentatie voorgelegd aan de begeleidingscommissie van dit onderzoek. Legenda: de effecten in rode boxen worden als meest relevant beschouwd, de oranje boxen als minder relevant en de blauwe boxen worden gezien als minst relevant voor Nederland.

Aanbevelingen: beleid

- Een gedifferentieerd anti-witwasbeleid moet uitgaan van het onderscheid tussen verschillende criminaliteit en verschillende bestedingscategorieën. Voor witwassen zijn fraude en drugs de belangrijkste gronddelicten met heel verschillende effecten voor de samenleving. Aangezien fraude steeds belangrijker wordt is een gedifferentieerde aanpak steeds relevanter. Ook zien we verschillen op een spectrum van veelverdieners tot kleinverdieners. Zo richt de patseraanpak zich vooral op bepaalde kleinere criminelen en criminelen in het middensegment.
- In beide delen van dit onderzoek komt het belang van de internationale dimensie van witwassen naar voren. Kennis over en inzetten op aanpak grensoverschrijdende criminele geldstromen is een noodzakelijk gevolg van een relatief succesvol Nederlands anti-witwasbeleid (zie Unger et al., 2014). Het sluit ook aan op het grensoverschrijdende karakter van veel van de criminaliteit in Nederland en de banden die sommige (groepen) criminelen hebben met het land van herkomst of dat van hun familie. Als Nederlandse criminelen veel over de grens kijken, zal de opsporing moeten volgen.
- Het opzetten van bedrijfsconstructies is belangrijk voor het opzetten van witwasconstructies binnen Nederland. Hiervoor zijn adviseurs uit de bovenwereld actief. Voldoende financieel-economische kennis binnen de opsporing is nodig om het gebruik van bedrijfsconstructies te doorgronden en aan te pakken. Uit interviews komt naar boven dat er geen gebrek is aan deze financiële dienstverlening voor criminelen. Een stringenter beleid ten aanzien van deze dienstverleners is dan ook cruciaal om ondermijning van de bovenwereld door criminelen te kunnen beperken.

Aanbevelingen: onderzoek

Een verdere verbetering van het Walker-graviteitsmodel kan worden bereikt door een zwaarder gewicht toe te kennen aan relaties met landen van herkomst van grote groepen migranten. Dit wordt verklaard door onder andere de sociale gelegeheidsstructuur (door banden met een herkomstland, die ook door andere criminelen kunnen worden gebruikt). Ook zijn er 'criminele

hotspots' in de wereld, waar criminelen zich meer dan gemiddeld plegen op te houden om een deel van het jaar te verblijven of als vakantiebestemming (bijvoorbeeld Marbella in Spanje, Dubai, Marrakesh). Hiervoor kunnen correcties in het model worden opgenomen. De aanwezigheid van informele financiële kanalen (zoals hawala), is veelal verbonden met migrantenstromen, maar kan nader worden onderzocht en tot eventuele aanpassingen in het model leiden.

In onze schattingen blijkt fraude steeds belangrijker te worden. Het is daarom van belang meer onderzoek te doen naar dit lastig te bevatten containerbegrip, bijvoorbeeld door het CBS.

Uit de interviews komt naar voren dat het overbrengen van contant geld naar andere landen (vooral buiten Europa) een belangrijke optie is voor criminelen die tot nu toe in onderzoek onderbelicht is gebleven. Dit zou uitvoeriger onderzocht kunnen worden op basis van interviews, opsporingsinformatie en informatie op basis van controleacties (bijvoorbeeld op luchthavens in Nederland en omliggende landen).

Verder onderzoek kan worden gedaan naar de prijs van witwassen. Reuter en Soudijn (2016) geven aan dat de 'total cost of service' voor het smokkelen van contant geld naar Colombia 10 tot 17 procent van de totale geldsom bedragen. In interviews met gedetineerden werden cijfers van 10 tot 20 procent genoemd voor het besteden van grote sommen illegaal verkregen contant geld. Dergelijke bedragen kunnen een indicatie zijn van hoe moeilijk of makkelijk het is om geld wit te wassen en een indicatie geven of het anti-witwasbeleid effectief is (geweest).

7 Literatuurlijst

- Alldridge, P. (2001). The Moral Limits of the Crime of Money Laundering. *Buffalo Criminal Law Review*, 5(1), 279–319.
- Allesie, R., Hochguertel, S., Soest, A. van (2002). 'Household Portfolios in the Netherlands'. Pp. 340-388 In: Guiso, L., Haliassos, M., Jappelli, T. (eds.) (2002). 'Household Portfolios'. Cambridge, MA: MIT Press
- Argentiero, A., Chiarini, B., & Marzano, E. (2015). Tax Evasion and Economic Crime. Empirical evidence for Italy. Geraadpleegd van <http://www.siecon.org/online/wp-content/uploads/2015/10/Argentiero-Marzano.pdf>
- Arlacchi, P. (1986). *Mafia business: The Mafia ethic and the spirit of capitalism*. Oxford University Press.
- Baier, D., & Hanslmaier, M. (2010). *Crime in Germany as Reflected by in the Police Crime*. Geraadpleegd van https://www.researchgate.net/publication/299584646_Crime_in_Germany_as_Reflected_in_the_Police_Crime_Statistics
- Baker, R. W. (2005), *Capitalism's Achilles Heel: Dirty Money and How to Renew the Free-Market System*, 2005, John Wiley and Sons, Hoboken, New Jersey.
- Bartlett, B. (2002). The negative effects of money laundering on economic development. Asian Development Bank Regional Technical Assistance Project No, (5967). Geraadpleegd van http://www.adb.org/Documents/Others/OGC-Toolkits/Anti-Money-Laundering/documents/money_laundering_neg_effects.pdf
- Beckert, J. en Wehinger, F. (2013) 'In the shadow: Illegal markets and economic sociology'
- Bikker, J., J. Ferwerda and B. Unger (2011) Witwassen door Misbruik International Handel (Money Laundering by Abusing International Trade), *Economisch Statistische Berichten (ESB)*, Nr: 96-4621, p. 650-652
- Bryans, D. (2014). Bitcoin and Money Laundering: Mining for an Effective Solution. *Indiana Law Journal*, 89. Geraadpleegd van <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/indana89&id=453&div=16&collection=journals>
- Bunt, H. van de, T. van Koningsveld, M. Kroeze, B. van der Vorm, J. Wezeman, C. van Wingerde and A. Zonneberg (2007). *Misbruik van Buitenlandse Rechtspersonen. Een verkennend onderzoek naar de aard, omvang en ernst van misbruik van buitenlandse rechtspersonen in Nederland*, Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam
- Camdessus, M. (1998). *Money Laundering: The Importance of International Countermeasures*. Address delivered at the Plenary Meeting of the Financial Action Task Force on Money Laundering, 10 February, Paris.[<http://www.imf.org/external/np/speeches/1998/021098>].
- CBS (2017). *Criminaliteit en rechtshandhaving 2016*. Geraadpleegd 12 december 2017, <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2017/41/criminaliteit-en-rechtshandhaving-2016>.
- Chaikin, D., & Sharman, J. (2009). *Corruption and money laundering: a symbiotic relationship*. Springer.
- Chinn, M., & Frankel, J. (2005). *The Euro Area and World Interest Rates*. Working Paper.
- Council Framework Decision 2001/500/JHA on money laundering, the identification, tracing, freezing, seizing and confiscation of instrumentalities and the proceeds of crime;
- Council Framework Decision 2005/212/JHA on Confiscation of Crime-Related Proceeds, Instrumentalities and Property;
- d'Andria, D. (2011). Investment strategies of ciminal organisation, *Policy Studies*, 32:1, 1-19
- Detotto, C., & Otranto, E. (2010). Does crime affect economic growth? *Kyklos*, 63(3), 330–345. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6435.2010.00477.x>

- Dreher, A. and F. Schneider (2010). Corruption and the Shadow Economy: An Empirical Analysis, Public Choice, Vol. 144, p. 215-238
- Duyne, P.C. van (2011). (Transnational) Organised Crime, Laundering and the Congregation of the Gullible, Farewell speech Tilburg University
- Europees Parlement en de Raad (2015). EU Vierde Witwasrichtlijn Richtlijn (EU) 2015/849 van het Europees Parlement en de Raad van 20 mei 2015 inzake de voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld of terrorismefinanciering, tot wijziging van Verordening (EU) nr. 648/2012 van het Europees Parlement en de Raad en tot intrekking van Richtlijn 2005/60/EG van het Europees Parlement en de Raad en Richtlijn 2006/70/EG van de Commissie.
- Europol – Financial Intelligence Group (2015). 'Why cash is still king'
- Eurostat (2010). Money Laundering in Europe, Report of work carried out by Eurostat and DG Home Affairs, by Cynthia Tavares, Geoffrey Thomas (Eurostat) and Mickaël Roudaut (DG Home Affairs), Eurostat Methodologies and Working papers, ISSN 1977-0375 Soudijn, M. & T. Akse (2012) Witwassen Criminaliteitsbeeldanalyse 2012. Driebergen: KLPD.
- Farrell, G., Tilley, N., & Tseloni, A. (2014). Why the crime drop?. *Crime and justice*, 43(1), 421-490.
- FATF (2012). International standards on combating money laundering and the financing of terrorism & proliferation – the FATF recommendations
- Ferwerda J. and B. Unger (2015). Hoe Effectief is het Anti-Witwasbeleid in elke EU lidstaat?, Justitiële Verkenningen: Misdaadgeld, Witwassen en Ontnemen, WODC, Vol. 1/15, p.117-133
- Ferwerda, J. (2009). The Economics of Crime and Money Laundering: Does Anti-Money Laundering Policy Reduce Crime?, *Review of Law and Economics*, Vol. 5
- Ferwerda, J. (2012). The Multidisciplinary Economics of Money Laundering, TKI dissertation series, nr. 007, December 10 (Supervisor: B. Unger), ISBN: 978-90-5335-623-4
- Ferwerda, J. (2013). The Effects of Money Laundering, in: Unger, B. and D. van der Linde (eds) *Research Handbook on Money Laundering*, Chapter 3, Cheltenham: Edward Elgar, ISBN: 978-0-85793-399-7
- Ferwerda, J. (2018). The Fight against Money Laundering: A Public Task?, in: B. Unger, D van der Linde and M. Getzner (eds) *Public or Private Goods? Redefining Res Publica*, Edward Elgar
- Ferwerda, J. and Unger, B. (2016). Organised Crime Infiltration in the Netherlands: Transportation Companies Hiding Transit Crimes, in: E. Savona, M. Riccardi and G. Berlusconi (eds) *Organised Crime in European Businesses*, Routledge
- Ferwerda, J. and Bosma, Z.S. (2005). The Effect of Money Laundering on Economic Growth, paper for applied economics research course, Utrecht University School of Economics
- Ferwerda, J., Kattenberg, M., Chang, H., Unger, B., Groot, L.F.M. and Bikker, J. (2013). Gravity Models of Trade-Based Money Laundering, *Applied Economics*, Vol. 45, Issue 22, p. 3170-3182
- Ferwerda, J., Kattenberg, M., Chang, H., Unger, B., Groot, L.F.M. and Bikker, J. (2011). Gravity Models of Trade-Based Money Laundering, DNB (Dutch National Bank) Working Paper, No. 318, September 2011
- Fijnaut, C. J. C. F., Bruinsma, G., & Bunt, H. van der. (2003). *Organized Crime in the Netherlands*. The Hague: Kluwer Law International.
- Financial Times. (2015). Fraud and online crimes make up almost half of UK's 11.8m crime cases. Opgehaald van <https://www.ft.com/content/03e8674e-de47-11e6-9d7c-be108f1c1dce>
- Freeman, M. (2011). The sources of terrorist financing: Theory and typology. *Studies in Conflict and Terrorism*, 34(6), 461–475. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2011.571193>
- Garcia Bernardo, J., Fichtner, J. R., Takes, F. W., & Heemskerk, E. M. (2017). Uncovering Offshore Financial Centers: Conduits and Sinks in the Global Corporate Ownership Network. *Scientific Reports*, 7, [6246].

- Groot, G. de, & Eikelenboom, S. (2017). Nederland wereldwijd belangrijkste knooppunt voor belastingconstructies. *Financieel Dagblad*. Geraadpleegd van <https://fd.nl/economie-politiek/1211312/nederland-belangrijkste-schakel-in-internationale-offshorestructuren>
- Hausman, J. A. (1978). Specification tests in econometrics. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1251-1271.
- Hutcherson, D. (2012). Crime pays the connection between time in prison and future criminal earnings
- Keh, D. I. (1996). *Drug Money in a Changing World: Economic Reform and Criminal Finance*. UNODC.
- Kleemans, E. R. en de Poot, C. J. (2008). Criminal careers in organised crime and social opportunity structure, *European Journal of Criminology* 2008; 5 ; 69
- Kleemans, E. R. en van der Bunt, H. G. (1999). The social embeddedness of organised crime
- Kleemans, E. R., Brienen, M. E. I., & Bunt, H. G. van de. (2002). Georganiseerde criminaliteit in Nederland, tweede rapportage op basis van de WODC – monitor. Geraadpleegd van <http://link.springer.com/10.1007/BF02901593>
- Koningsveld, van, J. (2016). De offshore wereld ontmaskerd. Over vage vennootschappen, anonieme eigenaren en onbekende geldstromen. Kerckebosch bv
- Krieger, T., & Meierrieks, D. (2011). Terrorist Financing and Money Laundering. *SSRN Electronic Journal*, (0), 1–26. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1860069>
- Kruisbergen, E. W. (2017). Combating organised crime – A study on undercover policy and the follow-the-money strategy
- Kruisbergen, E. W., van de Bunt, H. G., en Kleemans, E. R. (2012). Georganiseerde criminaliteit in Nederland. Vierde rapportage op basis van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit. Boom Juridische Uitgevers
- Kruisbergen, E. W., Kleemans, E. R. en Kouwenberg, R. F. (2015). Wat doen daders met hun geld? Uitkomsten van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit
- Kruisbergen, E., Kleemans & R. Kouwenberg (2014). Profitability, Power, or Proximity? Organized crime offenders investing their money in legal economy. *European Journal on Criminal Policy and Research*. June 2015, Volume 21, Issue 2, pp 237–256
- Kuhlmann, S., Merkel, R., Dittman, J., Zitturi, B. C., & Griesbacher, M. (2016). Criminals Cash Flow Strategies in Financial Crime on the Example of Online and Offline Fraud. In *The European Conference on Psychology & the Behavioral Sciences 2016 Official Conference Proceedings* (pp. 61–71).
- Levi, M. (2002). Money Laundering and Its Regulation. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 582(July), 181–194.
- Levitt, S. en Venkatesh, S. (1998). An economic analysis of a drug-selling gang's finances. NBER Working Paper 6592. National Bureau of Economic Research. June 1998. Cambridge: NBER
- Levitt, S. en Dubbner, S. (2012). Why do drug dealers still live with their mom? *Freakonomics*, Ch3, <https://taylry01.wordpress.com/2012/02/08/review-of-freakonomics-ch-3-why-do-drug-dealers-still-live-with-their-moms/>
- Mackrell, N. (1997). Economic Consequences of Money Laundering, in: A. Graycar and P. Brabosky (eds), *Money Laundering in the 21st Century: Risks and Countermeasures*, Australian Institute of Criminology, Research and Public Policy Series, Canberra, Australia
- Masciandaro, D. (2004). *Global Financial Crime: Terrorism, Money Laundering, and Offshore Centres*, Global Finance Series, Ashgate: ISPA
- Matrix Knowledge Group (2007). *The illicit drug trade in the United Kingdom*
- McDowell, J. (2001). The Consequences of Money Laundering and Financial Crime, *Economic Perspectives*, *Electronic Journal of the US Department of State*, Vol. 6(2), p.6-8
- Meloen, J., R. Landman, H. de Miranda, J. van Eekelen and S. van Soest (2003). *Buit en Besteding, Een empirisch onderzoek naar de omvang, de kenmerken en de besteding van misdaadgeld*, Den Haag: Reed Business Information

- Morselli, C. en Tremblay, P. (2004). Criminal achievement, offender networks and the benefits of low self-control
- Nelen H. en Huisman, W. (2008). Breaking the Power of Organized Crime? The Administrative Approach to Organized Crime in Amsterdam, in: Siegel, D. en Nelen, H. (eds.), *Organized Crime: Culture, Markets and Policies*, New York: Springer, p. 207–218
- Nelen, H., & Lankhorst, F. (2003). Legal Professions. In *Prevention of Organised Crime* (pp. 45–53).
- Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden (PEO) (1995) *Inzake Opsporing*, Den Haag, Sdu, <http://www.burojansen.nl/traa/>
- Quirk, P. J. (1997). Macroeconomic implications of money laundering. *Trends in Organized Crime*, 2(3), 10–14.
- Quirk, P. J. (1997). Money laundering: Muddying the macroeconomy. *Finance & Development*, 34(1), 7–9.
- Rawlings, G., & Unger, B. (2008). Competing for criminal money. *Global Business and Economics Review*, 10(3), 331.
- Reuter, P. (2007). Are Estimates of the Volume of Money Laundering either Feasible or Useful? Comments on the presentation by John Walker, paper presented at the Tackling Money Laundering conference held in Utrecht, November 2nd and 3rd
- Reuter, P. en Greenfield, V. (2001). Measuring Global Drug Markets: How good are the numbers and why should we care about them?, *World Economics*, Vol 2(4), p. 159-173
- Riccardi, M. (2014). When criminals invest in business: Are we looking in the right direction? An exploratory analysis of companies controlled by mafias. In: S. Caneppele & F. Calderoni (eds) *Organised crime, Corruption and crime prevention essays in honor of Ernesto U. Savona*. Pp 197-206. Cham: Springer
- Savona, E. U. en Riccardi, M. (2015), 'From illegal markets to legitimate businesses: the portfolio of organised crime in Europe', Trento: Transcrime
- Schneider, F. (2004). The Size of the Shadow Economies of 145 Countries all over the World
- Schneider, F. (2008). Money Laundering and Financial Means of Organized Crime: Some Preliminary Empirical Findings, in: *Global Business and Economics Review*, Interscience Enterprises Ltd, Vol. 10(3), p. 309-330
- Schneider, J.F. (2015). Size and development of the shadow economy of 31 European and 5 other OECD countries from 2003 to 2015: different developments
- SEO. (2013). *Uit de schaduw van het bankwezen*. Geraadpleegd van <http://www.seo.nl/pagina/article/uit-de-schaduw-van-het-bankwezen/>
- Sharman, J. C. (2009). The bark is the bite: International organizations and blacklisting. *Review of International Political Economy*, 16(4), 573–596.
- Soudijn M.R.J. en Akse, Th. (2012). *Witwassen. Criminaliteitsbeeldanalyse 2012*, Driebergen: KLPD, Dienst Nationale Recherche, 2012.
- Soudijn, M. en Reuter, P. (2016). 'Cash and carry: the high cost of currency smuggling in the drug trade'. *Crime, Law and Social Change*, 66(3), 271-290
- Soudijn, M. (2018). Using Police Reports to Monitor Money Laundering Developments. Continuity and Change in 12 Years of Dutch Money Laundering Crime Pattern Analyses, in: *European Journal of Criminal Policy Research*.
- Spapens, T. (2017). Cannabis cultivation in the Tilburg area: How much money is involved and where does it go?
- Statista. (2016). Registered cases of fraud in Belgium from 2006 to 2016. Geraadpleegd van <https://www.statista.com/statistics/535525/fraud-cases-in-belgium/>
- Steinko, A. F. (2012). Financial channels of money laundering in Spain
- Takáts, E. (2007). A Theory of Crying Wolf: the Economics of Money Laundering Enforcement, IMF Working paper 07/81

- Tanzi, V. (1996). Money laundering and the international financial system (IMF Working Paper No. 96/55).
- Tanzi, V. (1997). Macroeconomic implications of money laundering. Responding to Money Laundering, International Perspectives, 91–104.
- TK-stukken 2007/8 31477 nrs. 1-2 Bestrijden witwassen en terrorismefinanciering. Brief en rapport van de Algemene Rekenkamer.
- Toon, A. (2017). Let op: ook voor criminelen is de gemeenteraad interessant. NRC Handelsblad. Geraadpleegd van <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/08/01/let-op-ook-voor-criminelen-is-de-gemeenteraad-interessant-12149073-a1568506>
- Unger, B. (2007). The Scale and Impacts of Money Laundering, Edward Elgar, Cheltenham, UK
- Unger, B. en Linde, D. van der (2014). Research Handbook on Money Laundering, Cheltenham UK: Edward Elgar Publishing
- Unger, B. and Hertog, J. de (2012). Water always finds its way - Identifying new forms of money laundering in: Journal of Crime Law and Social Change April 2012, Volume 57, Issue 3, pp 287–304
- Unger, B. and Ferwerda, J. (2009). Regulating Money Laundering and Tax Havens: The Role of Blacklisting, in: Sabitha, A., Combating Money Laundering – Transnational Perspectives, Chapter 5, Corporate Law series of Amicus Books, Icfai University Press
- Unger, B., G. Rawlings, M. Busuioc, J. Ferwerda, M. Siegel, W. de Kruijf & K. Wokke (2006) The amounts and the effects of money laundering. Den Haag: Ministerie van Financiën
- Unger, B., H. Addink, J. Walker, J. Ferwerda, M. van den Broek and I. Deleanu (2013) The Economic and Legal Effectiveness of Anti-Money Laundering and Counter Terrorism Financing Policy in the EU, Project Report for the European Commission, financed by DG Home Affairs, JLS/2009/ISEC/AG/087
- Unger, B., J. Ferwerda, M. van den Broek and I. Deleanu (2014) The Economic and Legal Effectiveness of the European Union's Anti-Money Laundering Policy, Edward Elgar, Cheltenham, UK
- Van Duyne, P. (2003). Money laundering policy. Fears and facts. In: P. van Duyne, K. von Lampe & J. Newell (eds) Criminal finances and organising crime in Europe. Pp 66-104. Nijmegen: Wolf Legal Publishers
- Van Duyne, P. C. en Soudijn, M. R. J. (2010). Crime-money in the financial system – What we fear and what we know
- Van Duyne, P. C., Kristen, F. G. H. en de Zander, W. S. (2015). Belust op misdaageld: de werkelijkheid van voordeelsontneming
- Van Koppen, M. V., en De Poot, C. J. (2013). The truck driver who bought a cafe: Offenders on their involvement mechanisms for organised crime
- Walker, J. (1995). Estimates of the Extent of Money Laundering in and through Australia. John Walker Consulting Services.
- Walker, J. (1999). How Big is Global Money Laundering?, Journal of Money Laundering Control, Vol. 3(1), p. 25-37
- Walker, J. (1992). Estimates of the Costs of Crime in Australia, Trends and Issues No. 39, Australian Institute of Criminology, August 1992
- Walker, J. and Unger, B. (2009). Measuring Global Money Laundering: the Walker Gravity Model, Review of Law & Economics, Vol. 5, p. 821-853
- Webb, S. en Burrows, J. (2009). Organised immigration crime: a post-conviction study. Home Office Research Report 15. London: Home Office
- Yikona, S., B. Slot, M. Geller, B. Hansen & F. el Kadiri (2011). Ill-gotten money and the economy. Experiences from Malawi and Namibia. Washington D.C.: The World Bank
- Zdanowicz, J.S. (2009). Trade-Based Money Laundering and Terrorist Financing, Review of Law and Economics, Vol. 5, p. 855-878

- Zdanowicz, J.S. (2016). U.S. losing trillions to trade-based money laundering, in South Florida Business Journal, 2.8.2016, Geraadpleegd van <http://www.bizjournals.com/southflorida/news/2016/08/02/fiu-professor-u-s-losing-trillions-to-trade-based.html>

Bijlage I   Aanpak interviews

Om de eerste onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden zijn diverse stappen gezet. Enerzijds is geprobeerd in contact te komen met ongeveer 25 criminelen. Doel was om daders zelf te vragen naar hun uitgavenpatronen. Anderzijds is geprobeerd informatie over criminele bestedingen te verkrijgen via bronnen dicht in de buurt van criminelen. Hiervoor zijn onder andere advocaten, notarissen en banken benaderd.

In navolgende paragrafen wordt aangegeven wat de resultaten van deze informatieverzamelingsstappen geweest zijn.

Interviews met criminelen

De kern van dataverzameling voor het onderzoek (het gedeelte over de criminele bestedingen) is het voeren van interviews. De door het WODC gegeven opdracht was om 25 criminelen te interviewen. Op advies van criminologen is besloten om deze 25 criminelen in de gevangenis te interviewen. Ten eerste, omdat de potentiële interviewkandidaten via deze weg relatief gemakkelijk te identificeren en te benaderen zijn. Ten tweede, omdat het interviewen van criminelen in de gevangenis minder risico's met zich meebrengt voor de onderzoekers. Deze aanpak is neergelegd in de aangeboden offerte en uitgebreid besproken in de eerste begeleidingscommissie. Voor deze weg is akkoord gegeven.

De DJI-route

Om bij deze 25 criminelen in detentie te komen is toestemming van de Dienst Justitiële Inlichtingen (DJI) nodig. Tijdens het project is diverse malen contact geweest met DJI om toestemming voor interviews te krijgen alsmede toewijzing van penitentiële inrichtingen (PI) die bereid waren onderzoekers te ontvangen. Tijdens het onderzoek hebben drie PI's hun medewerking aan het onderzoek verleend; PI Lelystad, PI Heerhugowaard en PI Dordrecht. In Lelystad was gedetineerden vooraf gevraagd of zij bereid waren tot het geven van een interview. Uiteindelijk hebben twee gedetineerden zich aangemeld. Beide gedetineerden waren veroordeeld voor witwassen. In de PI Dordrecht is gebruikt gemaakt van een andere aanpak. Hier is vooraf een flyer met informatie uitgedeeld en zijn twee ambassadeurs aangewezen die het onderzoek onder medegedetineerden hebben gepromoot. Meeste gesprekpartners zijn ter plekke uitgenodigd voor een interview. Uiteindelijk zijn 12 gedetineerden geïnterviewd. Zij zaten voor uiteenlopende delicten, maar bijna allen hadden financieel voordeel genoten van hun criminele activiteiten. In de PI Heerhugowaard waren twee gedetineerden bereid om aan het onderzoek mee te werken, maar vanwege ethische redenen zijn deze interviews niet afgenomen.

De 'Bonjo'-route

Op advies van DJI is ook contact opgenomen met belangengroepen van ex-gedetineerden. Belangrijkste partij is BONJO. BONJO liet weten niet te willen meewerken en dit ook af te raden i.v.m. veiligheid onderzoekers. Daarnaast gaf de contactpersoon aan dat criminelen / gedetineerden die geld hebben, hier niet over willen praten uit angst dat het alsnog zal worden afgepakt. Het praten over financiën is 'not done' in de onderwereld.

De OM-route

In de eerste begeleidingscommissie is geopperd dat het Openbaar Ministerie (FP) mogelijk contact zou kunnen leggen met fraudeurs. Het OM wilde graag meewerken, had namen, maar mocht deze

niet direct aan ons leveren. Daarop zijn contacten geweest tussen het FP en het ministerie van Justitie hoe deze kwestie het beste aangepakt kon worden. Uitkomst was het indienen van een officieel verzoek vanuit de onderzoekers bij het Openbaar Ministerie om de namen van de fraudeurs te mogen ontvangen. Deze toestemming is verzocht en verleend, maar helaas heeft deze route geen resultaat opgeleverd.

De spijtoptanten-route

Vanuit de Vrije Universiteit (VU) werd voorgesteld om spijtoptanten te interviewen. De VU heeft contacten met fraudeurs die tot inkeer gekomen zijn. Deze contacten zijn aan Ecorys verstrekt en in de maanden maart t/m mei is geprobeerd interviews in te plannen met deze fraudeurs. Op het eerste gezicht leek deze route veelbelovend, maar is na herhaaldelijk en via verschillende kanalen actie te hebben ondernomen, op niets uitgelopen. Ook hier lijkt het motief voor weigering dat (ex-)criminelen niet over hun financiële situatie en uitgavenpatroon willen praten uit angst dat vermogensbestanddelen alsnog afgepakt zullen worden.

Interviews met personen in de omgeving van criminelen

Tijdens de eerste begeleidingscommissie is voorgesteld om naast het interviewen van criminelen ook te spreken met mensen dicht in de buurt van de crimineel. Hierbij kan gedacht worden aan de advocaat, de notaris of de bank. Alhoewel de informatie niet uit eerste hand verkregen wordt, hebben personen in de directe nabijheid van criminelen doorgaans wel een beeld aan welke goederen / diensten crimineel verkregen geld wordt uitgegeven. In de afgelopen maanden zijn de volgende acties ondernomen:

De advocaten-route

Via de Vrije Universiteit zijn contactgegevens gekregen van advocaten die criminelen vertegenwoordigen. Met diverse advocaten is contact gelegd. Deze gesprekken leverden weinig op. Aangegeven werd dat advocaten doorgaans weinig zicht hebben op de daadwerkelijke bestedingen van hun cliënten. Ze zien dat er geld wordt uitgegeven, maar niet waaraan. Daarnaast zijn advocaten niet geneigd om over de financiële situatie van hun cliënten te praten.

De banken-route

Tijdens een workshop gehouden bij FIU-Nederland werd door de FIU aangegeven dat banken zicht kunnen hebben op de uitgavenpatronen van criminelen. Zij zijn immers wettelijk verplicht om ongebruikelijke transacties te melden. Tijdens het onderzoek zijn twee banken bereid gevonden om met de onderzoekers in gesprek te gaan, maar dit leverde weinig bruikbare input op voor het onderzoek. Deze banken hebben niet aangegeven waaraan criminelen hun geld uitgeven. De focus ligt met name op grote sommen contant geld die men op een bankrekening probeert te storten.

FIU workshop

Tijdens het project is een workshop gehouden bij FIU-Nederland. Deze workshop leverde veel nuttige vragen op en gaf enige achtergrond, maar geen data voor het onderzoek. De suggestie daar was om met banken te gaan praten omdat zij een algemeen beeld zouden kunnen schetsen van patronen achter de meldingen.

Ontnemingsrapporten

Tijdens de tweede begeleidingscommissie deed het Openbaar Ministerie de suggestie om ontnemingsrapporten te bestuderen. Deze rapporten zouden een aanvulling vormen op de

interviews met criminelen. De rapporten geven enerzijds inzicht in de vermogensbestanddelen waarop door het OM beslag gelegd is (zowel in Nederland als in andere landen). Anderzijds bevat een deel van de rapporten een periode berekening. In een periode berekening schat het OM wat de inkomsten en uitgaven van een crimineel gedurende een bepaalde periode geweest is. Waar mogelijk wordt in kaart gebracht waaraan de crimineel zijn geld heeft besteed.

Al gauw werd duidelijk dat het lastig is om de juiste informatie (aantal rapporten, inhoud) boven tafel te krijgen. Het is zeer lastig te achterhalen hoeveel ontnemingsrapporten er daadwerkelijk worden opgesteld en waar deze zich nu bevinden. Voor het in het buitenland gelegd beslag geldt dat er wel bekend is waarop beslag gelegd is, maar dat niet kan worden aangegeven of deze vermogensbestanddelen met al dan niet crimineel verkregen vermogen aangeschaft zijn.

ECORYS

ONDERZOEK OVER LIFESTYLES EN WITWASSEN

Succesvolle personen worden vaak gezien als mensen met een groot huis, een dure auto en een mooi horloge. Ons onderzoek gaat over de lifestyle van mensen die financieel voordeel hadden uit het plegen van strafbare feiten. Waar is dat geld aan besteed? Dagelijkse boodschappen? Sieraden? Vakanties? Familie en kinderen? Afbetaling van schulden? Witwassen?

Waarom interviews?

Vaak wordt er gesproken over mensen die geld hebben verdiend met het plegen van strafbare feiten, maar er wordt nooit met hen gesproken. Wij zouden graag met jou in gesprek gaan om jouw ervaringen te horen. Immers, jij weet waar aan je geld uitgeeft.

Met wie?

Met mensen die geld verdiend hebben met het plegen van strafbare feiten en daarvoor zijn veroordeeld. Dus met 'ervaringsdeskundigen'.

Wat willen we weten?

Wat waren voor jou en je familie belangrijke uitgaven? Waarom? Weet jij waaraan mensen in je omgeving hun geld hebben uitgegeven?

WAT WILLEN WE NIET WETEN?

Hoeveel geld je verdiend hebt en op welke manier. Ook hoeven we niet precies te weten hoeveel je waaraan hebt uitgegeven. Dat is privé en dat snappen wij.

HOE GAAT HET INTERVIEW?

Het interview duurt ongeveer drie kwartier en vindt bij jou op de afdeling plaats. Eerst stellen we ons aan elkaar voor en bespreken we het doel van het onderzoek. Dan begint het interview. Het interview is een open gesprek.

DOOR WIE?

De interviews worden gedaan door Linette de Swart en Brigitte Slot. Linette en Brigitte zijn onderzoekers bij onderzoeksbureau Ecorys in Rotterdam. Het onderzoek is samen met de Universiteit van Utrecht en de Vrije Universiteit Amsterdam. Wij doen het onderzoek in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum (WODC).

TOT SLOT

Wij garanderen dat jij anoniem blijft. Onderzoeksresultaten worden geanonimiseerd en de resultaten zijn niet tot jou te herleiden. Wat jij vertelt, blijft onder ons. We maken geen geluids- of filmopnamen. We maken alleen algemene aantekeningen.

BRIGITTE SLOT

✉ Brigitte.Slot@ecorys.com

LINETTE DE SWART

✉ Linette.deSwart@ecorys.com

Bijlage III   **Sensitiviteitsanalyse van het Unger et al. (2006) model**

Deze studie gebruikt het model van Unger et al. (2006) om de attractiviteit van landen voor witwassers te schatten. Prof. dr. Peter Bergeijk merkte echter op dat de onderliggende assumpties mogelijk onze uitkomsten drijven. Daarom doen wij een extra sensitiviteitsanalyse om de gevoeligheid van het model vast te stellen.

Het bbp per hoofd van de bevolking is een factor voor witwassers. Immers, het is makkelijker om witwastransacties te verbergen bij een hoog bbp per hoofd van de bevolking. Wij gebruiken net als Unger et al. (2006) GDP per capita prorated. Dit is het bbp per hoofd van de bevolking van een land gedeeld door het Nederlandse bbp per hoofd van de bevolking. In het model wordt er dus gemultipliceerd met het genormaliseerde bbp per hoofd van de bevolking. Het bbp per hoofd van de bevolking wordt vermenigvuldigd met het gehele andere deel van de formule. Een laag (of hoog) bbp per hoofd van de bevolking kan een hoge score (lage score) op de andere witwasindicatoren in het andere deel van de formule makkelijk te niet doen. Hierdoor heeft de hoogte van het bbp per hoofd van de bevolking grote invloed op onze resultaten.

De landen in de attractiviteitsindex hebben vaak een hoger bbp per hoofd van de bevolking dan Nederland. De top-10 van de attractiviteitsindex bestaat bijvoorbeeld uit Luxemburg, Noorwegen, Zwitserland en Qatar. Om de sensitiviteit van onze schattingen te checken, nemen wij het bbp per hoofd van de bevolking niet mee. Hiermee vervalt de multiplicatie met het bbp per hoofd in het Unger et al. (2006) model.

Tabel III.1 Attractiviteitsindex 2004 en 2014

	2004	2014
1	Luxemburg	Hong Kong
2	Frankrijk	België
3	België	Maleisië
4	Barbados	Australië
5	Finland	Nederland
6	Cyprus	Frankrijk
7	Duitsland	Luxemburg
8	Nederland	Canada
9	Malta	Duitsland
10	Grenada	Nieuw-Zeeland

Er is overlap tussen onze uitkomsten van onze sensitiviteitsanalyse en de uitkomsten van het gewone Unger et al. (2006) model in 2014 (zie tabel III.1). Luxemburg, Australië, België en Canada staan bij beide modellen in de top-10. In onze sensitiviteitsanalyse komt naar voren dat de rijkste landen dalen in de index. Dit is logisch want er wordt niet meer gemultipliceerd met het bbp per hoofd van de bevolking. In het nieuwe model zonder het bbp per hoofd van de bevolking komen er ook een aantal andere landen naar voren. Het gaat om een opkomende economieën in Azië, zoals Hong Kong en Maleisië. Verder komt Nederland en haar buurlanden hoger uit qua attractiviteit.

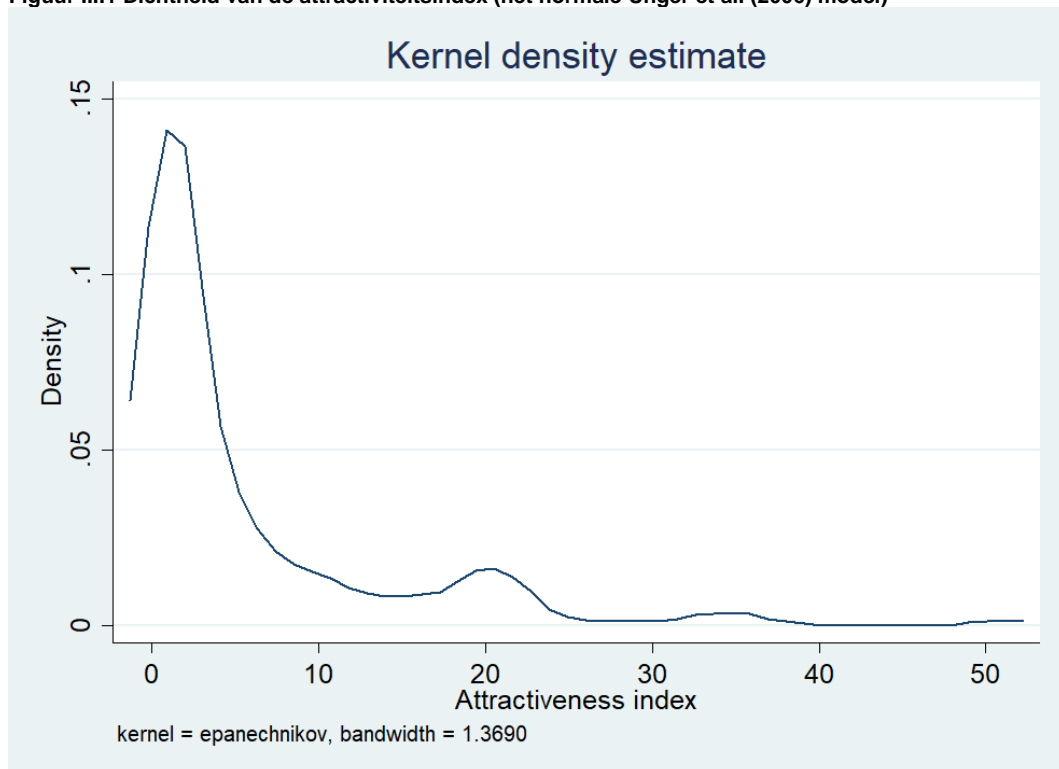
In 2004 vinden we ook kleine eilandstaten zoals Malta, Grenada, Cyprus en Barbados terug in de top-10 bij ons aangepaste model. Deze eilandstaten staan bekend als belangrijke off-shore centra. Over de onderzoeksperiode neemt de attractiviteit van deze landen af. Er moet worden opgemerkt

dat over het geheel genomen de fluctuaties in attractiviteitscores toenemen. Dit komt omdat multiplicatie met het bbp per hoofd van de bevolking ervoor zorgt dat de score relatief constant blijft. Het bbp per hoofd van de bevolking verandert maar langzaam over de tijd, waar andere factoren sneller veranderen.

De uitkomsten van het Unger et al. (2006) attractiviteitsindex zijn gevoelig voor het meenemen van het bbp per hoofd van de bevolking. Er moet echter worden opgemerkt, dat dit model veelvuldig is getest en dat wijzigingen van het model grondig dienen te worden onderbouwd. Verder is de attractiviteitsindex slechts een tussenresultaat voor de schattingen van de stromen van witwasgeld.

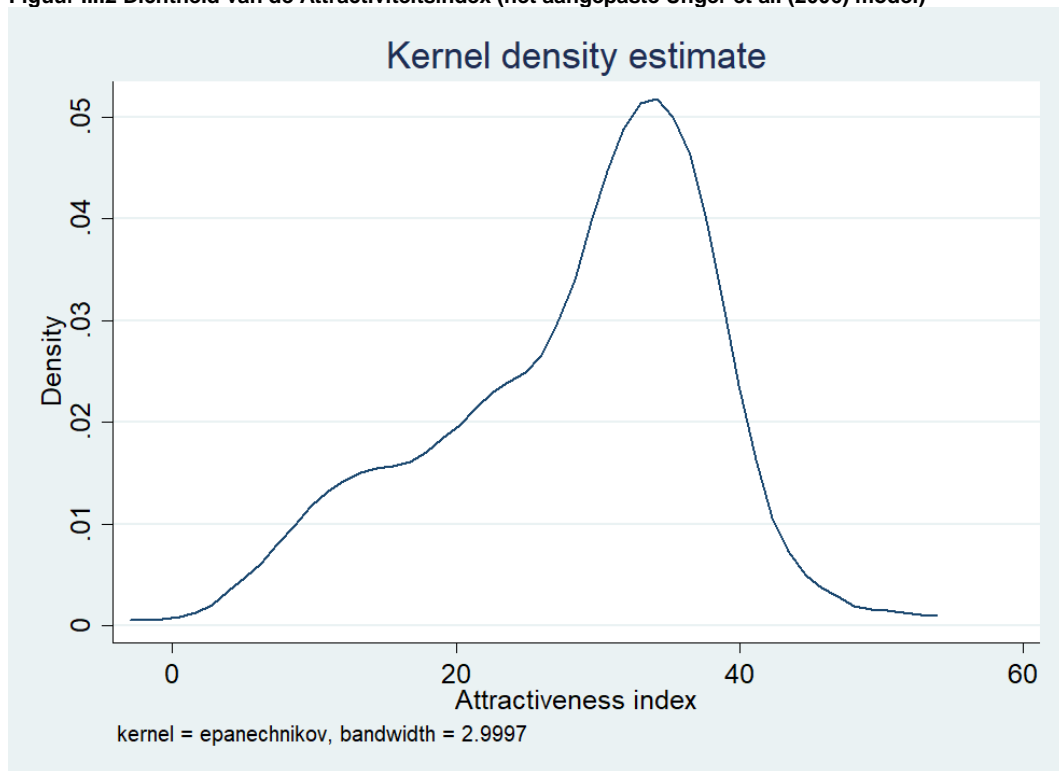
De Kernel dichtheidsfunctie geeft inzicht in de verdeling van de attractiviteitsindex in 2014. De normale attractiviteitsindex (figuur III.1) heeft een hele andere verdeling dan de verdeling van de aangepaste attractiviteitsindex (figuur III.2). De normale attractiviteitsindex heeft een hele scheve verdeling, waarbij de meeste landen een lage attractiviteit hebben. Er zijn slechts een beperkt aantal landen met een hoge attractiviteit. Wanneer wij het bbp per hoofd van de bevolking niet meenemen, is de verdeling totaal anders. De aangepaste index geeft een hogere attractiviteitsindex. De hoogste dichtheid ligt hierbij niet dichtbij nul, maar bij een attractiviteitsindex van rond 30. Een hoge attractiviteit is dus vaak voorkomend, en dit maakt een hoge attractiviteit minder uitzonderlijk.

Figuur III.1 Dichtheid van de attractiviteitsindex (het normale Unger et al. (2006) model)

Figuur III.2 Dichtheid van de Attractiviteitsindex (het aangepaste Unger et al. (2006) model)

De attractiviteitsindex is slechts een tussenstap om de stromen van witwasgeld te berekenen. Wij gebruiken nu het aangepaste Unger et al. (2006) model om de witwasstromen te berekenen. De resultaten voor de instroom en uitstroom van witwasgeld worden bepaald door de attractiviteitsindex. Daardoor veranderen deze stromen ook door een verandering in de attractiviteitscore (tabel III.2). De instroom naar Nederland is minder. Dat is logisch want andere landen hebben een relatief hogere attractiviteitsindex gekregen. Dus Nederland is relatief minder attractief geworden ten opzichte van andere landen.

De landen waaruit een grote hoeveelheid witwasgeld naar Nederland stroomt in 2014, is vergelijkbaar met de landen bij het normale model. Het zijn precies dezelfde landen in de top-20 in het aangepaste en normale model. Verder is de rangschikking van de top-3 hetzelfde in beide modellen. Het model is dus erg robuust waar het gaat om de geïdentificeerde landen van waaruit witwasgeld naar Nederland stroomt. De enige verandering is de omvang van de instroom.

De landen waarnaar witwasgeld vanuit Nederland stroomt, is minder vergelijkbaar met de landen van het normale model. Er zijn 12 landen die hetzelfde zijn in het aangepaste en normale model. Opvallend zijn de nieuwe landen in het aangepaste model. Er is een groter aantal Oost-Europese landen waarnaar Nederlands witwasgeld stroomt, zoals Tsjechië, Hongarije, Slovenië en Wit-Rusland. Verder komt ook Suriname naar voren als een belangrijk land voor de uitstroom van witwasgeld uit Nederland.

Tabel III.2 Instroom naar Nederland en uitstroom vanuit Nederland in 2014 voor het aangepaste Unger et al. (2006) in miljoenen Euro's

Land van herkomst	Omvang instroom	Land van bestemming	Omvang uitstroom
Verenigde Staten	1100	België	147
Duitsland	514	Frankrijk	93
Verenigd Koninkrijk	370	Duitsland	93
Frankrijk	239	Luxemburg	92
China	164	Zwitserland	84
Canada	142	Tsjechië	82
Italië	130	Italië	82
Australië	129	Hongarije	81
Zweden	129	Ierland	80
Zwitserland	125	Slovenië	79
Noorwegen	117	Malta	78
Rusland	107	Noorwegen	78
België	105	Suriname	78
Brazilië	69	Oostenrijk	77
Japan	61	Zweden	77
Spanje	55	Griekenland	75
Denemarken	54	Finland	75
Israël	37	Tunesië	75
Polen	36	IJsland	74
Mexico	34	Wit-Rusland	74

Bijlage IV Alternatieve graviteitsvergelijking

Alle voorgaande schattingen gaan nog steeds uit van de graviteitsformules van Walker (1995) en Unger et al. (2006). Er is tot op heden maar één studie geweest die deze formules empirisch heeft getest en een nieuwe formule heeft geschat. Ferwerda et al. (2013) hebben een betere specificatie van het Walker model ontwikkeld. Zij konden de *trade based money laundering* schattingen van John Zdanowicz aan de linkerkant van het graviteitsmodel plaatsen en zo de specificatie van het witwasmodel aan de rechterkant toetsen. Met andere woorden, zij waren in staat om te kijken welke indicatoren nodig waren en welke weging deze indicatoren moeten krijgen.

Ferwerda et al. (2013) laten zien dat het graviteitsmodel dat gekozen is door Walker te restrictief is, doordat variabelen worden opgeteld. Een flexibeler multiplicatief⁴⁰ model laat veel betere econometrische resultaten zien. Wij gebruiken de meest efficiënte schatting van Ferwerda et al. (2013) – genaamd best fit model – en nemen aan dat we deze als nieuwe graviteitsvergelijking kunnen gebruiken.⁴¹ Dit zou betekenen dat onze graviteitsvergelijking er dan als volgt uit zal zien.

De graviteitsvergelijking op basis van Ferwerda et al. (2013) is:

$$F_{i,j} = (1.03 * Handel) + (0.14 * bbp) + (0.59 * Egmont) + (-0.39 * Overheidshouding) + (-0.34 * Afstand) + (-2.53 * Grens dummy)$$

We gebruiken hier de logaritmen van deze variabelen. Dit zorgt ervoor dat het een multiplicatief model wordt. Handel en bbp zijn gemeten in miljoenen USD. De Grens dummy is 0 als de landen niet aangrenzend zijn en 1 als zij wel een grens delen. De variabele Egmont is 0 als het land niet lid is van Egmont en 1 als het wel lid is. De Overheidshouding is een categoriale variabele over de houding van de overheid ten opzichte van witwassen. Afstand is de absolute afstand tussen de belangrijkste stad van elk land in kilometers. Wij hebben net als bij de eerdere berekeningen het aandeel van de uitstroom of instroom naar een land nodig. Dit berekenen wij op de volgende manier: Aandeel van de uitstroom van land (i) naar land (j) wordt berekend door de uitkomsten van de graviteitsvergelijking van Ferwerda et al. (2013) ($F_{i,j}$) te delen door som van $F_{i,j}$ voor land (i) ($\sum_i F_{i,j}$).

Wij gebruiken het Ferwerda et al. (2013) om te kijken of de resultaten van onze eerdere schattingen vergelijkbaar zijn met de uitkomsten van dit model. Het model is empirisch beter onderbouwd dan het veel gebruikte graviteitsmodel. Echter, het Ferwerda et al. (2013) model is gekalibreerd voor de Verenigde Staten, waardoor de indicatoren en hun belang kan verschillen voor andere landen. Het is moeilijk te stellen dat de Verenigde Staten volledig representatief is voor bijvoorbeeld Nederland. Het is verder belangrijk op te merken dat *trade based money laundering* verschilt van witwassen via bijvoorbeeld het financiële stelsel waardoor er verschillen in de uitkomsten kunnen ontstaan.

⁴⁰ Ferwerda et al. (2013) gebruiken de logaritmen van de gekozen variabelen. Het optellen van variabelen in logaritmen is hetzelfde als het vermenigvuldigen van de variabelen: $\log(a*b)=\log(a)+\log(b)$.

⁴¹ Wij gebruiken hierbij de uitkomst van een econometrische vergelijking als graviteitsvergelijking. Deze zijn niet één op één te vergelijken. Zo heeft de econometrische vergelijking een constante om de goodness to fit te verbeteren. In deze graviteitsvergelijking heeft de constante geen functie omdat het enkel gaat om het relatieve aandeel van elk land naar elk land. Vermenigvuldigen met een constante heeft geen effect op de relatieve aandelen. Ook de residual uit de econometrische verklaring zetten wij niet om in de graviteitsvergelijking.

Voor de instroom van witwasgeld naar Nederland vinden we een grote gelijkheid tussen de Ferwerda et al. (2013) en Unger et al. (2006) modellen voor de top-20 landen (zie tabel 7.1). De top-3 is bijvoorbeeld volledig gelijk en op dezelfde volgorde in 2004 en 2014. Beide jaren bestaat de top-3 uit de Verenigde Staten, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Wanneer we de gehele top-20 vergelijken, zien we ook grote gelijkheden. In 2004 en 2014 staan er 18 van de 20 landen in de top-20 die ook in het Unger et al. (2006) model stonden. Verder zijn de afwijkingen aan de onderkant van de top-20. In het Ferwerda et al. (2013) model, staan India (16) en Israël (19) in de top-20, waar dit in het Unger et al. (2006) model niet het geval was. In 2014, staan Nigeria (19) en Venezuela (20) in de top-20, waar dit eerder niet het geval was. Er is dus slechts sprake van minimale verschuivingen in de landen van waaruit geld stroomt naar Nederland.

Wij vinden grotere verschillen tussen de modellen voor de uitstroom van witwasgeld uit Nederland. Dit lijkt hoofdzakelijk te worden veroorzaakt door de grootte van de economie. Kleine economieën staan niet meer in de lijst omdat het bbp van een land wordt meegenomen in het Ferwerda et al. (2013) model (zie tabel 7.2), waar dit niet het geval is in het Unger et al. (2006) model. De top-3 uitstroombanden verschillen volledig tussen het Unger et al. (2006) en het Ferwerda et al. (2013) model. Voor 2004 komen er 12 landen in beide top-20 rankings voor. In 2014 neemt dit af naar 11. Er zitten dus grote verschillen tussen de uitstroombanden in de verschillende modellen. Dit komt door de verschillen in de variabelen (bijvoorbeeld, bbp of bbp per hoofd van de bevolking) die worden gebruikt in het model. Met name, de kleine economieën (bijvoorbeeld, Luxemburg, Bermuda en San Marino) krijgen aanzienlijk minder Nederlands witwasgeld in het Ferwerda et al. (2013) model.

KvK 30275924
Tel 0302539800
Email b.unger@uu.nl

www.uu.nl